

Міністерство освіти і науки України
Мукачівський державний університет
Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка
Гуманітарно-природничий університет ім. Я. Длугоша (м. Ченстохова Польща)
Вища школа лінгвістична (м. Ченстохова Польща)
Пряшівський університет (Словаччина)
Ніредьгазький Університет (Угорщина)

*Весь світ з вами,
якщо ви з нами!*

**III Міжнародна науково-практична
Інтернет-конференція**

**«МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ
ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ»**

м. Мукачево

Міністерство освіти і науки України
Мукачівський державний університет
Тернопільський національний педагогічний університет
ім. Володимира Гнатюка
Гуманітарно-природничий університет ім. Я. Длугоша
(м. Ченстохова Польща)
Вища школа лінгвістична (м. Ченстохова Польща)
Пряшівський університет (Словаччина)
Ніредьгазький Університет (Угорщина)

Тези доповідей
III Міжнародної науково-практичної
інтернет-конференції

«МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ
ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ»

28 жовтня 2022 року

Мукачево 2022

УДК 338.486:91(477:4)(043.2)

М 58

*Рекомендовано до поширення через мережу Інтернет
Науково-технічною радою
Мукачівського державного університету
(протокол № 9 від 21 листопада 2022 р.)*

Відповідальний за випуск – доктор географічних наук, доцент Смочко Н.М.

Редакційна колегія: Щербан Т.Д. – д.психол.н., проф. (голова); Смочко Н.М. – д.геогр.н., проф. (заст.гол.), Лужанська Т.Ю. – к.геогр.н., Папп В.В. – д.е.н., проф., П'ятка Н.С. – к.е.н., доц., Кочан В.М. – к.філос.н., ст. викл.; Медвідь Л.І. – к.е.н., доц.; Цупанич О.І. – провідний фахівець кафедри.

У збірнику тез висвітлюються погляди науковців, аспірантів, магістрантів, представників підприємницьких структур на актуальні проблеми суспільно-географічного розвитку туристичної галузі в умовах євроінтеграції. Тематика конференції охоплює наукові, освітні та практичні аспекти суспільно-географічного розвитку туристичної галузі у контексті інтегрування України в європейський економічний простір.

М 58

Міжнародний та національний досвід суспільно-географічного розвитку туристичної галузі в умовах євроінтеграції: тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції / ред. кол.: Т.Д. Щербан (гол.) та ін. Мукачево: МДУ, 2022. 125 с.

Матеріали подано в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів відповідають за точність наведених фактів, цитат, власних імен, статистичних матеріалів та інших відомостей. Погляди редколегії не завжди збігаються з позиціями авторів.

© Мукачівський державний університет, 2022

МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Тематичні напрями роботи конференції:

1. Природно-ресурсний потенціал та інфраструктура туризму
2. Суспільно-географічні моделі туристично-рекреаційної сфери регіону
3. Промоційна політика в туристично-рекреаційній сфері
4. Моніторингові дослідження соціально-економічного розвитку туристичної галузі в період військового стану
5. Регіональна економіка, менеджмент та маркетинг туризму
6. Актуальні проблеми та пріоритетні напрями інноваційного розвитку туризму в післявоєнний період
7. Інноваційні технології як шлях до успіху в туристичному бізнесі
8. Філософія, соціологія, культурологія туризму
9. Туристська освіта та кадрове забезпечення: світові тенденції

1. ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ІНФРАСТРУКТУРА

ТУРИЗМУ

УДК 338. 486

Serhii SHEVCHUK

*Doctor of geographical sciences, Professor
Kyiv National University of Technology and Design
Shevchuk1983@i.ua*

REGIONAL MODEL OF RECREATIONAL LAND USE

Land management on a landscape-ecological basis is the basis for the organization of recreational activities, since in modern conditions the organization of recreational activities, which does not have a scientific landscape-ecological justification, leads to the degradation of natural recreational resources and the deterioration of the ecological state of the earth.

In order to restore and preserve the natural recreational potential, it is necessary to ensure the effective functioning of the land as a natural complex, means of recreation and means of production in the process of land management. The role of land management in the formation of effective recreational land use is growing, and its greening is one of the important problems of modern development.

Increasing needs for recreational activities require work on the assessment of recreational lands; recreational zoning of the territory; organization of land use in recreational areas.

Depending on the intended purpose of land and their permitted use, as well as on the nature of the functioning of the main natural resources, the following areas of recreation are distinguished: forestry; water; mountain; urbanized territories; specially protected natural territories; agricultural (agrarian); adaptation (rural tourism, agrotourism); anthropogenic (or technogenic) direction.

Depending on the direction of recreational activities, there are 3 main types of recreational land use: areas with a high intensity of recreation, where other land users are absent or are of secondary importance (parks, beaches and other public recreation areas); territories with an average intensity of recreation that simultaneously perform some ecological and production functions (suburban green spaces, anti-erosion forests); territories with a small share of recreation.

Recreational land use is a traditional type of nature management. The main condition for its occurrence is the presence of natural recreational properties on this land plot and the suitability of the land plot for organizing a certain direction (or a set of directions) of recreational activities.

Based on the landscape and ecological features of the landscape, the type of use of recreational land is established: adaptive (land use in accordance with natural laws); mixed (interaction of natural and anthropogenic components); predominantly

anthropogenic (human impact on the natural complex, causing a change in the natural environment and natural landscapes); technogenic (complete replacement of existing natural resources with artificially created ones).

The order of recreational use of land depends on the properties of the landscape and the degree of manifestation of negative processes, therefore, for a particular type of recreation, its own type of landscape is established. The organization of the use of recreational land is carried out on a landscape-ecological basis, which allows you to create the optimal ratio of land in order to stabilize landscape and environmental conditions; to establish a balanced ratio between exploitation, improvement and conservation of lands; create conditions for the prevention and stabilization of negative natural and anthropogenic processes.

The organization of recreational use of land is aimed at forming an orderly system of land use, which provides optimal conditions for natural and artificial reproduction of the necessary recreational properties of the landscape and their development that meets human needs and the laws of natural processes, creates favorable organizational and territorial conditions for the implementation of recreational activities and establishes balance between recreational and agricultural land use. Measures to organize the use of land are carried out in the course of state, municipal and initiative land management.

It should be noted that the system of organizing recreational use of land, depending on the goals and objectives of society, is quite diverse and can be assessed from the point of view of property organization, legal regulation of land use, economic purpose and the process of direct use of land. The system of organizing the use of land as a means of recreation has the following elements: recreational areas, settlements, communication and movement routes, the nature of the use of sites.

In the process of organizing the direct use of land, depending on the direction of recreational activities, a system is created. For all types of recreational activities, when organizing recreational use of land, it is advisable to provide for measures to protect and maintain existing recreational properties, restore lost and recreate new recreational properties.

To organize anthropogenic recreational activities and determine. To assess the feasibility of organizing forest, water, mountain, agricultural recreation, as well as the recreation of urbanized territories and specially protected natural areas, the territory is assessed for suitability for organizing recreational activities. This assessment consists in characterizing the landscape-ecological, spatial and technological properties of the land plot and is carried out according to the following indicators: the ecological state of the land; distance to recreational areas; pedestrian and transport accessibility; availability of recreational facilities; noise and gas regime; the presence of disturbing insects.

In the absence of special surveys, the results of the evaluation of recreational lands are preliminary, they are subject to clarification and detailing. The applied value of the proposed methodology for calculating the scoring of recreational lands is to obtain data that can be used in determining promising areas of recreational activities; drawing up projects for land management of recreational lands; drawing up projects to improve the existing land use; when conducting recreational zoning of the territory.

The purpose of zoning is the intrazonal features of territories and, on the basis of this, the creation of conditions for improving the use of land and territory, taking into account natural and territorial differences, expressed in a certain combination of landscape and environmental conditions. When using land as a means of recreation, zoning will allow scientifically sound resolution of issues related to the organization of recreational land use. Territory zoning should be understood as the division of creative territories into zones in accordance with their natural features, functional purpose, types of use, and other factors.

Zoning of the territory is divided into complex, specialized and functional. Complex recreational zoning is carried out in the territories having large areas. In the course of zoning, zones are allocated according to the directions (types) and duration of recreational activities.

Specialized recreational zoning is carried out within the administrative region based on the results of the assessment of recreational lands. As a result of zoning, areas are determined for a specific area of recreational activity, taking into account the technological properties of the land plot and the nature of relations with adjacent territories.

Functional recreational zoning is carried out within the land plot in the course of its intra-site organization in order to allocate functional zones.

The results of zoning are used to make decisions in the field of recreation; drawing up land management projects for organizing the use of land in recreational areas.

Due to the fact that recreational land uses have large areas and are quite diverse not only in terms of natural properties, but also in terms of functionality, they require internal organization of land use, which differs by types of recreational activities.

The requirements for the formation of land use for each type of recreation are diverse, which means that there is no single approach to choosing a land plot, so the process of choosing a land plot must be carried out separately for each type of recreational activity.

Thus, recreational zoning makes it possible to territorially generalize natural recreational resources and limit them spatially, which ensures effective territorial planning and organization of recreational activities and agricultural production; and also makes it possible to effectively address issues of land protection, determine the possibilities and directions of recreational activities.

Леся ЗАСТАВЕЦЬКА

доктор географічних наук, професор
zast.lesia@gmail.com

Тарас ЗАСТАВЕЦЬКИЙ

кандидат географічних наук, доцент
zast@ukr.net

Наталія ТАРАНОВА

кандидат географічних наук, доцент
taranova2202@gmail.com

Оксана СЕМЕГЕН

кандидат географічних наук, викладач
o.o.semegen@gmail.com

*Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка,
м. Тернопіль*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПОХМУРОГО ТУРИЗМУ У ЗАХІДНОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

«Похмурий» туризм є досить специфічним видом туризму, що позначається на його обмеженій популярності. Він базується на т.з. подієвих ресурсах, що відображають трагічні сторінки історії та культури. До них належать місця поховань (цвинтарі, братські могили) і страт, масових репресій, природних та техногенних катастроф, пеніцетарні заклади, т.з. «похмурі виставки», місця воєнних подій та ін.

Некропольний туризм. У сучасному світі місця трагічних подій все більше приваблюють туристів у різних країнах. Серед них – місця поховань. Вони є об'єктами т.з. меморіального (сентиментального туризму). В багатьох країнах цвинтарі вважаються такими визначними пам'ятками, як музеї, бо на кладовищах присутні не тільки могили й пам'ятники, але й історія.

Популярним серед туристів об'єктом відвідування у Львові є Личаківське кладовище, яке від часу свого заснування (1786 р.) перетворилося у музей-некрополь. Кладовище стало елітним, відразу після його створення. На ньому поховані відомі політики, діячі культури і духовенства, військові, чиновники та багаті купці міста. Тут поховані Іван Франко, Соломія Крушельницька, Маркіян Шашкевич, Володимир Івасюк та ін. Багато могил мають архітектурне значення, у деяких з них є свої цікаві історії та легенди. З недавнього часу всім бажаючим надається можливість здійснити нічну прогулянку по Личаківському цвинтарю, Ця ідея належить директору музею «Личаківське кладовище» Ігорю Гавришкевичу. Екскурсія триває близько години, а ціна у порівнянні з денною екскурсією зростає вдвічі.

Цікавими з історичного погляду для туристів будуть також відвідування інших об'єктів некропольного туризму Західної України: Янівського цвинтаря у Львові, історико-культурного заповідника «Кладовище на Зеленій вулиці» у Чернівцях, Єврейського цвинтаря у Калуші, Старого цвинтаря у Дрогобичі,

Польського цвинтаря у Яворові, Козацького цвинтаря у Кременці, цвинтаря дивізії «Галичина» під Золочевим та ін.

Одним з сегментів «похмурого туризму» є містичний туризм, який набуває все більшої популярності серед мандрівників та любителів активного відпочинку. Він пов'язаний з відвідуванням місць, які оповиті таємницями та легендами або набули містичного характеру. Серед об'єктів такого туризму у Західній Україні варто відзначити, насамперед, замки – Кременецький, Підгорецький, Олеський, Золочівський; Світовидове поле (сакральне місце давніх слов'ян), підземелля, містична гора Чортова скеля у Львові, будинок з привидами у Тернополі, будинок з химерами у Луцьку тощо.

Досить популярними у світі є відвідування місць, пов'язаних з воєнними подіями. В Європі – це, наприклад, тури до місць битв часів Першої та Другої світових війн, участь в історичних реконструкціях знаменитих воєнних подій. Поряд з цим створюються центри туризму, які мають за мету, насамперед, зберегти історію, пам'ять, а ніж здійснювати розважальну програму. В західній частині України подібними дестинаціями є, наприклад – м. Зборів, Збараж, Берестечко, Пилявці – місця битв козацьких військ з польською шляхтою, Бункер Лінії Арпада – найбільший в Україні військовий бункер часів Другої Світової війни (Закарпатська область) та ін.

Колишні місця позбавлення волі, пенітенціарні заклади також приваблюють певне коло туристів. Ці місця можуть бути включені до екскурсійних маршрутів або бути об'єктами відвідування окремими туристами. Одним з подібних сумнозвісних закладів подібного плану у Західній Країні є «Тюрма на Лонцького» – колишня тюрма у Львові, яка використовувалася у ХХ ст. як політична в'язниця радянською та нацистською владами; з 2009 року функціонує як національний музей-меморіал жертв окупаційних режимів. Своєрідним є Тернопільський історико-меморіальний музей політичних в'язнів, створений у 1996 році. Заклад розташований у приміщенні колишнього слідчого ізолятора КДБ (28 камер). Експозиція музею відтворює режим утримання політичних в'язнів, методи допитів, перебування ув'язнених у таборах.

Одним з різновидів похмурого туризму є туризм катастроф, який функціонує в місцевостях, де стались катастрофічні події природного чи техногенного характеру, які призвели до важких наслідків. Трагічною сторінкою в історії Львівщини стала Скнулівська трагедія – авіакатастрофа, яка трапилася під час авіашоу на Скнулівському аеродромі під Львовом у 2002 році. За кількістю загиблих (77 осіб) ця подія вважається однією з найбільших катастроф в історії авіаційних свят. Відвідування місця трагедії може бути додано до екскурсійного маршруту Львовом.

Цікавими для туристів також будуть відвідини десакралізованих об'єктів релігійного характеру. Сюди належать занедбані храми, монастирі, які є водночас об'єктами як історії, так і похмурого та індустріального туризму. Яскравими прикладами об'єктів є закинтий неоготичний Собор Матері Божої Неустанної Помочі у с. Сороцьке, костел Матері Божої Утішительки у с. Великий Ходачків (Тернопільська область), костел Святого Валентина у с. Раковець Львівської обл. та ін.

Туристичні маршрути, пов'язані із відвідуванням об'єктів похмурого туризму дають змогу кожному учаснику розширити власний світогляд, краще зрозуміти історію та культуру нашої країни. Мандрівки на місця трагедій і злочинів, історичних драм та битв тощо, можуть слугувати хорошим педагогічним елементом, адже вони змушують туристів продумати про фактори, які спричинили до цих подій в минулому, а також про те, як можна уникнути подібних катастроф в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Lennon J. J. and Foley M. Dark Tourism: the Attraction of Death and Disaster. London: Cassell, 2000.
2. Stone P. R. Review: Dark Tourism – Cashing in on Tragedy? A Tourism Society Seminar Event, 17th October 2005: London Available from: www.dark-tourism.org.uk [Accessed on 31 October, 2005].
3. Заставецька Л. Б., Заставецький Т. Б. Похмурий туризм в Україні: теоретичні та прикладні аспекти дослідження // Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю утворення Льотної академії НАУ. Дніпро : Середняк Т. К., 2021. С. 97-103.
4. Заставецький Т., Заставецька Л. «Похмурий туризм» як відображення трагічних подій у історії та культурі народів // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Сер. Географія. Тернопіль : Тайп. №1 (29). 2011. С. 101-107.
5. Заставецький Т.Б. Потенціал «похмурого» туризму в країнах Європи // Сучасні вектори розвитку туризму: тенденції та перспективи країн // Європейського регіону: міжнародна монографія (колектив авторів / за заг.ред. Л. Заставецької). Тернопіль, 2020. С.102-111.

УДК 911.3:30/33 (477.8)

Тетяна ЛУЖАНСЬКА

кандидат географічних наук, доцент

tetyana.Luchanska70@gmail.com

Мукачівський державний університет, м. Мукачево

Вікторія ЗИЙНИЧ

здобувачка спеціальності Географія освітнього ступеня Магістр

Мукачівський державний університет, м. Мукачево

ОЦІНКА АНТРОПОГЕННИХ ЛАНДШАФТНИХ КОМПЛЕКСІВ

До початку ХХІ ст. людство перетворилося на потужну техногенну силу, інтенсивний антропогенний вплив призвів до змін не лише в окремих природних комплексах, але й природних ландшафтів у цілому. Вчення про ландшафт ґрунтується на уяві про ландшафтний комплекс як сукупність генетично

взаємопов'язаних природних компонентів, що передбачає наявність базових знань з природничих дисциплін (геології, геоморфології, ґрунтознавства тощо).

Основним наслідком впливу на ландшафти є формування антропогенних ландшафтів. Дослідженням самих антропогенних ландшафтів та їх класифікацією саме займалися: Ф.М. Мільков, Г.І. Денисик, Л.І. Воропай та інші автори, тому в літературі існує багато визначень цього поняття. Проте найпоширенішим є визначення Ф.М. Мількова (1973 р.), за яким антропогенні ландшафти – як заново створені ландшафти, так і ті природні комплекси, в яких корінних змін зазнав будь-який з його компонентів. Загальна особливість всіх видів антропогенних ландшафтів є певна ступінь їх зміненості, трансформованості в наслідок господарської діяльності. Це дає змогу говорити про поняття антропогенної трансформованості ландшафту.

Антропогенним ландшафт – це різні форми прояву людської діяльності в ландшафті, які поділяються на дві групи: 1) типи використання земель чи угіддя (пасовища, плантації, сади); 2) інженерні комплекси (мало – та багатоповерхові споруди чи цілі міста, дороги). Для вивчення антропогенних впливів на ландшафти використовують системний, ландшафтний, екологічний, ландшафтно-екологічний підходи, а також принципи оптимізації природного середовища [3, с. 28]. Теоретичною базою вивчення антропогенної трансформації геосистем є концепція антропогенних модифікацій природних ландшафтів А.Г. Ісаченка, теорія антропогенного ландшафтознавства Ф.М. Мількова, В.І. Федотова, Г.І. Денисика; ландшафтної екології М.Д. Гродзинського, В.М. Гуцуляка; антропогенної трансформації ландшафтів Л.І. Куракової, А.Н. Шищенко; урбаністичної географії П.Г. Шищенко, В.А. Кучерявого, А.Е. Чайки, О.Ю. Дмитрука. Оцінка антропогенного навантаження та трансформацій геосистем потребує подальших досліджень.

Антропогенний вплив – вплив, який здійснюється господарською діяльністю людини на навколишнє природне середовище та ресурси і призводить до зміни їх характеристик. Показники впливу – елементи чи параметри, за допомогою яких визначається ступінь впливу на геосистеми. Оцінка впливу – діяльність спрямована на визначення характеру, ступеня чи величини впливу, прогнозування можливих наслідків діяльності людини на геосистеми. Важливе значення при оцінці антропогенної трансформації геосистеми має дослідження всіх можливих видів впливів на навколишнє середовище, а також вимір показників впливу [5, с. 27].

Загалом вплив техногенних об'єктів на навколишнє природне середовище поділяють на такі групи:

- за видами господарської діяльності, що здійснює вплив на геосистеми. Виділяють: сільськогосподарські, лісогосподарські, водогосподарські, транспортні, рекреаційні, промислові, селитебні;
- за територією, яку охоплює вплив: локальні, лінійні, площинні;
- за режимом та тривалістю дій: коротко часові, тривалі, епізодичні, періодичні, практично безперервні;
- за характером дії на навколишнє середовище: механічні, гідроморфічні, теплові, фізичні, хімічні.

Антропогенна трансформація – зміна природних систем під впливом господарської діяльності людини. Це інтегрована характеристика, яка враховує не лише зміни структури геосистеми в цілому, але й фізичні й хімічні забруднення компонентів ландшафтної системи, зміни видового складу. Антропогенна трансформація характеризує сукупний вплив різних видів навантажень на ландшафтну систему. Це результат взаємодії людини з навколишнім середовищем у рамках конкретних геосистем [4, с. 53].

В процесі трансформації ландшафт піддається певним змінам, які можуть бути класифіковані наступним чином:

- за орієнтованістю впливу: прямі, опосередковані, зміни;
- за глибиною змін: функціонування, динаміка, розвиток;
- за зворотністю: зворотні, незворотні;
- за направленістю: прогресивні, регресивні;
- за ступенем відповідності поставленій меті: цілеспрямовані, побічні.

Мільков Ф.М., зокрема, вважає, що глибина змін природних умов у багатьох регіонах стає настільки значною, що саме риси антропогенного впливу стають вирішальними для характеристики особливостей цих регіонів. Особливо швидко це відбувається в гірсько-промислових районах – через 8 років, у землеробських – через 15 років, а в промислових через 25 років.

Значні площі випадають з господарського користування через нераціональне освоєння: бедленди, області антропогенного карсту, покинуті перекультивовані кар'єри, засолені та заболочені ґрунти, рухомі піски, а також області де через викиди промислово–побутових відходів відбувається інтенсивне забруднення навколишнього середовища. Всі антропогенні ландшафти являються природними комплексами. Хоча вони й створені людиною, але в своєму розвитку підпорядковуються природним законам. Ландшафтно-техногенні системи є не компонентами, а блоковими системами. Утворені вони природними та технічними блоками, розвиток яких підпорядковується різним закономірностям: природним та соціально–економічним [2, с. 43].

Провідну роль в ландшафтно-технічній системі відіграє технічний блок, функціонування якого спрямовується та контролюється людиною. Внаслідок цього ландшафтно-техногенні системи на відміну від власне антропогенних ландшафтів не здатні до природного саморозвитку. Слід розмежувати на дві категорії: пасивні, в яких характеристики техногенного покриву лишаються незмінними після його створення, та активні зі змінними характеристиками техногенної оболонки у відповідності її функціональному призначенню. Проблемами антропогенного ландшафтознавства займається Г. Денисик, який вважає помилковим підхід до вивчення антропогенних ландшафтів як антропогенних модифікацій (натуральних) ландшафтів. Модифікувати – значить внести зміни в щось, не змінюючи його внутрішньої суті. Вивчення антропогенних ландшафтів як модифікацій натуральних призвело до формування хибної думки, що після припинення впливу людини на модифіковані комплекси вони повертаються до первинного стану. Відновлення комплексу до первинного стану можливе лише тоді, коли не були докорінно

змінені його структура, або хоча б один з його компонентів, а значить він не функціонував у якості антропогенного [4, с. 60].

Ісаченко А.Г. також займається проблемою антропогенного ландшафтознавства. Науковець стверджує, що в сучасну епоху відбуваються інтенсивні техногенні зміни ландшафтів та насичення їх продуктами праці людини. Практично не лишилося ландшафтів, які не зазнали б прямого чи опосередкованого впливу господарської діяльності суспільства. Але він наголошує на тому, що в якому б ступені не був змінений ландшафт людиною, він все одно залишається частиною природи, природною системою і в ньому продовжують діяти природні закономірності. Людина не в змозі змінити об'єктивні закони функціонування і розвитку геосистем і змінювати якісні відмінності між ландшафтами тундри і пустель, рівнин та гір. У найбільш сильно зміненому ландшафті залишаються інваріантні природні риси, зумовлені невідчужимими для людини зональними закономірностями та азональними факторами і надають ландшафту якісну визначеність та стійкість.

Він обґрунтував концепцію «культурного ландшафту». Критерії культурного ландшафту визначаються суспільними потребами. Йому повинні бути притаманні дві головні якості:

- 1) висока відтворюваність та екологічна ефективність;
- 2) оптимальне середовище для життя людини, що допоможе збереженню здоров'я, фізичному та духовному розвитку людини [2].

Одна з основних умов при формуванні культурного ландшафту – досягнення максимальної відтворюваності відновлюваних природних ресурсів, і перш за все, біологічних. В культурному ландшафті повинні бути по можливості попереджувати небажані процеси, як природного, так і техногенного походження. Це буде сприяти збереженню природних ресурсів і покращенню якостей життєвого середовища. Всі ці заходи нерозривно пов'язані з раціональним використанням всіх видів природних ресурсів, що в свою чергу впирається у вдосконалення технології виробництва.

Список використаних джерел:

1. Гродзинський М.Д. Основи ландшафтної екології. К.: Либідь, 1993. 224 с.
2. Денисик Г.І. Антропогенні ландшафти правобережної України. Вінниця: Арбат, 1998. 292 с.
3. Міллер Г.П., Петлін В.М., Мельник А.В. Ландшафтознавство. Теорія і практика. Львів. Вид-чий центр ЛНУ ім. Франка, 2002. 260 с.
4. Мельник А.В. Основи регіонального еколого-ландшафтознавчого аналізу. Львів: Літопис, 1997. 246 с.
5. Мельник А.В., Міллер Г.П. Ландшафтний моніторинг. К. 1993. 152 с.

Мирослава ПИТУЛЯК

кандидат географічних наук, доцент

myroslava.pytuliak@gmail.com

*Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка,
м. Тернопіль*

Денис ВОЙЦИХ

Магістрант географічного факультету

*Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, м.
Тернопіль*

РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЧОРТКІВСЬКОЇ ОТГ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Чортківська ОТГ має достатньо високий потенціал для розвитку рекреації та туризму.

Метою дослідження є структура та особливості використання рекреаційного потенціалу Чортківської ОТГ.

Бейдик О.О тлумачить рекреаційні ресурси як об'єкти і явища природного, природно-антропогенного, соціально-економічного походження, що використовуються для туризму, лікування, оздоровлення та впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних районів (центрів), спеціалізацію та економічну ефективність.

«Рекреація – відновлення, відтворення фізичних і духовних сил, витрачених людиною в процесі трудової, навчальної та побутової діяльності. У вузькому розумінні – різноманітні види людської діяльності у вільних час, спрямовані на відновлення сил і задоволення широкого кола особистих і соціальних потреб» [4, с.12].

Саме туризм у сучасному світі сприймається як головна форма рекреаційної діяльності, перетворившись на потужну самостійну галузь нематеріального виробництва, яка задовольняє рекреаційні потреби. Це пов'язано в першу чергу з значним зростанням доходів населення, розвитком загальноосвітнього рівня людей, розвитком транспортного сполучення.

Поняття «туристичні ресурси» і «рекреаційні ресурси» використовують як синоніми, оскільки туризм є формою рекреаційної діяльності.

У Законі України «Про туризм» дано визначення, що «...туристичні ресурси – це сукупність природно-кліматичних, оздоровчих, історико-культурних, пізнавальних та соціально-побутових ресурсів відповідної території, які задовольняють різноманітні потреби туриста. Тобто, туристичними ресурсами України є пропонувані або такі, що можуть пропонуватися, туристичні пропозиції на основі та з використанням об'єктів державної, комунальної чи приватної власності» [1].

Мальська М.П., Худо В.В. пропонують таке визначення туристичних ресурсів: «...туристичні ресурси – це природно-кліматичні, соціокультурні, історичні, архітектурні й археологічні, наукові і промислові, видовищні, культові

та інші об'єкти або явища, спроможні задовольнити потреби людини в процесі туристичної діяльності» [3, с. 210].

Чортківська ОТГ розташована на Західно-Подільському плато в межах Тернопільської структурно-пластової рівнини на висоті 262 м над рівнем моря. Для рельєфу міста характерні хвилясті балочні рівнини, розчленовані ярами. Сприятливий клімат, водні ландшафти рік та ставків, лісові масиви сприяють розвитку різних видів рекреації та туризму.

Особливо актуальним є використання лісів у рекреаційних цілях. Тому благоустрій лісів є якісно новим аспектом робіт у лісовому господарстві. Останнім часом набуває популярності оздоровча та культурно-естетична функція лісів. Цю функцію виконують рекреаційно-оздоровчі ліси та ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення. Таким чином, дослідження рекреаційного лісокористування в Чортківській ОТГ є актуальним.

Ліси в Чортківській ОТГ залежно від основних виконуваних ними функцій поділяються на такі категорії: ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення; рекреаційно-оздоровчі ліси; захисні ліси; експлуатаційні ліси. На території Чортківської ОТГ найбільшу частину займає Білецьке лісництво (2657 га). Загальна площа лісництва складає 4074,5 га в т.ч. покрита лісом 3745 га, що становить 91,9%. З них в природно заповідному фонді 339,03 га: загальнозоологічний заказник місцевого значення «Звіринець Білецький» площею 309 га; лісовий заказник місцевого значення «Резерват клонів дуба».

На території Чортківської ОТГ знаходиться велика кількість історико-культурних туристичних ресурсів, які представлені різними пам'ятками архітектури, сакральними, замковими та музейними ресурсами, археологічними знахідками та подієвими ресурсами. Такі ресурси дають перспективу розвивати багато різних видів туризму: замковий, пізнавальний, фестивальний, сентиментальний, етнічний, релігійний, сільський зелений туризм та інші.

До популярного туристичного об'єкту належить замок. Один з таких Чортківський замок, який має досить нестандартне розташування, адже розташований під горою Вигнанка на березі річки Серет на Тернопільщині. Це і стало причиною численних поразок в обороні твердині. Замок звели в 1610 році за сприяння шляхтича Станіслава Гольського на місці попередніх дерев'яних укріплень. Перші дерев'яні укріплення в Чорткові з'явилися наприкінці XIV ст. перший його власник Єжи Чартковський. Реконструювавши старі укріплення, Гольський з'явив у замковому дворі ренесансний палац з аркадними галереями. Саме тому Чортківський замок ще називають замком Гольських.

Білецький замок – втрачена оборонна споруда в селі Біла Чортківської ОТГ. Залишки замку виявлено археологом Володимиром Добрянським восени 2007 року. Замчище внесено до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини. На сьогоднішній час це єдина досі вціліла та добре збережена одношарова фортифікаційна пам'ятка XIV ст. на Західному Поділлі і має важливе значення для подальших археологічних досліджень

Чортків – місто з яскраво вираженою центральною частиною, де збереглися архітектурні та історичні пам'ятки. Окрасою міста є архітектурні споруди XVI - XXI століття.

Історико-архітектурні ресурси ОТГ представлені пам'ятками містобудування та архітектури національного значення міста Чорткова: церква Вознесіння (дерев'яна), 1717 р., Успенська церква (дерев'яна), 1635 р., дзвіниця Успенської церкви, XVII ст., замок Гольських (мурований), 1610 р.

Окрім того, у центральній частині міста нараховується 80 будівель, що мають статус пам'ятки архітектури місцевого значення. Серед них – костел святого Станіслава (1610 р., перебудований у 1914 р.), синагога головна (початок XVIII ст.), синагога нова (поч. XX ст.), монастир ордену сестер милосердя (XIX ст.), гімназія «Рідна школа» (поч. XX ст.), торгові ряди (XIX ст.), аптека (поч. XX ст.), годинникова вежа (поч. XX ст.), міська ратуша (поч. XX ст.), та багато інших історичних об'єктів.

Регіон дослідження має багаті ресурси для розвитку рекреаційно-туристичного комплексу. Серед них виділяють природні, історико-культурні, соціально-економічні та інші. За умови їх раціонального використання в регіоні можуть розвиватися різні види рекреаційної діяльності. Тому на сучасному етапі є визначення найбільш оптимальних напрямків розвитку рекреаційної діяльності на основі раціонального використання рекреаційно-туристичного потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про туризм» Відомості Верховної Ради. 2004. №13. с.180., ст. 2.
2. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. К.: ВПЦ «Київський у-нт», 2001. 395 с.
3. Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. Основи туристичного бізнесу: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 272 с.
4. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія. Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2007. 312 с.
5. Чортківська міська рада. URL: <https://www.chortkivmr.gov.ua>
6. Чортківська ОТГ. URL: <https://uk.wikipedia.org>

Мирослава ПИТУЛЯК

кандидат географічних наук, доцент

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка,

м. Тернопіль

myroslava.pytuliak@gmail.com

Вадим ГУЛЯЙГРОДСЬКИЙ

Магістрант географічного факультету

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка,

м. Тернопіль

БАЛЬНЕОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

Львівська область є не лише однією з найбільших і найкраще економічно розвинених областей Західної України, а також важливим транзитним коридором до Європейського Союзу.

Природні рекреаційні ресурси Львівщини представлені лікувальними мінеральними водами, лікувальними грязями, озокеритом, кліматичними, водними, лісовими, ландшафтними. Серед областей Карпатського регіону за сумарним потенціалом природних рекреаційних ресурсів вона поступається лише Закарпаттю.

У Львівській області сконцентровані значні поклади родовищ бальнеологічних ресурсів, серед яких мінеральні води і торфові грязі. Ці ресурси є основою функціонування бальнеологічних курортів з відповідною санаторно-курортною інфраструктурою і сферою оздоровчих послуг. Серед найбільших сучасних бальнеологічних курортів області можна виділити м. Трускавець, м. Моршин, смт. Великий Любінь, смт. Немирів, смт. Шкло і смт. Східницю.

Санаторно-курортні заклади – це заклади охорони здоров'я, що розташовані на територіях курортів і забезпечують надання громадянам послуг лікувального, профілактичного та реабілітаційного характеру з використанням природних лікувальних ресурсів [1]. Метою функціонування санаторно-курортних закладів є надання лікувальних, оздоровчих, профілактичних та рекреаційних послуг.

На території Львівської області розташовано понад 270 закладів тимчасового розміщення у тому числі 114 санаторно-курортних закладів, які можуть розміщувати близько 25 тис. відпочивальників. Завдяки потужній базі лікувальних вод бальнеологічних курортів Трускавця, Моршина та Східниці, що використовуються санаторно-курортними закладами зможуть значно підвищити імунну систему особи, які перехворіли на COVID-19, а також проходити реабілітацію військовослужбовці.

За рівнем розвитку і кількістю прийнятих відпочивальників їх умовно можна розділити на три групи: великі – з кількістю >100 тис./рік (Трускавець), середні – 5-50 тис./рік (Східниця, Моршин), малі <5 тис./рік [3].

Курорт «Великий Любінь» розташований за 20 км від Львова. Основні бальнеологічні ресурси на курорті Великого Любєня – лікувальні сірководневі

води й торфові пелоїди (гязи) для зовнішнього використання. Сірководневі води виведені двома свердловинами, які розміщені на території санаторію «Любінь Великий». У Великому Любені також розташоване єдине у Львівській обл. родовище запасів лікувальних пелоїдів, розміщене на надзаплавній терасі правого берега річки Верещиця.

Курорт «Шкло» функціонує на базі мінеральних питних вод типу «Нафтуса» і лікувальної сірководневої води.

На курорті «Немирів» як бальнеологічні ресурси використовують для зовнішнього лікування мінеральну воду з високим вмістом сірководню, для внутрішнього – воду «Анна». За результатами хімічних аналізів вода належить до «Миргородського» типу лікувальних.

Курорт «Розлуч», розміщений в гірській частині області за 120 км від Львова. Гідромінеральна база курорту представлена кількома типами питних мінеральних вод, зокрема, водами типу «Нафтуса», содовою і залізистою. З джерел вода витікає самопливом, а розміщені вони в різних частинах села. У Розлучі немає спеціалізованих санаторних закладів для лікування. Вони мають готельно-відпочинковий профіль. Курорт також активно функціонує в зимовий період завдяки наявному тут гірськолижному спуску, що свідчить про значний потенціал для розвитку і розбудови, тим більше, що сьогодні загальна місткість курорту – близько 150-200 місць

Бальнеологічний курорт Трускавець – один із найпопулярніших курортів країни, розташований на висоті 350 м над рівнем моря. Найвідомішою водою курорту є «Нафтуса», вживання якої сприяє виведенню з нирок піску і дрібного каміння, нормалізації обміну речовин і зміцненню імунітету.

Подібним курортом є Східниця, що також є бальнеологічним курортом, багатим на мінеральні води. У безпосередній близькості від Східниці знаходиться Національний природний парк – «Сколівські Бескиди». У Східниці відсутні промислові підприємства, відповідно природа зберегла тут свою чистоту та первозданність. На території Східниці розташовано 38 джерел мінеральних вод, різних за складом. Є серед них знамениті «Нафтуса» та «Боржомі», залізисті і бромні води [2].

Один з найвідоміших курортів Прикарпаття є Моршин. Разом з красивою природою і чистим повітрям, курорт налаштовує на відпочинок повним спектром оздоровчих процедур і наявністю великої кількості джерел мінеральних вод, які покращують роботу практично всіх внутрішніх органів людини і організму в цілому.

Організація курортно-оздоровчої господарства Львівської області на сучасному етапі є неконкурентоспроможною на світовому ринку: недостатній розвиток матеріально-технічної бази, яка потребує реконструкції або нового будівництва привабливих для відпочивальників об'єктів, низький рівень сервісу, відсутність необхідної індустрії розваг, занедбаність пам'яток історії та культури, екологічні проблеми тощо. Проблемою для курортно-оздоровчих центрів Львівщини є необхідність пошуку інвестицій для реконструкції санаторно-курортних закладів, а також розвиток туристичної та допоміжної інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про курорти». Відомості Верховної Ради України. 2000. № 50. Ст. 435.
2. Батиченко С.П., Мельник Л.В., Щербань А.Д. Львівщина, як осередок розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні. Молодий вчений». № 10 (62), 2018 р.
3. Головатий Мар'ян. Бальнеологічні ресурси малих курортів Львівської області. Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2019. Випуск 53. С. 104-112.
4. Федунь О. В. Бальнеологічні ресурси Передкарпаття. Львів, 1999. 168 с.

УДК 911.3:30/33(477.8)

Наталія П'ЯТКА

кандидат економічних наук, доцент

stojkanata1977@gmail.com

Мукачівський державний університет, м. Мукачево

Василь ЛЕЛИК

здобувач спеціальності 106 Географія освітнього ступеня Магістр

Мукачівський державний університет, м. Мукачево

ОЦІНКА ВОДНОГО РЕЖИМУ ТА ГІДРОЕНЕРГЕТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БАСЕЙНУ Р. ТИСА

В умовах інтенсивного використання вичерпних паливних енергоресурсів постає проблема енергозабезпечення країн Дунайського басейну, і зокрема, його гірської території. В цьому контексті значна увага має приділятися альтернативним видам енергії, до яких можна віднести гідроенергетичні ресурси, які в значній кількості знаходяться в басейні Тиси, яка бере початок в Україні і має транскордонний басейн (в межах України його площа домірна Закарпатській області). Від раціонального та безпечного використання її водних ресурсів залежить, в тому числі, обґрунтоване виробництво гідроелектроенергії.

Гідроенергетичні ресурси басейну Тиси є найбільшими на одиницю площі водозбору в Україні. Обумовлено це тим, що модуль річкового стоку тут сягає близько 40 л*с/км², а перепад висот між гірською та долинною частинами басейну становить у середньому 1500 м.

Проте, на сьогодні в басейні працюють лише п'ять ГЕС: Теремле-Рікська ГЕС (1956 р.) потужністю 29,5 тис. кВт, Оноківська і Ужгородська малі ГЕС потужністю відповідно 4,5 та 1,9 тис. кВт, які були побудовані в 30-ті–50-ті роки минулого століття, а також дві міні-ГЕС: на р. Ільмин в с. Білин Рахівського району (2006 р.) потужністю 630 кВт, та на р. Красношурка в с. Красна Тячівського району (2010 р.) потужністю 800 кВт.

Тому розвиток саме малої гідроенергетики, як альтернативного джерела енергії, є одним із пріоритетних напрямків, особливо враховуючи те, що

водотоки Карпат характеризуються значною водністю (в порівнянні з річками рівнинної території України) та гідравлічним напором, який є визначальним показником гідроенергетичного потенціалу водотоку. Саме тому вивчення гідроенергоресурсів річок басейну Тиси є першим кроком на шляху їх використання для виробництва електроенергії.

Встановлення величини гідроенергетичного потенціалу річок в басейні Тиси проводилось в два етапи. Спершу було оцінено загальний гідроенергетичний потенціал (ЗГП) на 114 водотоках, довжиною понад 10 км, які входять до основних 11 суббасейнів басейну Тиси (основні притоки першого порядку) Наступним важливим етапом було виключення територій природно-заповідного фонду та ділянок річок, стік з яких є непридатним до використання з огляду на гідроекологічні проблеми.

Отже, визначення загального гідроенергетичного потенціалу досліджуваних водотоків басейну Тиси здійснювались загалом за оцінкою гідроенергетичних потужностей 385 окремих ділянок річок

В результаті проведених досліджень встановлено, що сумарний загальний гідроенергетичний потенціал досліджуваних річок басейну Тиси складає – 1092435 кВт або 1092 МВт. Найбільшою гідроенергетичною потужністю в даному басейні характеризуються річки суббасейну Тересви. Їх сумарний гідроенергетичний потенціал складає 14,1% (153782 кВт або 154 МВт) від загальної гідроенергетичної потужності річок басейну Тиси. Зокрема на сумарну гідроенергетичну потужність самої річки Тиси припадає 31,5% (350842 кВт або 350,8 МВт) від загальної її басейнової величини. Серед суббасейнів малих річок басейну Тиси найбільшим потенціалом характеризуються річки басейну Шопурки, валова частка потужності яких складає 3,44% (37551 кВт або 37,6 МВт).

Серед 114 досліджуваних річок басейну Тиси (без врахування самої головної), найбільшою гідроенергетичною потужністю характеризується річка Тересва. Її гідроенергетичний потенціал сягає 80978 кВт (80,9 МВт) тобто 7,41% від сумарного потенціалу всіх водотоків. Крім Тересви та Тиси для інших річок басейну загальний гідроенергетичний потенціал яких перевищує 10 МВт, виділяються ще 15 водотоків.

Аналіз даних, засвідчує, що сумарний гідроенергетичний потенціал вказаних основних водотоків складає 859,7 МВт, тобто 78,7% сумарного загального гідроенергетичного потенціалу всіх досліджуваних річок басейну Тиси в межах України. Вага інших водотоків басейну Тиси (до яких можна віднести в основному малі річки на передгір'ї та низовині) в сумарному загальному гідроенергетичному потенціалі не перевищує 22%. Більшість водотоків (68 річок басейну) мають загальний гідроенергетичний потенціал, що входить у діапазон від 1000 до 10000 кВт. Частка їх сумарного гідроенергетичного потенціалу становить 19,95%. На інші водотоки (29 річок) припадає лише 1,35%, що характеризує їх дуже незначний внесок до ЗГП басейну.

Виходячи з того, що басейн Тиси є транскордонним використання його водних ресурсів набуває міжнародного значення. Екологічно допустимий гідроенергетичний потенціал встановлюється як частина загального гідроенергетичного потенціалу, що виключає потенціал ділянок водотоків,

використання яких в гідроенергетичних цілях буде мати згубний екологічний характер. Встановлення екологічно допустимого гідроенергетичного потенціалу річок басейну Тиси в межах України було проведено з урахуванням виключення природоохоронних територій та верхів'їв річок, з метою збереження референційних умов. В межах басейну виділено 11 основних суббасейнів, в річках яких сконцентровано 97,94% ЗГП. Загальний гідроенергетичний потенціал всього басейну Тиси становить 1081459 кВт. Враховуючи витрати потенціалу, пов'язані з екологічними обмеженнями екологічного гідроенергетичного потенціалу зменшилась приблизно на 22% і становить 838065 кВт.

Список використаних джерел:

1. Гребінь В.В., Хільчевський В.К. Ретроспективний аналіз досліджень річкової мережі України та застосування типології річок Водної рамкової директиви ЄС на сучасному етапі. Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. 2016. Т.2 (41).
2. Ободовський О. Г., Рахматуліна Е. Р., Тимуляк Л. М. Коротка історія розвитку та сучасний стан малої гідроенергетики на рівнинних річках України. Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. 2016. Т. 4. С. 94-106.
3. Ободовський О. Г., Почаєвець О.О., Заварзін М.А. Оцінка зв'язків мінімального та середнього стоку води річок Українських Карпат. Наук. збірник. Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. Київ: ВГЛ Обрії. 2016. №40. С. 60–69.
4. Ободовський О., Лук'янець О., Коноваленко О., Корнієнко В.О Середній річний водний стік річок Українських Карпат та особливості його територіального розподілу. Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. 2016. Т. 4. С. 25-32.

УДК 911.3:30/33(477.8)

Наталія П'ЯТКА

кандидат економічних наук, доцент

Мукачівський державний університет, м. Мукачево

stojkanata1977@gmail.com

Ганна ТЕРПАЙ

здобувачка спеціальності 106 Географія освітнього ступеня Магістр

Мукачівський державний університет, м. Мукачево

ПРИРОДООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ В БАСЕЙНАХ МАЛИХ РІЧОК УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

Аналіз багаторічних спостережень свідчить, що причиною виникнення екстремальних ситуацій у басейнах річок Карпатського регіону, пов'язаних з негативних впливом вод на навколишнє середовище, є взаємодія низки природних та антропогенних факторів.

До природних факторів відносяться:

— складна гідрометеорологічна ситуація (кількість опадів вище норми, велика інтенсивність і тривалість) після вологих літа та осені, що спричиняють насичення ґрунту вологою і зменшення його водопоглинальної здатності та

водопроникності;

- висока водність річок перед паводком;
- геолого-орографічні та гідрогеологічні умови, які призводять до формування обвалів та селів у гірських і прилеглих до них районах;
- високий енергетичний потенціал гірського рельєфу, що поступово збільшується у зв'язку із сучасним підвищенням гір;
- нестійкість окремих частин гірських масивів унаслідок сейсмічної активності надр та їх нерівномірної напруженості по окремих тектонічних зонах і вузлах у комплексі з активними ерозійними процесами;
- особливості гідрогеологічних умов, що зменшують зчеплення окремих частин блоків порід в умовах активного впливу гравітаційних сил;
- зниження міцності порід на схилах у зв'язку з їх вивітрюванням;
- різке зменшення здатності рослинного покриву затримувати дощові води, їх випаровування в атмосферу і припинення транспірації при закінченні вегетації, падінні листя з дерев і всиханні трав на луках;
- велика швидкість стікання води внаслідок значної крутизни схилів, близького залягання водонепроникних гірських порід;
- танення снігу на верхніх частинах гірських схилів при підвищенні температури повітря після попередніх снігопадів.

Наслідками господарської діяльності є:

- розорювання та знеліснення водозборів без застосування протиерозійних заходів, порушення технології виконання культуртехнічних робіт;
- забудова в заплавах річок;
- порушення режиму господарювання у водоохоронних зонах та на прибережних водозахисних смугах річок;
- видобування гравійно-піщаних матеріалів із русел річок та в їх долинах в обсягах, що перевищують рівновагу твердого стоку;
- влаштування доріг, мостів без урахування вимог будівельних норм у частині водовідводу та захисту від паводків;
- знищення приполонинних лісів та тривале використання полонин під випаси;
- ведення лісогосподарської діяльності за умови недостатньо розробленої раціональної науково обґрунтованої технології.

Найважливішим серед природних факторів є гідрометеорологічні, які в сукупності з особливостями поверхневого стоку відіграють домінуючу роль у створенні умов для катастрофічних природних явищ, у тому числі паводків, селів та зсувів. Для гірських річок Карпат паводки різного генезису характерні протягом року, зазвичай з частотою 4-8 разів на рік. За останні 50 років пройшло близько 150 паводків, які можуть бути віднесені до розряду сильних та катастрофічних.

Список використаних джерел:

1. Водний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 1995. №24. 189 с.

2. Гребінь В.В., Хільчевський В.К., Сташук В.А., Чунарьов О.В., Ярошевич О.Є. Водний фонд України: Штучні водойми – водосховища і ставки: Довідник. К.: «Інтерпрес», 2014. 192 с.

3. Гребінь В.В., Хільчевський В.К. Ретроспективний аналіз досліджень річкової мережі України та застосування типології річок водної рамкової директиви ЄС на сучасному етапі. Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. 2016. Т.2(41). С. 32-47.

4. Державне агентство водних ресурсів України. URL: www.scwm.gov.ua

УДК 338.484

Атілла ТОВТ

ст. викладач,

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, м. Берегове

toth.attila@kmf.org.ua

Кітті ТОВТ

здобувачка спеціальності 106 Географія освітнього ступеня Магістр

Мукачівський державний університет, м. Мукачево

kittibihari2@gmail.com

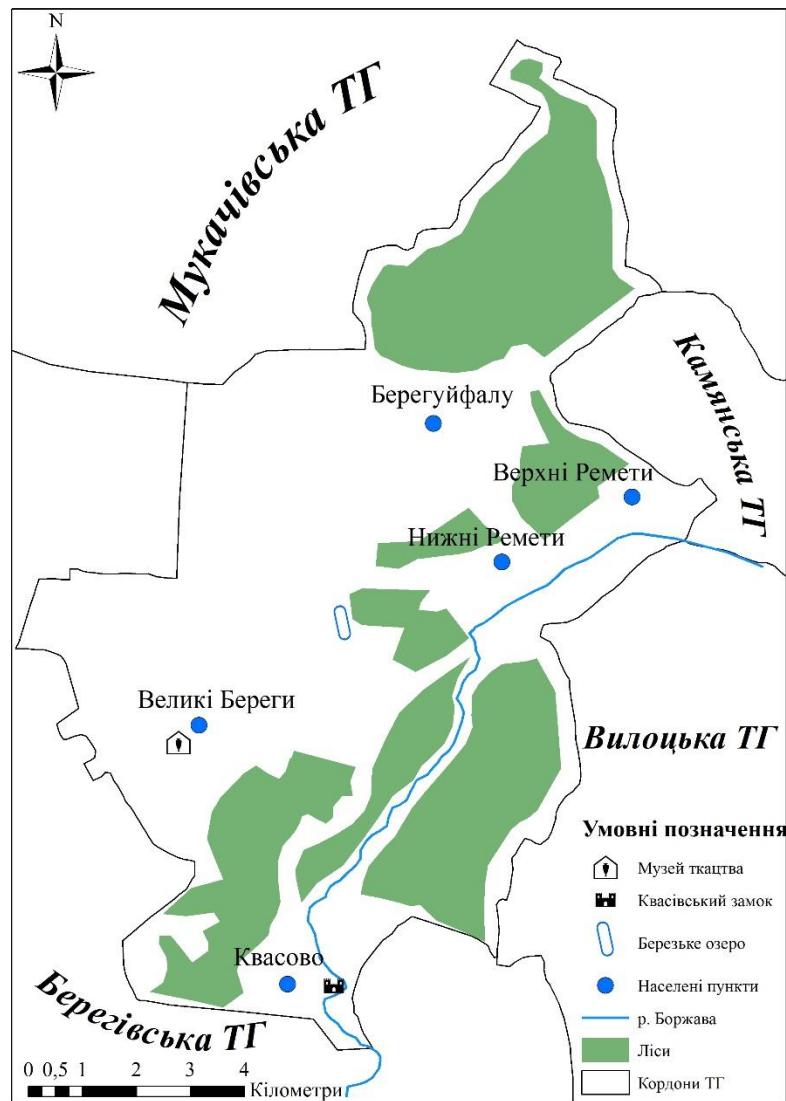
РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВЕЛИКОБЕРЕЗЬСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

В результаті процесу децентралізації в Україні значним чином змінився адміністративний поділ Закарпатської області. Новоутворені територіальні громади мають різні економічні можливості, тому туризм, при наявності для його розвитку належних ресурсів, у перспективі може стати стимулом зміцнення громади. Тому метою даної статті являється проаналізувати рекреаційно-туристичні можливості Великоберезької територіальної громади Берегівського району Закарпатської області.

Великоберезька сільська територіальна громада розташована на північній частині Берегівського району Закарпатської області. Межує з Берегівською, Вилоцькою та Кам'янською громадами Берегівського району, а також Мукачівською громадою Мукачівського району. Площа становить 128 кв. км. До складу громади входять п'ять населених пунктів: Великі Береги, Берегуйфалу, Квасово, Нижні та Верхні Ремети. Чисельність населення станом на 1 січня 2022 року становить 7369 осіб [2].

Серед історико-культурних туристичних ресурсів громади варто виділити руїни Квасівського замку і Музей ткацтва і с. Великі Береги, а природний рекреаційний потенціал представлений Березьким озером та лісовими господарствами (рис. 1).

Рис. 1. Туристична карта Великоберезької сільської територіальної громади

Період спорудження Квасівського (інша назва «Мінта») замку являється суперечливим, тому що одні дослідники датують на XII-XIII століття, інші на XVI століття. Першочерговою функцією замку було контролювання перевезення солі по річці Боржава. В історичному минулому замком володіли такі родини, як Нодьмігаль, Баторі, Сіладі, Мотузнаї, Бетлен та Шикован-Біловарі. З роками розвитку форма замку поступового перетворювалася в трикутник.

Сьогодні замок перебуває в руїнах, хоча ще згадки датують останній рік ремонту – 1794. На відміну від інших замків місцевості, причиною руйнації не являється стихійне лихе чи збройний конфлікт – поступово розбирали на будівельний матеріал. Стіни, які оточували його територію, місцями зруйновані до рівня замкового двору. Схили замкового пагорбу або забудовані присадибними ділянками, або сильно поросли деревами і кущами. Таким чином, замок погано видимий з будь-якого місця. Зусиллями декількох громадських організації території Квасівського замку періодично очищували від дерев та кущів, для створення більш комфортних умов для відвідувачів [1].

Музей ткацтва в с. Великі Береги діє при місцевій загальноосвітній школі. Березьке ткацтво та його мотиви являються відомим серед оцінювачів мистецтва, тому керівництво місцевої школи намагалися створити належний куточок для представлення. Всі експонати музею (старовинна вишивка на домотканому полотні, верстати, веретена, різноманітні предмети побуту) зібрані батьками та учнями школи. Старовинні ткацькі верстати діють ще по сьогоднішній день - на них учнів навчають ремеслу ткацтва.

Значну частину території Великоберезької територіальної громади займають ліси, які самі по собі являються чудовим місцем для рекреації, а також вони привертають увагу оцінювачами грибного та мисливського туризму. Найбільшою родзинкою території являється лісомисливське лісництво «Нове Село № 1», де розміщене вольєрне господарство площею 1484 га. Там мешкають плямистий та благородний олені, косулі, лані, дикі кабани, лисиці, зайці, муфлони. В супроводі лісників можна проводити як пішохідну так і кінні екскурсії, під час якого можна побачити і почути багато цікавого.

При дорозі між селами Великі Береги та Берегуйфалу можна потрапити до Березького озера. Площа даної штучної водойми становить 21 га. Вона була створена з метою відведення води з р. Боржава та була зариблена коропом. Озеро має дві відокремлені сектори – пляжний та спортивної риболовлі. На березі першого сектору розміщений піщаний пляж, альтанки та мангали, а також неподалік знаходяться дерев'яні будиночки для проживання. Також в даному секторі є можливість для організації наметового містечка. На секторі спортивної риболовлі при можливості організуються змагання з риболовства.

У висновку можемо сказати, що на території Великоберезької територіальної громади розміщені різноманітні туристичні ресурси, які в перспективі і при належному контролі можуть приваблювати потенційних туристів.

Список використаних джерел:

1. Berghauer S. A turizmus, mint kitörési pont Kárpátalján (?) (Értékek, remények, lehetőségek Ukrajna legnyugatibb megyéjében). // PhD-értekezés. Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar, Földtudományok Doktori Iskola. 2012. С. 213.
2. Великоберезька ОТГ. URL: <https://gromada.info/gromada/velykoberezka/>

Анжела ШУКАНОВА

кандидат педагогічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка,

м. Полтава

shukanova0707@gmail.com

Юлія ДЯДЧЕНКО

магістрантка

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка,

м. Полтава

yulkapaprika@gmail.com

МУЗЕЇ ПРИ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЯК ОСЕРЕДКИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ТА ОБ'ЄКТИ ТУРИСТИЧНОГО ІНТЕРЕСУ

Україна належить до країн із розвинутою мережею музейних закладів, яку складають як державні, так і приватні музеї, а також музеї на громадських засадах. Унікальність останніх зумовлена некомерційним характером їхньої діяльності, тому часто вони залишаються поза увагою організованих туристів. Величезну групу серед громадських музеїв утворюють музеї при закладах освіти, які є невід'ємною частиною освітнього процесу в школі і яких сьогодні в Україні нараховується понад 4 тисячі (за даними МОНУ на березень 2019 р. 4130 музеїв стоїть на обліку в органах управління освітою [1]). Як зазначають В. О. Гайдей і О. П. Міхно шкільні музеї можна віднести до одного з феноменів вітчизняної культури й освіти, за кількістю вони переважають всі інші групи музеїв, що складають музейну мережу країни [2, с. 3].

Розглянемо особливості діяльності музеїв при закладах освіти на прикладі шкільного історико-краєзнавчого музею при ОЗЗСО Селещинський ліцей Машівської селищної ради Полтавської області. Спочатку музей історії села Селещина був створений у 1954 році і розміщений у хаті розкуркуленого Шульги Іполіта. З приходом будинку в аварійний стан його було перенесено у кімнату сільський будинок культури у Коновалівці (зараз – це частина Селещини), що відкрився у 1971 році. А вже у вересні 1988 року експонати були перенесені в окрему кімнату середньої школи (зараз ОЗЗСО Селещинський ліцей), яка зараз займає площу 30 м². 16 січня 1998 року краєзнавчий музей при Селещинській загальноосвітній школі I-III ступенів Машівського району (зараз – Селещинський ліцей) був зареєстрований при обласному центрі туризму, краєзнавства та учнівської молоді і отримав свідоцтво про відомчу реєстрацію при закладі освіти №16-23, видане Полтавською обласною держадміністрацією. Експозиції музею включають такі розділи: «Історія виникнення села»; «Громадянська війна»; «Голодомор 1932-1933 рр.»; «Жертви сталінських репресій»; «Друга світова війна»; «Розвиток села після війни»; «Село сьогодні»; «За єдину Україну».

В експозиції музею також є матеріали про історію школи, на базі якої він створений, від її виникнення до сьогоднішніх днів. Також вчителі української

мови та літератури Селещинського ліцею співпрацюють із музеєм, проводячи пошукову роботу по збору матеріалу про літературну Полтавщину.

Згідно положення про краєзнавчий музей при Селещинському ліцеї метою його діяльності є у залучення учнівської молоді до вивчення та збереження історичної спадщини свого народу, формуванні освіченої творчої особистості, вивченні і пропаганді пам'яток історії рідного краю. Головними завданнями в роботі музею є: розширення і поглиблення загальноосвітньої підготовки учнівської молоді засобами позакласної та позашкільної роботи; формування у підростаючого покоління розуміння нерозривного взаємозв'язку минулого, сучасного та майбутнього України; допомога педагогічному колективу закладу освіти у впровадженні нових нетрадиційних форм роботи за інтересами; участь у формуванні, збереженні і раціональному використанні музейного фонду України; вивчення, охорона пам'яток історії, культури і природи рідного краю; проведення культурно-освітньої роботи серед учнівської молоді та інших верств населення.

Також у розвитку музейної справи беруть участь і члени учнівського самоврядування, при шкільному об'єднанні учнів «Моноліт» діє «Центр пошуку та волонтерської діяльності». На базі шкільного історико-краєзнавчого музею при ОЗЗСО Селещинський ліцей Машівської селищної ради Полтавської області створено гурток «Музейна справа». Метою діяльності гуртка є ознайомлення з основами музейної діяльності при закладі освіти, визначення найважливіших напрямків просвітницької діяльності музею, навчання ведення музейної документації, робота з музейними експонатами та їх опис, організація пошукової діяльності. Гуртківці набувають досвіду пошукової та дослідницької діяльності, організують та проводять краєзнавчий пошук, здійснюють та створюють умови для зберігання музейних експонатів, приймають активну участь у щорічному Всеукраїнському конкурсі мультимедійних проєктів «Врятувати від забуття».

У перспективі такі шкільні краєзнавчі музеї, які займаються збором, накопиченням і популяризацією всебічних відомостей про певну територію, зокрема особливостей її природи, історії, населення, господарства, культури, дослідженням спадщини уродженців рідного краю, можуть стати об'єктами туристичного інтересу, насамперед для ностальгічного та сільського зеленого видів туризму. Тому вони потребують підтримки, популяризації та комерціалізації їхньої діяльності, співпраці з власниками садиб сільського зеленого туризму та організаторами туризму.

Список використаних джерел:

1. Наказ МОНУ від 16.07.2019 року № 987 «Про підсумки проведення огляду музеїв при закладах дошкільної, загальної середньої, позашкільної та професійної (професійно-технічної) освіти, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України». URL : <https://drive.google.com/drive/u/1/folders/1ToFHIQf39bkAxPDNCA0GddxChMbtD>
2. Шкільні музеї в Україні в першій половині ХХ сторіччя / Педагогічний музей України ; [укладачі : В. О. Гайдей, О. П. Міхно ; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. – Вінниця : Видавець ФОП Кушнір Ю. В., 2020. – 208 с. – (Сер. «Педагогічні републікації» ; вип. 7).

2. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ МОДЕЛІ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ

УДК 911.3:30/33(477.8)

Малена ГОРВАТ

*здобувачка спеціальності 106 Географія освітнього ступеня Магістр
Мукачівський державний університет, м. Мукачево*

Наталія П'ЯТКА

*кандидат економічних наук, доцент
Мукачівський державний університет, м. Мукачево
stojkanata1977@gmail.com*

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ НА ПРИКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Вигодами активної участі прикордонних регіонів в міжнародній співпраці визначаються передача досвіду демократичного суспільства, громадянської ініціативи, створення умов для вирівнювання стандартів життя по обидва боки кордону, розширення промислової кооперації, розбудова комунікаційної інфраструктури, налагодження взаємодопомоги у випадках катастроф і ліквідації наслідків стихійних лих тощо. Прикордонне співробітництво у політичній, економічній, природоохоронній, інфраструктурній, гуманітарній сферах збагачує національний досвід ведення зовнішніх зносин, сприяє економічному процвітанню.

Нами при постановці проблематики дослідження було наголошено про невирішеність питання збереження навколишнього середовища і ефективного природокористування при здійсненні прикордонної співпраці. В цьому контексті варто відмітити, що саме належить до екологічної складової прикордонного співробітництва. До екологічних проблем природокористування на прикордонних територіях нами пропонується відносити:

- 1) еколого-економічні збитки від діяльності будь-якої галузі, що має місце на прикордонній території;
- 2) будь-які відходи галузей, що розташовані не на прикордонних територіях, але можуть спричинити збитки саме на них.

Одне з перших місць серед екологічних проблем України посідає проблема забруднення води. Водні об'єкти України забруднені переважно нафтопродуктами, фенолами, органічними речовинами, сполуками азоту та важкими металами. Середньорічний вміст основних забруднюючих речовин у воді багатьох річок перевищує гранично допустимі концентрації. Значного техногенного впливу зазнають підземні води.

Екологічні проблеми водних ресурсів, що розташовані на прикордонних територіях є ключовими в питаннях їх впливу на внутрішню і зовнішню безпеку країн та виникнення конфліктів. Але разом з водними проблемами в Україні

спостерігається також доволі високий рівень забруднення атмосферного повітря. Найбільше забруднюють повітря підприємства обробної промисловості, паливно-енергетичного комплексу, видобувної промисловості. Також негативно впливають на стан атмосфери викиди підприємств будівництва та сільського господарства. У багатьох областях країни викиди автотранспорту є основними забруднювачами повітря.

Значної екологічної шкоди зазнають ґрунти внаслідок їх забруднення викидами промисловості, невмілого або надмірного використання в аграрному секторі засобів хімізації, а також забруднення значних площ внаслідок аварії на ЧАЕС.

Забруднення природного середовища зумовлено передусім відходами промислових, сільськогосподарських і побутових об'єктів. Тверді відходи, до яких належать металургійні шлаки, відходи процесу збагачення корисних копалин, звалища побутового сміття розташовуються часто на сільськогосподарських угіддях і є джерелами токсичних речовин і елементів, що потрапляють в атмосферу, ґрунти, поверхневі та підземні води, завдаючи їм не виправної шкоди. Найбільша частка в утворенні відходів припадає підприємства металургійної та нафтохімічної галузей.

У містах і селищах міського типу щороку нагромаджується сміття, яке знешкоджується на міських звалищах, з яких більшість експлуатується без дотримання запобіжних заходів щодо забруднення підземних вод і повітряного басейну, та на невеликій кількості сміттеспалювальних заводах, технологічне обладнання яких не відповідає сучасним екологічним вимогам.

Таким чином, серед основних екологічних проблем навколишнього природного середовища України, які впливають, або можуть потенційно вплинути на внутрішню та зовнішню її безпеку, є:

- 1) забруднення водних ресурсів власним виробництвом і виробничою діяльністю сусідніх країн, а також побутовими відходами);
- 2) проблема вибору напрямів використання водних ресурсів, які носять транскордонний характер і в більшості випадків вимагають компромісних рішень щодо використання їх у своїй діяльності країнами-членами ТС;
- 3) зменшення біорізноманіття через неефективне використання ґрунтів, водних ресурсів, видобуток мінеральних ресурсів та ін.;
- 4) нелегальне ввезення та вивезення небезпечних речовин;
- 5) шкідливі викиди в атмосферне повітря підприємств, що розташовані неподалік від державного кордону;
- 6) розвиток ядерної енергетики;
- 7) проблеми забруднення через реструктуризацію військово-промислового комплексу.

Комплексне вирішення проблем природокористування на прикордонних територіях дозволить підвищити ефективність використання природних ресурсів та налагодити систему спільних дій по забезпеченню контролю над порушенням екосистем у прикордонних територіях. Однак такі дії вимагають значних зусиль з боку країн-партнерів, налагодженої, чіткої, оперативної співпраці між державами і регіонами.

У подальших дослідженнях слід звернути увагу на особливості використання природних ресурсів у прикордонних територіях та більш детальному розгляді механізмів взаємовідносин економічних суб'єктів (держав, регіонів, підприємств) з приводу спільного природокористування на прикордонних територіях.

Список використаних джерел:

1. Лукаш О. А. Аналіз еколого-економічних взаємозв'язків у механізмах транскордонного співробітництва. Механізм регулювання економіки. 2018. № 2. С. 77- 90.
2. Лукаш О. А. Методичні підходи до оцінки еколого-економічної ефективності транскордонного співробітництва. Механізм регулювання економіки. 2018. № 3, Т. 1. С. 181-185.
3. Уварова Г. Рекреаційно-туристичний потенціал України. Географія та основи економіки в школі. 2008. № 2. С. 29-36.

УДК 911.3: 796.5

Олександр КОЛОТУХА

*доктор географічних наук, доцент
Національний авіаційний університет, м. Київ
okolotuh@ukr.net*

ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ РЕКРЕАЦІЙНУ СИСТЕМУ: ВІД БАЗОВОЇ МОДЕЛІ ДО СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ

Розроблена В. Преображенським у 1960-х рр. концепція територіальних рекреаційних систем (ТРС) довгий час відігравала роль базової (практично безальтернативної) концепційно-теоретичної моделі рекреаційно-географічних досліджень. Вся система понять цього наукового напрямку базувалася на антропоцентричному характері систем рекреації і туризму, що означало замикання всіх системних зв'язків на потреби туриста. На цій методологічній основі були розроблені принципи оцінки природних та культурно-історичних рекреаційних ресурсів, рекреаційного попиту, інфраструктури, що забезпечувало функціонування і розвиток рекреаційних районів [5].

Преображенський В. один із перших учених, хто не тільки усвідомив необхідність системного підходу при аналізі складних процесів, а й реалізував його. Він протиставляв дві дослідницькі позиції у вирішенні даної проблеми: «від потреб» та «від ресурсу». Аналізуючи базисну модель рекреаційної системи, він вказував на провідну роль в ній людини-рекреанта як центральної підсистеми, відзначаючи, що стани і властивості всіх інших підсистем залежать від вимог центральної підсистеми, а цільова функція рекреаційної системи визначається як максимальне задоволення рекреаційних потреб людини [5].

У колективній монографії «Теоретичні основи рекреаційної географії» ТРС визначалася авторами як соціальна географічна система, гетерогенна за складом, що складається з взаємопов'язаних підсистем: групи відпочиваючих, природних і культурних комплексів, технічних споруд, обслуговуючого персоналу, органу управління, і характеризується функціональною та територіальною цілісністю [7, с. 22].

Пізніше Ю. Веденіним було обґрунтовано положення про два пізнавальних типи моделей територіальних рекреаційних систем – суб'єктно- та об'єктно-центрованих, у яких відповідно у центр дослідження ставиться або суб'єкт, тобто рекреанти, або об'єкт, тобто територія, на якій здійснюється рекреаційна діяльність [1, с. 22-23]. Можливим він вбачав і цілісний підхід, що розглядає ці дві моделі в їх діалектичній єдності.

І, як наслідок, В. Преображенським, в основу аналізу суб'єкт-об'єктних відносин, що виникають, була покладена схема взаємини людини (туриста) і середовища: $L \Leftrightarrow C$. Відповідно до цієї схеми, якщо дослідник віддає перевагу людському фактору, то він працює з класом антропоцентричних систем, тобто систем, господарем яких виступає людина з її потребами, мотиваціями, уподобаннями, системою оцінок. Якщо дослідник позначає в якості провідної підсистеми навколишнє середовище (неважливо, природний або культурно-історичний комплекс), він вимушено працює з класом натуроцентричних моделей, де «правлять» інші цінності: охорона природи, культурно-історичних пам'яток, регламентація діяльності людини в природному середовищі [6].

Своє визначення ТРС дав Д. Ніколаєнко, трактуючи її як форму організації рекреаційної діяльності на певній території, в рамках якої досягається максимальний взаємозв'язок, просторова і функціональна координація різних підсистем, що беруть участь у реалізації рекреаційної функції даної території. При цьому ТРС визначалася як вища форма організації рекреаційної діяльності, явище, що рідко зустрічається, важливе для інтенсивного і максимального рекреаційного освоєння певної території в мінімальні терміни [3].

Ю. Поросенков і Т. Худякова, не заперечуючи ролі ТРС в якості основного об'єкту досліджень цілого ряду наук, вказували на те, що територіальний аспект дозволяє більш чітко показати значимість географічної складової в дослідженні проблем туризму. Вони розглядали ТРС як окремий варіант територіальних соціально-економічних систем, при цьому вказуючи на складність застосування поняття ТРС в рекреаційно-географічних дослідженнях, що пов'язувалося авторами з розмитістю самого поняття «рекреація», відсутністю чітких його відмінностей від туризму [4].

Л. Мажар розглядала ТРС як окремий випадок універсальної рекреаційної системи, переведеної в «географічну площину»: всі елементи рекреаційної системи отримують топологічну прив'язку в географічному просторі, вказуючи на те, що територіальні туристсько-рекреаційні системи являють собою один з видів суспільних геосистем, сукупність елементів сфери рекреації і туризму, об'єднаних просторовими відносинами і взаємозв'язками [2].

У зарубіжній науці ідеї про туристські системи почали розвиватися в 70-ті рр. ХХ ст. У 1972 р. С. Ганн висунула концепцію «фундаментальної туристської

системи», що включає в себе п'ять підсистем: туристи, транспорт, атракції, засоби обслуговування та інформаційно-управлінська [9]. Однак більш широку популярність здобула робота Н. Лейпера, в якій він запропонував модель туристської системи, що включає в себе чотири базових географічних елементи: регіон, що генерує туристські потоки (середовище постійного проживання туристів, де починаються і закінчуються туристські подорожі), туристську дестинацію (регіон, в який спрямовується подорож), транзитний регіон і навколишнє середовище [10].

Однією з найбільш відомих зарубіжних моделей туристської системи стала, запропонована в монографії «Туристська система» у 1985 р., модель Р. Мілла та А. Моріссона. Принципова модель складається з чотирьох компонентів, тісно взаємопов'язаних між собою. При всіх виявлених недоліках зазначеної моделі туристської системи, в ній, мабуть, вперше на системній основі були запропоновані основи розуміння виробничо-споживчого туристського циклу в просторовому аспекті. Робота знайшла широке практичне і теоретичне застосування, що, зокрема, підтверджується і тим, що сама монографія перевидавалася шість разів [11].

Заслуговує на увагу робота С. Гольднер і Д. Рітчі «Туризм: принципи, практика, філософія», в якій центральним і головним елементом туристської системи автори називають туриста, з причини якого і існує такий феномен як туризм. Виявлення і задоволення потреб туриста, розуміння його поведінки є основою для всебічного розвитку туристських послуг, інфраструктури, атракцій, програм подорожей, що надає дестинації унікальність і специфічну привабливість для туристів [8].

Таким чином, аналіз зарубіжних підходів до сутності та змісту туристсько-рекреаційних систем дозволяють стверджувати, що зарубіжні дослідження даної проблеми докорінно відрізнялися від вітчизняних, тому що в них спочатку була закладена туристська специфіка, яка має переважно економіко-галузевий та управлінський характер, тобто кінцевою метою всіх досліджень є прибуток. У вітчизняних же дослідженнях домінувала рекреаційна проблематика з відповідними їй соціальними та медико-біологічними цілями не на догоду комерціалізації рекреаційного сектору.

Список використаних джерел:

1. Веденин Ю.А. Динамика территориальных рекреационных систем. М.: Наука, 1982. 190 с.
2. Мажар Л.Ю. Территориальные туристско-рекреационные системы. Смоленск: Универсум, 2008. 212 с.
3. Николаенко Д.В. Рекреационная география. М.: Владос, 2003. 224 с.
4. Поросенков Ю.В., Худякова Т.М. Формирование отечественной рекреационной географии и проблемы социально-экономико-географических исследований рекреационной деятельности. Вестн. ВГУ. Сер. География, геоэкология, 2009. № 2. С. 5-11.

5. Преображенский В.С., Веденин Ю.А., Зорин И.В., Мухина Л.И. Территориальная рекреационная система как объект изучения географических наук. Изв. АН СССР. Сер. геогр. 1974. № 2. С. 34-42.
6. Преображенский В.С. Я – географ. Из творческого наследия. М.: ГЕОС, 2001. 292 с.
7. Теоретические основы рекреационной географии / Под ред. В.С. Преображенского. М.: Наука, 1975. 224 с.
8. Goeldner C.R., Ritchie J.R.B. Tourism: principles, practices, philosophies. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2009. 655 p.
9. Gunn C.A. Tourism Planning. New York: Crane, Russack and Co., 1979. 148 p.
10. Leiper N. Tourism systems: an interdisciplinary perspective. Palmerston North, New Zealand: Department of Management Systems, Business Studies Faculty, Massey University, 1990. 289 p.
11. Mill R.C., Morrison A.M. The Tourism System. Dubuque, Iowa: Kendall / Hunt Publication, 2009. 436 p.

УДК 911.3:30/33 (477.8)

Тетяна ЛУЖАНСЬКА

кандидат географічних наук, доцент

Мукачівський державний університет, м. Мукачево

tetyana.Luchanska70@gmail.com

Валентина СЬОМАК

здобувачка спеціальності 242 Туризм освітнього ступеня Магістр

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Анастасія ТУРЯНИЦЯ

здобувачка спеціальності 106 Географія освітнього ступеня Бакалавр

Мукачівський державний університет, м. Мукачево

РОЛЬ МІЖСИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ В КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФІЧНОМУ ПРОГНОЗУВАННІ

Комплексне географічне прогнозування – це дослідження, яке спрямоване на виявлення природних та антропогенних тенденцій, розмірів та термінів зміни природного середовища й господарства в суспільному виробництві. Воно є складним через наявність прямих і зворотних внутрішніх зв'язків, зовнішніх факторів, недостатності системи методів і специфічних операцій географічного прогнозування, а також неповноти інформації, необхідної для прогнозування.

Дослідники К. К. Марков, В. Б. Сочава вважали географічне прогнозування однією з найважливіших форм наукової діяльності географів. Сочава В.Б. охарактеризував географічний прогноз як наукову розробку уявлень про природні географічні системи майбутнього, про їх корінні і перемінні стани, що обумовлені природними властивостями та господарською діяльністю людини.

Ісаченко А.Г. ввів поняття «ландшафтно-географічний прогноз» як наукове передбачення про стан та напрямок розвитку геосистем. Також проблемами географічного прогнозування займалися такі вчені, як: В. С.Аношко, К.Н. Дияконів, Ф. Н.Мільков, Ю. Г.Пузаченко, Ю. М. Симонов та інші.

Об'єктом географічного прогнозування служать не тільки природні комплекси у сфері антропогенного впливу, але й природно-історичні тенденції розвитку навколишнього природного середовища. Наприклад, об'єктом палеогеографічного прогнозування виступають стійкі тенденції розвитку тих природних процесів й явищ, які можуть екстраполюватися на майбутнє. Нині об'єктами географічного прогнозування кліматологів і гідрологів усе частіше стають стан водних та повітряних ресурсів, ступінь їх глобального й локального забруднення. Об'єкти різного ступеня динамічності вивчають геоморфологи: макрорельєф (константа) і динамічні процеси сучасного рельєфотворення. Фахівці у сфері географії ґрунтів, біогеографи прогнозують продуктивність біомаси, можливість вторинного засолення ґрунтів та їх сольовий баланс, динаміку екосистем, можливість захворювання людини у визначених географічних умовах і т.п. [5, с. 26]. У деяких випадках мета й об'єкти прогнозу є специфічними: у економіко-географів прогноз переважно зближається з директивним планом, у палеогеографів він звернений у минуле, у картографів можливість прогнозування тільки по картах і аерофотозніманнях є обмеженою. Проте загальною метою у всіх географічних дослідженнях є прогнозування можливих змін у стані географічного середовища, його компонентів з метою їх раціонального господарського використання та покращення.

На основі розв'язку конкретних практичних завдань як географічних ядер формуються три основні організаційно-взаємозалежні блоки географічного прогнозування, а саме: економіко-географічний, фізико-географічний і географічний. У *підсистемі територіальної організації господарства* перевага надається виявленню майбутніх територіальних структур господарства, а навколишнє природне середовище виступає як його географічна основа. У *підсистемі навколишнього природного середовища* провідна роль належить природній основі. Форми територіальної організації господарства у даному випадку виступають як зовнішні фактори, які визначають тип й силу впливів на навколишнє природне середовище [3, с. 24].

Для вирішення практично всіх прогнозно-географічних завдань важливим є системний підхід, який забезпечує вивчення динамічного стану природних комплексів протягом усього їх життєвого циклу. Однак найбільший ефект проявляється при використанні міжсистемного аналізу. Стан навколишнього природного середовища допомагає визначити сполучення двох методів – географічних оцінок та ландшафтно-індикації. Перший націлений на майбутнє, тому що навколишнє природне середовище оцінюється з погляду перспектив її господарського використання і можливих порушень, складає важливу частину експертизи географічних проектів. Основними об'єктами оцінки стану навколишнього природного середовища є сучасні та майбутні рівні границь впливу на даний ландшафт природних та техногенних джерел, а також оцінка відповідної реакції ландшафту на зазначені впливи. Аспектів оцінки може бути

декілька – технологічний, інженерний, соціально-економічний, екологічний та інші. Критерії оцінки, переважно економічні, визначають господарську та соціальну значимість наслідків впливу на природу [2, с. 38].

Оцінка джерела, виду та режиму впливу проводиться на другому етапі географічних досліджень, коли вивчається технологія виробництва, а також визначається межа сфери впливу джерела. Основні джерела впливу на навколишнє природне середовище – промисловість, сільське господарство, транспорт, рекреація. Вони розглядаються по окремих географічних об'єктах, їх комплексам і районам. Виділяються та оцінюються переважно такі види впливів: вилучення з природи речовини (ресурсоспоживання); перерозподіл речовини, привнесення в природу штучних речовин («відходи»); створення технічних об'єктів та перетворення ними прилеглих територій (землеємкість). У територіальному аспекті це можуть бути крапково-осередкові впливи, лінійно-мережні та майданні, а у тимчасовому аспекті – тривалі, короткочасні, безупинні, імпульсні та інші.

Оцінка природних комплексів може вироблятися за ступенем зруйнування біогеохімічних циклів їх розвитку, продуктивності та забрудненню при порівнянні порушених територій із сусідніми непорушеними, за потенційною стійкістю природних комплексів до зовнішніх природних та техногенних впливів, за зсувом фенофаз розвитку життєвих циклів, співвідношенню в природних комплексах зональних та азоняльних рис, за розмірами площі з механічними порушеннями природних комплексів та різкості їх границь і т.п.

Використання даних показників у практичних дослідженнях можливо лише при обліку горизонтальної та вертикальної морфологічних структур природних комплексів, а також зонального положення сфери впливу на природні комплекси. Біологічна продуктивність природних комплексів визначається також характером та ступенем сприйняття забруднення, можливістю самоочищення. Важливим методичним прийомом ландшафтно-прогнознаї індикації є аналіз структурно-генетичних рядів.

Список використаних джерел:

1. Денисик Г. І., Тімець О. Регіональне антропогенне ландшафтознавство. Умань: Видавець «Сочінський», 2010. 168 с.
2. Загородній Ю.В. Войтенко В.В. Моделі та методи екологічного моделювання. Навчально-методичний посібник. Житомир, ЖІТІ, 2000. 109 с.
3. Ковальчук П.І. Моделювання і прогнозування стану навколишнього середовища. Навчальний посібник. К.: Либідь, 2003. 208 с.
4. Лаврик В.І. Моделювання і прогнозування стану довкілля. К.: Вид. дім «Академія», 2010. 400 с.
5. Петлін В.М. Конструктивна географія. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. 544 с.

Марта МАЛЬСЬКА

доктор економічних наук, професор

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

Юрій ЗІНЬКО

старший викладач

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

Павло ГОРІШЕВСЬКИЙ

викладач

ЗВО «Університет Короля Данила», м. Івано-Франківськ

СІЛЬСЬКІ ГОСТИННІ САДИБИ І НАЦІОНАЛЬНІ ПАРКИ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ: РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Сільський туризм і екотуризм для Українських Карпат виступають як базові форми сталого рекреаційно-туристичного розвитку відповідно до пріоритетів міжнародного Протоколу про сталий туризм до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат. Агротуристичні території і національні парки рекомендувались експертами UNWTO як дестинації «відкритого простору» для безпечного відпочинку під час глобальної пандемії. Дослідження розвитку туризму у сільських місцевостях і на природоохоронних територіях Карпатського регіону України у пандемічний період 2020–2021 років засвідчували наявність певних тенденцій і трендів туристичного руху і його обслуговування, які важливо враховувати для поточного «кризового» моменту і на перспективу.

У даній роботі проаналізовано вплив пандемії COVID-19 на розвиток сільського і екологічного туризму в 2020-2021 роках та висвітлено основні заходи суб'єктів туристичної діяльності щодо адаптації до викликів і ризиків, спровокованих пандемією.

Для дослідження наслідків впливу пандемії на відвідуваність туристами сільських садиб і національних парків в регіоні та обґрунтуванні шляхів адаптації туристичного руху до актуальної кризової ситуації було використано комплекс взаємозв'язаних методів. Серед них: соціологічні (анкетування та інтерв'ювання власників осель і менеджерів національних парків), статистичні (аналіз динаміки відвідуваності та активності суб'єктів з надання послуг) та оцінки інформаційно-маркетингових пропозицій в мережі Інтернет.

Проведені соціологічні обстеження власників сільських садиб в Українських Карпатах (Івано-Франківська область), що приймають туристів, засвідчили зменшення відвідуваності у пандемічному 2020 році. На зменшення відвідуваності туристів вплинули такі фактори як невизначеність пандемічної ситуації в країні в цілому і регіоні зокрема (певні з областей були серед лідерів по захворюваності) та самообмеження у прийомі туристів самими власниками.

Зменшення активності садиб у пандемічний рік зафіксовано маркетинговою агенцією *Karpaty.info* [1] – вперше за 10-річний період. У 2020 році відмічено

тенденцію зменшення кількості готелів і садиб, що рекламувались в мережі Інтернет.

Анкетуванням власників понад 300 садиб, проведеного Університетом Короля Данила спільно з громадськими організаціями, встановлено, що для заохочення туристів такі заходи як зниження ціни перебування та економія витрат на обслуговування [3]. У меншій мірі приділялась увага санітарно-гігієнічним заходам, що забезпечують безпечне перебування у садибах. Розроблений Національною Туристичною Організацією України і Спілкою сільського зеленого туризму України «Протокол з надання послуг сільського зеленого туризму» [2] ще слабо використовується у практиці сільського туризму. Мережа садиб в областях регіону зі знаком «Safe travel» є нечисельною.

Облік відвідуваності туристів у національних парках Карпатського регіону у пандемічний період 2020-2021 років засвідчив дві тенденції: у національних парках з екстенсивним розвитком рекреації (Вижницький, Галицький, Ужанський, Зачарований Край) відмічається суттєве падіння (на 50-70%), а в національних парках з інтенсивним розвитком рекреації (Карпатський, Сколівські Бескиди, Синевир) показники суттєво не змінилися. В останній групі парків основний приріст відвідуваності відбувається у так звані «карантинні вікна», які припадають на теплий період – травень-серпень.

Аналіз веб-сайтів власників садиб і національних парків свідчить, що ще в недостатній мірі висвітлюється проблематика особливостей безпечного перебування туристів в умовах пандемії. Гостро стоїть питання ребрендингу умов перебування відвідувачів у сільській місцевості і на природоохоронних територіях. Акцент повинен бути здійснений на заняттях на відкритих місцевостях, з широким впровадженням екотуристичних занять, кваліфікованого туризму, польових ігор. Необхідне зростання мережі закладів розміщення, що забезпечено статус «Safe travel».

Список використаних джерел:

1. Karpaty.info. URL : <https://www.karpaty.info/ua/>
2. Методичні рекомендації (Протокол) з надання послуг сільського зеленого туризму (сільської гостинності) у корона- та посткоронавірусний період / В. Васильєв, О. Гафурова, О. Мотузенко [літ. ред. І. Околович]. Київ: Спілка сільського зеленого туризму України, 2020. 19 с.
3. Портрет туриста очима власників сільських зелених садиб в період пандемії: Аналітичний звіт за результатами дослідження / П. А. Горішевський, Л. Л. Аронець, В. П. Передерко, О. І. Зварич. Університет Короля Данила. URL: <https://ukd.edu.ua/news/mizhnarodna-diyalnist/portret-turista-ochima-vlastnikiv-silskikh-zelenikh-sadib-v-period>

Ганна МАШКА

*доктор географічних наук, професор
ДВНЗ «Ужгородський Національний Університет», м. Ужгород*

hanna.mashika@uzhnu.edu.ua

Дмитро ТЕКЕЛІЙ

*здобувач другого року навчання за ОС магістр
ДВНЗ «Ужгородський Національний Університет», м. Ужгород*

tekeli.dmytro@student.uzhnu.edu.ua

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА В КАРПАТСЬКОМУ ТУРИСТИЧНОМУ РЕГІОНІ

Туристична галузь є стратегічним напрямком економічного розвитку Карпатського регіону і є важливим чинником стабільного збільшення надходження коштів до місцевих бюджетів.

Розвиток туризму покращує інвестиційне середовище регіону, допомагає розвитку економіки та стає джерелом поповнення місцевого та державного бюджетів. В. І. Любімов визначає інвестиційне середовище як те, на що зважає інвестор коли проводить оцінку, наскільки сприятливі умови країни для інвестування. Воно включає політичні, правові, економічні, екологічні, соціально-культурні, природні, демографічні передумови. Таким чином інвестор може оцінити ризики та зрозуміти чи варто вкладати інвестиції в країну [1].

Щодо сучасного стану складових інвестиційного середовища Карпатського регіону:

В Україні сфера інвестиційної діяльності регламентується такими законами:

- 1) Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р.
- 2) Закон України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» від 05.10.1991 р.
- 3) Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 р.
- 4) Закон України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» від 17.02.2000 р.
- 5) Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові та інвестиційні фонди)» від 05.07.2012 р.

Аналіз законів дає зробити висновок, що інвестиційне законодавство потребує вдосконалення. Національне законодавство в сфері інвестицій є нестабільним, нормативно-правова база зазнає постійних змін, але все ж всі законодавчі акти та законопроекти є спрямованими на вдосконалення регулювання відносин в інвестиційній сфері, держава вживає заходи щодо створення в Україні належних умов здійснення інвестиційної діяльності.

В Карпатському регіоні є потужна наявність природних ресурсів. Понад 800 джерел і свердловин лікувальних мінералів різних типів, більшість з них є унікальними. Рівень їх застосування зараз не є високим. Також в регіоні є значні запаси лікувальних грязей та озокериту, що в поєднанні з сприятливим кліматом

стає базою для санаторно-курортної справи. Екологія регіону має багато проблем внаслідок ставлення людей до довкілля в регіоні (розширення масштабів вирубки лісу, браконьєрство, промислове забруднення, розширення транспортних меж) [3].

Карпатський регіон має значні соціально-культурні ресурси. Львівська область є одним з найбільш насичених визначними пам'ятками архітектури регіоном. Архітектурна спадщина Львова формувалась довгі роки, а історичний центр Львова занесений до Списку світової культурної і природної спадщини ЮНЕСКО.

Івано-Франківська область за кількістю та структурою пам'яток історії та архітектури займає 3 місце в державі. На державному обліку зараз перебувають 3944 об'єкти культурної спадщини, з них 107 є об'єктами загальнодержавного значення. В області є три пам'ятки всесвітнього значення.

В Закарпатській області зараз на обліку держави перебувають 1637 пам'яток. В 2013 році до Списку всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО було включено дві дерев'яні церкви – церква Святого Михайла (с. Ужок) та Вознесенська церква (с. Ясіня).

На державний облік Чернівецької області взято понад 2080 історико-культурних пам'яток, серед них 241 є об'єктом загальнодержавного значення. На території області в м. Хотині створено історико-архітектурний заповідник, який входить до числа 7 чудес України – Хотинська фортеця. На території Карпатського регіону станом на 1 січня 2022 року проживають близько 6 мільйонів людей. Після повномасштабного вторгнення РФ на територію України станом на 23 травня 2022 року за оцінками ООН близько 14 мільйонів мешканців України змінили місце проживання – 6 мільйонів біженців за кордоном та 8 мільйонів внутрішніх переселенців [2]. Більша частина внутрішніх переселенців переїхали саме до Карпатського регіону.

Після закінчення війни наша країна буде зосереджена на відновленні економіки, а також відбудови зруйнованих міст які постраждали внаслідок військової агресії РФ. Тому доцільно буде в галузь туризму залучати саме іноземні інвестиції, так як зараз про Україну дізнався весь світ, потенційні інвестори можуть вже будувати плани вливання інвестицій в Україну. Тому ми розробили рекомендації, щодо залучення іноземних інвестицій в галузь туризму:

- 1) вдосконалити законодавчу базу інвестування;
- 2) створення рекламної компанії туристичної галузі країни;

3) створення сприятливих умов для залучення інвестицій як на рівні держави, так і на рівні областей. Боротьба з корупцією та монополізацією. Спрощення реєстрації бізнесу та отримання необхідних документів. Розробити платформи схожі на Дія Сіті для інших галузей бізнесу (Дія Сіті – платформа для ІТ компаній яка надає спеціальний податковий режим, націлений зменшити фінансове навантаження та надає податкові знижки для інвесторів, тощо) [4];

- 4) розробка нових стратегій розвитку туризму на рівнях областей;

5) розробка програм покращення екологічного стану країни, початок співпраці з іншими країнами в цій галузі;

- б) розробка планів реставрації важливих історико-культурних та соціально-культурних ресурсів і залучення інвестицій в цей напрям;
- 7) покращити інфраструктуру міст, відремонтувати дороги;
- 8) зміцнення економіки, створення нових робочих місць та покращення рівня життя, створення планів програм вирішення демографічної кризи.

Список використаних джерел:

1. Любімов В. І. Інвестиційне середовище та його роль у залученні прямих іноземних інвестицій. Інвестиції: практика та досвід. 2009. № 13. С. 4-6. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2009_13_3 (дата звернення: 24.10.2022 р.).
2. Війна з росією: кожен шостий українець став переселенцем. Слово і діло: сайт. 21.04.2022. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/04/21/novyna/suspilstvo/vijna-rosiyeyu-kozhen-shostyj-ukrayinecz-stavpereselencem> (дата звернення: 24.10.2022 р.).
3. Карпати: чи можна врятувати легені України? URL: <https://ecolog-ua.com/news/karpaty-chy-mozhna-vryatuvaty-legeni-ukrayiny> (дата звернення: 24.10.2022 р.).
4. Дія сіті. Алгоритм реєстрації та вимоги до компанії. URL: <https://legalitgroup.com/diya-siti-algoritm-reyestratsiyi-ta-vimogi-do-kompaniy/> (дата звернення: 26.10.2022 р.).

УДК 911.3:30/33(477.8)

Наталія П'ЯТКА

кандидат економічних наук, доцент

Мукачівський державний університет, м. Мукачево

[*stojkanata1977@gmail.com*](mailto:stojkanata1977@gmail.com)

Валерій ШЕКУРА

здобувач спеціальності 106 Географія освітнього ступеня Магістр

Мукачівський державний університет, м. Мукачево

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Основними напрямками вдосконалення економічного механізму екологічного регулювання є модернізація існуючих регуляторів, здійснювана одночасно з розробкою і впровадженням у практику нових ринкових інструментів. Розробці теоретичних та прикладних питань природоохоронної діяльності присвячені наукові праці багатьох вчених-економістів. Проте наукові розробки у більшості випадків присвячені загальній характеристиці впливу господарської діяльності на навколишнє природне середовище або

організаційно-економічним механізмам природоохоронної діяльності окремих галузей господарства. Все це ставить на порядок денний питання про необхідність удосконалення економічного механізму захисту навколишнього середовища.

В сучасних умовах, самостійності народногосподарських об'єктів різного рівня, ефективність економічного механізму регулювання екологічної діяльності визначається його здатністю узгоджувати цілі функціонування і розвитку двох головних ланок територіально-виробничого комплексу – підприємства і регіону. Розробка заходів, стимулювання природоохоронної діяльності та раціонального використання природних ресурсів на підприємствах сприятиме накопиченню фінансових та матеріальних ресурсів у регіоні, необхідних для забезпечення його соціально-економічного і екологічного розвитку, пов'язана з вирішенням двох завдань.

На нашу думку, вирішення проблем раціонального природокористування потребує суттєвого удосконалення існуючих організаційної структури та дієвого механізму регулювання охорони та раціонального використання природних ресурсів підприємств, як на макро- так і на мікро- рівнях. Також слід приділити увагу ідеї стійкого розвитку, відповідно до якої екологічні та економічні цілі в динаміці збігаються.

Одним із найважливіших напрямів екологічної модернізації є розробка і реалізація стратегії екологічно орієнтованого менеджменту й екологічного підприємництва. Цьому сприяють: розвиток екологічного законодавства і посилення впливу екологічного права на цілі підприємницької діяльності; зростання ролі екологічних якостей і характеристик товарів та продуктів на ринку як передумови їх виробництва і реалізації; посилення тиску громадськості на підприємців для дотримання екологічних інтересів населення.

З урахуванням екологічних проблем потрібна сертифікація виробництв та окремих видів продукції тощо. На нашу думку, еколого-економічний механізм управління природоохоронною діяльністю – найважливіша передумова сталого розвитку.

Механізм управління може здійснюватися двома шляхами:

- шляхом корегування стратегій природокористування і встановлення механізму прийняття оперативних рішень відповідно до умов, що змінюються і передбачаються;
- шляхом природоохоронної політики, що може і повинна сама по собі активно впливати на формування сприятливих умов свого наступного розвитку – зокрема, шляхом підвищення рівня екологічної освіченості суспільства, нарощування природоохоронного потенціалу тощо.

Таким чином, активна адаптація механізму досягається шляхом цілеспрямованої зміни зовнішнього середовища відповідно до майбутньої мети охорони і раціонального використання природних ресурсів.

Плата за забруднення навколишнього природного середовища встановлюється на основі лімітів викидів і скидів забруднених речовин у навколишнє природне середовище, захоронення (складування) відходів промислового, сільськогосподарського, будівельного та іншого виробництв.

Платежі підприємств (установ, організацій), а також громадян за викиди і скиди забруднювальних речовин у навколишнє природне середовище, захоронення (складування) відходів та за інші види шкідливого впливу в межах лімітів стягуються з прибутку, що залишається в розпорядженні підприємств чи окремих громадян. Платежі за погіршення характеристик природних ресурсів (зниження родючості ґрунту, продуктивності лісів, продуктивності водойм) у результаті володіння і користування ними встановлюються також на основі відповідних нормативів. Платежі за використання природних ресурсів надходять до державного та місцевих бюджетів і спрямовуються на виконання робіт з відтворення цих ресурсів, підтримання їх у належному стані. Платежі за забруднення навколишнього природного середовища надходять до місцевих, обласних і державного фонду охорони навколишнього природного середовища у співвідношенні: 70, 20 і 10%. Кошти місцевих і державного позабюджетного фондів охорони навколишнього природного середовища мають використовуватися тільки для цільового фінансування природоохоронних і ресурсозберігаючих заходів, а також заходів, спрямованих на зменшення негативного впливу навколишнього природного середовища на здоров'я людей.

Протягом останніх років в Україні продовжувалась робота з вдосконалення економічного механізму природокористування та природоохоронної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Економіка природокористування: навч. посіб. / [В. С. Верещак, Е. М. Мамон, К. Є. Фрідман та ін.]. Дніпропетровськ: Журфонд, 2009. 226 с.
2. Основи екології та екологічного права: навчальний посібник/ Ю. Бойчук, М. Шульга, Д. Цалін, В. Дем'яненко; за ред. Ю. Бойчука, М. Шульги. Суми: Університетська книга, 2014. 351 с.
3. Сухарев С. Основи екології та охорони довкілля: Навчальний посібник. Міністерство освіти і науки України, УжНУ. К.: Центр навчальної літератури, 2016. 391 с.
4. Царенко О. Несветов О., Кадацький М. Основи екології та економіка природокористування: навч. посібн. 2-е вид. Суми: Університетська книга, 2014. 399 с.

Наталія П'ЯТКА

*кандидат економічних наук, доцент
Мукачівський державний університет, м. Мукачево
stojkanata1977@gmail.com*

Ігор ШЕКУРА

*здобувач спеціальності 106 Географія освітнього ступеня Магістр
Мукачівський державний університет, м. Мукачево*

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ У ЛІСОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Головними видами лісопорушень є самовільні вирубки та недотримання Постанови Кабінету Міністрів України № 1378 від 29 липня 1999 р. «Правил відпуску деревини на пні в лісах України». Разом за 2013 рік через самовільні рубки одержано 29 477,1 м³ деревини, а через недотримання «Правил відпуску деревини на пні...» – 3224,7 м³ деревини. Також необхідно відмітити той факт, що відшкодування за самовільне вирубування деревини здійснено лише на 5,8 % від загальної величини завданих збитків даним лісопорушенням, за недотримання «Правил відпуску деревини на пні...» – 16,8 %, а за інші види лісопорушень і того менше – 2,6 %. Значні об'єми самовільних рубок не відображаються в офіційній статистиці. У цілому оцінка застосування лісових ресурсів показує те, що необхідно значні зусилля направити на низку наступних аспектів ведення лісогосподарства:

- нарощування площ покритих лісовими насадженнями, оскільки дана проблема носить загальнонаціональне значення, розв'язання якої приведе до збалансованості розвитку економіки, а також вирішенню низки екологічних і соціальних проблем;
- хоч і продуктивність лісів в Україні знаходиться на рівні середньоєвропейському (3,8 м із одного гектара площі лісу), однак залишається відкритим питання ведення лісогосподарської діяльності у лісах, які перебувають у використанні неспеціалізованих відомств, де нарощування продуктивності лісових насаджень, дотримання належної охорони та захисту лісового фонду повинно стати пріоритетним завданням;
- зниження об'ємів використання лісових ресурсів, що має тенденцію протягом останніх років, не має мати негативного впливу на деревообробну галузь України, викликати утворення та зростання дефіциту лісосировини;
- під час відтворення лісів необхідно більше уваги приділяти природному поновленню лісових ресурсів, плантаційному лісорозведенню, створенню складних по своїй структурі лісів;
- експорт продукції лісового господарства має ґрунтуватись на принципі рівноправності й взаємоузгодженості;
- несприятливі природно-кліматичні умови та техногенна ситуація мають значний вплив на підвищену пожежну небезпеку у лісових господарствах, а

також не сприяють зниженню уражених шкідниками площ лісових насаджень.

У зв'язку з тим, що лісоресурсний потенціал нашої держави не відповідає величині його дійсного використання з метою задоволення існуючих та формування можливих потреб суспільства в майбутньому, виникає питання переосмислення економічних, екологічних та соціальних особливостей використання лісових ресурсів.

Відповідно до цього під час проведення реформування лісових господарств України необхідно враховувати наступне:

- головні принципи лісової політики України відображені у Лісовому кодексі України (1994 р.), котрий у сучасних складних умовах потребує суттєвих змін та доповнень, які дозволили б забезпечити стійке невиснажливе керівництво використанням лісових ресурсів при цьому дотримуючись рівності прав, недоторканості приватної та державної власності, незалежної господарської та економічної діяльності лісогосподарств, а також рівних обов'язків між всіма власниками та користувачами лісового фонду;

- формування оптимальної та стабільної організаційної структури управління і господарювання державних органів, ефективного розподілу між ними повноважень;

- формування власної економіко-екологічно орієнтованої системи фінансування й оподаткування лісогосподарств є актуальною потребою, що забезпечить привернення особливої уваги як користувачів лісових ресурсів, так і їх власників для забезпечення відповідного ступеня охорони, відтворення, а також ефективного, раціонального та збалансованого використання всіх видів ресурсного потенціалу, корисних властивостей тощо;

- підвищення екологічної направленості усіх інструментів лісової політики України, яка задовольняє «Лісові принципи», що були озвучені на Конференції ООН із навколишнього середовища у 1992 році, є важливим напрямком щодо дотримання сталого ведення господарської діяльності лісовими господарствами;

- дослідження та врахування досвіду європейських держав стосовно діяльності лісових господарств, співставлення національної лісової політики із міжнародними стандартами забезпечить нашій державі утвердження її позицій на світовому ринку лісопродукції, що в свою чергу, буде мати позитивний вплив на подальший розвиток лісового господарства.

Список використаних джерел:

1. Гевко Р.Б., Рогатинський Р.М., Розум Р.І., Клендій М.Б. Підвищення технологічного рівня процесів завантаження та перевантаження матеріалів у гвинтових конвеєрах: монографія. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2018. 180.

2. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21.12.2010 № 2818-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>

3. Дзядикевич Ю. В., Буряк М. В., Розум Р. І. Методи оцінки ефективності інвестицій в енергозбереження. Інноваційна економіка. 2021. № 2. С. 119-122.

Максим СМОЧКО

*здобувач спеціальності 228 Педіатрія освітнього ступеня Магістр
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, м. Київ*

Ірина СОЦЬКА

*здобувачка спеціальності 228 Педіатрія освітнього ступеня Магістр
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, м. Київ*

Рената МАГАЛЬ

*здобувачка спеціальності 106 Географія освітнього ступеня Магістр
Мукачівський державний університет, м. Мукачево*

МЕДИКО-ГЕОГРАФІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Медико-географічне районування – закономірний та необхідний результат комплексних досліджень, які є підсумковою оцінкою функціонування природних і суспільно-географічних комплексів у контексті їх впливу на здоров'я населення. Цінність медико-географічного районування полягає в тому, що воно відображає складне різноманіття та просторову диференціацію географічного середовища разом із синтезом й інтеграцією інформації про дані територіальні підсистеми.

Медико-географічне районування дає можливість територіально окреслити потреби населення в тих чи інших медичних послугах, які надають заклади охорони здоров'я, та стимулює управлінську функцію та створює передумови для найбільш оптимальної концентрації медичних закладів, сприяє розвитку такої системи територіальної організації, яка є найбільш прийнятною для досліджуваної території з урахуванням критеріїв й особливостей розвитку [1].

Професор О. Шаблій у своїх наукових працях зазначає, що медико-географічне районування вивчає організацію тих аспектів суспільства, які мають безпосередній вплив на здоров'я його представників, а також самого здоров'я, тобто це просторова структура сфери здоров'я. Конкретизуючи об'єкт дослідження останнього, О. Шаблій зазначає, що вона вивчає форми географічної організації сфери здоров'я, якими є територіальні медичні системи – від початкових аж до загальнодержавних, міжнародних і навіть глобальних [4].

Медико-географічне дослідження території можна проводити способами:

1) поділом території на більші або менші рівновеликі частини й проводити медико-географічну оцінку кожної з них;

2) поділом території за одним із визначених найважливіших критеріїв (проведення стратифікації території), збір медико-географічної інформації за типовими ключовими об'єктами в середині виділених частин, екстраполяція отриманої інформації на весь виділений тип території;

3) презентацією оцінки територіальної диференціації медико-географічних показників методом ізоліній, побудованих із використанням опорних точок [1].

Дослідження територіальної диференціації медичного обслуговування регіону, вимагає поділу його простору на медико-географічні райони. З позицій

комплексу сфери послуг такий поділ є підгрупою галузевого районування і головним чином формується залежно від населення як основного споживача медичних послуг, його розміщення і систем розселення. Район медичного обслуговування – це територія, якій властиві спільні риси процесів охорони здоров'я, єдність медико-географічного положення та близькі передумови сталого економічного розвитку [5]. Своєю чергою, медико-географічне положення – це система взаємозв'язків таких аспектів суспільства і навколишнього середовища, які мають безпосередній вплив на здоров'я населення у визначених просторових, часових та географічних координатах [6].

Сучасний період медико-географічних досліджень в Україні характеризується суттєвим методичним доробком та запровадженням нових методів дослідження. Традиційно в дослідженнях з медичної географії для вивчення просторових відмін і залежностей захворюваності населення використовуються методи медико-географічного картографування, методи багатовимірної аналізу та моделювання [2].

На підставі проведених досліджень захворюваності населення Закарпатської області та поширеності захворювань професором Степаном Попом встановлено, що найпоширенішими в області є хвороби системи кровообігу, органів дихання, органів травлення, ендокринної системи та розлади харчування. За результатами розрахунків коефіцієнтів зв'язку між екологічними показниками і захворюваністю населення виділено три групи районів області – з прямим зв'язком, з відносно прямим зв'язком та з незначним зв'язком. На основі територіальної організації медичної сфери і поширеності захворювань та захворюваності населення у Закарпатській області виділено медико-географічні райони: Північний, Південно-Західний, Центральний, Тячівський, Рахівський [3].

Список використаних джерел:

1. Базелюк Ю. Особливості медико-географічного районування території (на прикладі Волинської області). URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/11351/1/9.pdf>
2. Мезенцева Н.І., Батиченко С.П., Мезенцев К.В. Захворюваність і здоров'я населення в Україні: суспільно-географічний вимір: Монографія. К.: ДП «Прінт Сервіс», 2018. 136 с.
3. Поп С.С., Брацьо О.В. Оцінка сучасної медико-географічної ситуації у Закарпатській області. URL: https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ_2013_1_45-52.pdf
4. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2001. С. 744.
5. Шевченко В.О. Теоретико-методичні основи медико-географічного аналізу території України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра геогр. наук: спец. 11.00.11 «Конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів». К., 1997. 33 с.
6. Шевчук Л. Т. Основи медичної географії. Львів, 1997. 168 с.

Аліна СТЕЦЬ

*здобувачка спеціальності «Географія» освітнього ступеня «Магістр»
Мукачівський державний університет, м. Мукачево*

Ольга ХЛУД

*здобувачка спеціальності 242 Туризм освітнього ступеня Магістр
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

Тетяна ЛУЖАНСЬКА

*кандидат географічних наук, доцент
Мукачівський державний університет
tetyana.Luchanska70@gmail.com*

РОЛЬ «ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ» У СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ СУСПІЛЬСТВА

«Зелена» економіка – це система економічної діяльності, пов’язана з виробництвом, розподілом і споживанням товарів і послуг, які призводять до підвищення добробуту людини впродовж тривалого часу, при цьому не піддаючи майбутні покоління значним екологічним ризикам або екологічному дефіциту. Уперше термін «зелена» економіка був введений у 1989 році у доповіді, підготовленою групою економістів-екологів для уряду Об’єднаного Королівства в рамках консультацій щодо забезпечення сталого розвитку та його вимірювання [4]. Відзначаємо також, що у 1992 році на Саміті Землі в Ріо-де-Жанейро було проголошено життєво важливою створення концепції «зеленої» економіки для забезпечення подальшого розвитку людства. Мета «зеленої» економіки – формування дієвого середовища для соціально-економічного прогресу, що базується на мінімізації негативного впливу на довкілля та ефективному використанні природних ресурсів при збереженні гідного рівня життя населення.

Згідно з визначенням ЮНЕМ «зелена» економіка – це економіка, яка призводить до підвищення добробуту людей і зміцнення соціальної справедливості за одночасного істотного зниження ризиків для довкілля та дефіциту екологічних ресурсів. У більш вузькому трактуванні, науковці розуміють «зелену економіку» як розроблення, виробництво та експлуатацію технологій та обладнання для контролю і зменшення викидів забруднювальних речовин і парникових газів, моніторингу та прогнозування кліматичних змін, а також технологій енерго- та ресурсозбереження та відновлюваної енергетики. Тому модель «зеленої економіки» передбачає гармонійне поєднання економічних потреб суспільства з потребою постійного відновлення і збереження довкілля [4].

«Зелена» економіка сприяє зниженню ризиків для навколишнього природного середовища та ресурсозбереженню, залученню інвестицій, розвитку нових екологічно-орієнтованих галузей за рахунок модернізації процесу виробництва, що покращує їх конкурентоспроможність, умови для створення робочих місць та технологій. Практично всі країни ЄС розробили нові «зелені» заходи у сфері енергетики, розвитку громадського транспорту та

інфраструктури, будівництва екологічних міст, а також розробки систем утилізації автомобілів. Екологічний сектор економіки ЄС складає близько 2,5% ВВП на рік, 25% всіх інвестицій ЄС направлені на розвиток «зелених» технологій. Це забезпечується переходом до більш складних моделей ведення бізнесу з високою продуктивністю, що базуються на концепції життєвого циклу, мінімізації та повторному використанні відходів (рециклінгу), корпоративній соціальній відповідальності [4].

Концепція «зеленої економіки» пропонує перехід до розробки збалансованих шляхів розвитку, що включають сприяння інвестиціям у природний капітал (збільшення частки заповідних територій, посилення захисту лісів і т.п.), вирішення проблем енергетики та забезпечення екологічно чистими продуктами харчування, приділення уваги питанням використання земель та планування землекористування, оптимального розподілу обмежених ресурсів та покращення управління ресурсами [1, с. 23].

Відзначаємо, що Урядом було схвалено Енергетичну стратегію України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» від 18 серпня 2017 р. № 605-р, яка враховує, що до 2025 року має здебільшого бути завершено реформування енергетичного комплексу України, досягнуто першочергових цільових показників з безпеки та енергоефективності, забезпечено його інноваційне оновлення та інтеграцію з енергетичним сектором ЄС. Одним із завдань Стратегії у сфері охорони довкілля має бути забезпечено дотримання високих екологічних норм виробництва, транспортування, трансформації та споживання енергії; фінансування інвестиційних проектів у рамках Національного плану скорочення викидів від великих спалювальних установок відповідно до законодавства України та зобов'язань перед Енергетичним Співтовариством [2]. Проте у зв'язку з військом станом в Україні, зазначені показники можуть коригуватися. Таким чином, зелене зростання економіки означає стимулювання економічного зростання і розвитку, забезпечуючи при цьому збереження природних активів і безперебійне надання ними ресурсів та екосистемних послуг, від яких залежить загальне благополуччя населення.

Список використаних джерел:

1. Кваша Т. К., Мусіна Л. А. Вимірювання зеленого зростання в Україні: концепції, системи індикаторів, досвід формування та перспективи застосування. Монографія – 2015. – 280 с.
2. На шляху до зеленого зростання: моніторинг прогресу в Україні. URL: <http://www.rac.org.ua/uploads/content/100/files/ggiukrainefinal.pdf>
3. Патон Б. Є. Національна парадигма сталого розвитку України. Київ.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України. 2012. 72 с.
4. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication URL: <http://www.unep.org/greeneconomy>

3. ПРОМОЦІЙНА ПОЛІТИКА В ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНІЙ СФЕРІ

УДК 338.48-32

Жанна БУЧКО

доктор географічних наук, доцент

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, м. Чернівці

zh.buchko@chnu.edu.ua

КОНКУРСИ З РОЗРОБКИ ТУРИСТИЧНИХ МАРШРУТІВ: ПРОМОЦІЯ КУЛЬТУРНОГО НАДБАННЯ ТА ДОСВІД ДЛЯ ТВОРЧОЇ МОЛОДІ

Літературно-художні екскурсії займають вагоме місце з-поміж інших тематичних, і мають перспективи для м. Чернівців та області, які були і залишаються часто згадуваною популярною локацією художніх творів як письменників минулого, так і сучасників. З метою промоції літературно-мистецького надбання регіону та залучення до розробки туристичних маршрутів молоді проводяться відповідні конкурси. Кілька таких конкурсів відбулося в Чернівцях упродовж 2021 року, і всі вони стосувалися інтелектуально-освітнього туризму, організації концептуального дозвілля. Такі маршрути урізноманітнюють туристичну пропозицію, надаючи туристам можливість долучення до культурних надбань краю, ознайомлення з історичною та етнічною спадщиною мультикультурного регіону [3], сприяють її популяризації.

Масштабним за охопленням і територіально, й змістовно, виявився конкурс туристичних маршрутів «Слідами «Букової землі» за романом видатної української письменниці Марії Матіос «Букова земля». Часові рамки роману-панорами - 225 років, а просторові охоплюють територію від маленького гірського хутора Сірук до світових столиць: Відня, Будапешта, Варшави – і закінчуються 2014 роком – біля Станиці Луганської.

Проведення конкурсу туристичних маршрутів за романом «Букова земля» започаткувала М. Матіос спільно із видавництвом «А-ба-ба-га-ла-ма-га» ще в 2020 році. Активна ж фаза конкурсу розпочалася в лютому 2021 року завдяки організатору – Чернівецькій обласній універсальній науковій бібліотеці ім. М. Івасюка. Конкурс отримав фінансову підтримку Буковинського культурного фонду.

Метою проведення конкурсу стала «актуалізація історичної пам'яті, посилення уваги до історії та культури Буковини, до природних туристичних атракцій, збереження традицій та звичаїв, залучення буковинців та всіх охочих до відкриття нових сторінок історії та об'єктів історичної, культурної, природної спадщини, сприяння розвитку туристичної галузі краю шляхом популяризації туризму серед краян та гостей Буковини, зокрема сприяння розвитку

інтелектуально-освітнього туризму, концептуального дозвілля» [2]. Завданням для конкурсантів було визначено розробку туристичного маршруту та тексту екскурсійного супроводу для ознайомлення з об'єктами та пам'ятками, пов'язаними з історичними подіями та особистостями, описаними в романі, місцевим фольклором (легендами, переказами, казками тощо), традиціями та святами, ремеслами. До участі зголосилося 20 учасників: істориків, краєзнавців, екскурсологів, бібліотекарів, музейних працівників, студентів з Івано-Франківської та Луганської областей, м. Чернівці та районів Чернівецької області. Упродовж шести місяців тривала пошукова, науково-дослідницька та організаційна робота зі збору, опрацювання, систематизації та методичного оформлення пакетів екскурсійних матеріалів. Оцінювалася робота учасників за такими критеріями: «відповідність екскурсійного маршруту опису історичних подій та історичних особистостей (персоналій) в романі М. Матіос «Букова земля»; відкриття нових об'єктів та пам'яток культурної та історичної спадщини; повнота розкриття теми маршруту та доступність інформації для потенційних слухачів; наявність всіх складових екскурсійного маршруту; історична та краєзнавча цінність відвідуваної місцевості; тематична та стилістична єдність маршруту; доступність екскурсійного маршруту; коректне оформлення документації, наявність додаткових матеріалів; новизна та креативність; презентація маршруту» [1, с. 51].

Цікавим був досвід проведення конкурсу з розробки екскурсійних маршрутів «Стежками Назарія Яремчука», який до 70-річчя від дня народження видатного співака започаткували на географічному факультеті ЧНУ імені Юрія Федьковича й провели 29-30 листопада 2021 р. Цьому передувала ретельна робота журі у складі її голови, проректорки університету Марусик Т.В., заступника, декана географічного факультету Заячука М.Д., викладачів кафедри географії та менеджменту туризму, на якій реалізовується освітня програма «Міжнародний туризм». Мета конкурсу – розробка туристичних маршрутів на основі біографічних фактів життя і творчості відомого українського співака, уродженця м. Вижниця Чернівецької області, популяризація його пісенної та суспільної спадщини, актуалізація уваги до природних, культурних пам'яток та подій, пов'язаних з його біографією. Завданням конкурсу було розробити туристичний маршрут та текст екскурсійного супроводу для ознайомлення з об'єктами, пам'ятками та місцями, пов'язаними з особистістю Яремчука, історичними подіями його життєвого шляху.

До участі зареєструвалося 9 учасників: учні шкіл та студенти коледжів. У фіналі заслухали 7 робіт, з-поміж яких визначили переможців. Конкурсні роботи базувалися на біографічних відомостях та відтворювали життєвий шлях відомого українського співака, Героя України, Народного артиста України, географа Назарія Назаровича Яремчука. Територіальні межі конкурсу охоплювали як місто Чернівці, так і заміські дестинації, пов'язані з життєвим шляхом видатного буковинця, роблячи акцент на м. Вижниця та її околицях, де він народився та провів дитячі роки.

За результатами обох конкурсів учасники були відзначені призами та відзнаками, а, відповідно до умов конкурсів, кращі туристичних маршрути були

запропоновані органам місцевого самоврядування, підприємцям області для впровадження в планову екскурсійну діяльність. Це, в свою чергу, стане вагомим кроком у популяризацію мистецько-культурного туризму в Чернівцях, області та Україні загалом.

Список використаних джерел:

1. Бучко Ж., Скутар Т., Паламарчук Д. Чернівці як літературно-туристична дестинація // Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід : Матеріали XV Міжнародної наукової конференції. Львів, 2021. С. 48-53.

2. Конкурс туристичних маршрутів «Слідами «Букової землі». Офіційний сайт Чернівецької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. М. Івасюка. URL: <http://www.library.cv.ua/konkurs-turystychnyh-marshrutiv-slidamy-bukovoyi-zemli.html>

3. Rudenko V., Dzhaman V., Buchko Z., Dzhaman Y., Mruchkovstyy P. Theoretical-Methodological Basis for Studying the Preconditions of Ethnic Tourism in Multi-ethnic Urban Settlements. The Case of Chernivtsi City, Ukraine // Journal of Settlement and Spatial Planning. Vol. 7, No. 2/2016, Cluj-Napoca, 2016. P. 157-165. DOI: [10.19188/06JSSP022016](https://doi.org/10.19188/06JSSP022016)

УДК 911.3:30/33 (477.8)

Людмила МАТВІЙЧУК

доктор економічних наук, професор

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Діана МЕЛЬНИК

здобувачка спеціальності 242 Туризм освітнього ступеня Магістр

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ІМІДЖ ЯК СКЛАДОВА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ТУРИЗМУ

Нині загострення конкуренції на окремих сегментах внутрішнього та міжнародного ринку туристичних послуг актуалізують необхідність дослідження проблеми конкурентоспроможності, як передумови підтримання стійких позицій підприємств в умовах конкурентного туристичного ринку. В умовах зростаючої конкуренції туристичному підприємству необхідно здійснювати постійний моніторинг позицій на ринку, вивчати сильні та слабкі сторони господарської діяльності, своєчасно пристосовуватись до змін ринкових ситуацій, що вимагає розробки об'єктивної методики оцінки його конкурентних позицій.

Поняття «імідж туристичного підприємства» з'явилося разом із активним розвитком туристичної сфери в Україні. Даний термін був введений у діловий обіг в 60-х роках ХХ століття економістом К. Болдуїнгом і ним же обґрунтовано його необхідність для ділового успіху. Імідж фірми повинен простежуватись у

всьому – в найменуванні, емблемі чи товарному знаці, організації, її девізі. Його можна визначити в одязі співробітників чи їх головних уборах, в архітектурі будівель та ергономіці офісів, оформленні робочих місць та організації праці, кодексі ділової поведінки співробітників, якості здійснених послуг, у публікаціях у ЗМІ про фірму тощо. Створення іміджу організації довготривалий процес, що входить до основ її маркетингової комунікації [5, с.11].

Провідний фахівець «паблік рілейшнз» К. Шенфельд відзначав, що імідж корпорації повинен містити чотири компоненти:

- 1) імідж товару;
- 2) управлінський і фінансовий імідж;
- 3) суспільний імідж;
- 4) імідж корпорації як роботодавця [2, с. 27].

Не можна відкидати і той факт, що на туристичному підприємстві може одночасно функціонувати декілька іміджів різних напрямків, які стають актуальними в залежності від мети, яку переслідує фірма на даний етап часу.

Передусім імідж має бути синтетичним, який справляє певне враження за допомогою фірмового знаку, торгівельної марки, а також є правдоподібним і достовірним. Складовими іміджу туристичного підприємства є: загальна популярність і репутація, швидкість реагування на зміни попиту на ринку послуг, дотримання термінів виконання запитів, гнучкість цін, сучасність, фінансова стабільність, високий рівень якості товару (послуги), різноманітність системи знижок, залучення реклами, конкурентний статус і т.п. [2, с. 31].

У більшості країн із розвинутою економікою добре відомо, що іміджеве сприйняття впливає на потенційних і непотенційних клієнтів. Велика частка компаній робить значні внески у справи всього суспільства, тим саме покращуючи свої позиції на ринку. Їхня політика окреслюється так: компанія обмежується розумним прибутком, а чимала частка коштів витрачається на підбір кваліфікованого персоналу або підвищення кваліфікації наявного; витрачаються кошти для завоювання довіри в населення, а також підтримуються соціальні і благодійні програми. Всі ці дії можна звести до трьох іміджевих підходів, які повністю описують певні його аспекти: функціональний, контекстний, порівнювальний.

До функціонального належить:

- дзеркальний імідж, що є нашим уявленням про себе;
- поточний – характерний для погляду з боку;
- бажаний – те, чого ми прагнемо;
- корпоративний – імідж організації в цілому, а не окремих підрозділів;
- множинний протилежний корпоративному – той, що створюється за наявності низки незалежних структур замість єдиної корпорації;
- негативний – той, що створюється конкурентами, ЗМІ тощо.

Контекстний імідж створюється залежно від конкретних поставлених завдань і являє собою професійний імідж, якому відповідає наше уявлення про ту чи іншу фахову діяльність.

Порівнювальний імідж передбачає порівняння іміджевих характеристик двох (або кількох) компаній, товарів, окремих осіб [2, с. 42].

Головна мета дослідження й оцінювання іміджу підприємства – визначення напрямів і резервів його поліпшення відповідно до побажань споживачів, на скільки сформований імідж, якість оцінки окремих компонентів.

Позитивний імідж дозволяє фірмі не тільки зберігати своїх постійних партнерів і клієнтів, але і залучати нових споживачів товарів і послуг, збільшувати обсяг продажів цих товарів і послуг, залучати нових інвесторів, збільшувати капіталовкладення у власний розвиток. У своїй комплексній значимості позитивний імідж фірми підтримує її високу конкурентоспроможність, забезпечує більшу доступність до матеріальних, фінансових і трудових ресурсів.

Під час розробки іміджу для конкурентоздатного туристичного підприємства враховують такі основні чинники:

- маркетинговий – виокремлення маркетингових відмінностей об'єкта;
- соціологічний – визначення переваг, до яких схильна аудиторія;
- ситуаційний – визначення контексту, в якому відбувається формування іміджу;
- комунікативний – забезпечення відповідного інформаційного впливу.

Імідж – це досить складний феномен із взаємо переплетеними суттєво різнорідними чинниками. З одного боку, імідж є інструментом спілкування з аудиторією через певний позитивний образ, також імідж сприяє досягненню стратегічних цілей організації, що торкаються основних сторін її діяльності та орієнтовані на перспективу. З іншого боку він підказує аудиторії, на що саме треба звернути увагу, формуючи, таким чином, позитивне сприйняття суспільством і образ конкурентоздатного підприємства.

Оцінка конкурентоспроможності туристичного продукту та окремих видів туристичних послуг може ґрунтуватись на порівнянні характеристик споживної цінності та вартості послуг з конкретною потребою в них.

Для об'єктивної оцінки слід використовувати критерії, якими оперує споживач, тобто слід визначити номенклатуру параметрів, що підлягають аналізу, і є істотними з точки зору споживача. При цьому застосовуються методи експрес-опитування, анкетування, дослідження еластичності попиту під впливом різних факторів. Крім того, повинні аналізуватися витрати споживачів на задоволення потреб, тобто ціни на послуги. Оцінка конкурентоспроможності туристичного продукту та окремих видів послуг може ґрунтуватися на порівнянні питомого ефекту від їх надання з питомим корисним ефектом від реалізації аналогічного продукту, що відповідає параметрам споживної цінності й суспільно-необхідної вартості.

Визначення позицій іміджу туристичного підприємства можна розглядати як один з етапів оцінювання іміджу, на якому встановлюються взаємозв'язки найбільш суттєвих факторів впливу на імідж туристичного підприємства. Це дає можливість оцінити імідж як результат спільної дії одразу кількох факторів, що з управлінської точки зору дозволяє розробляти більш адекватні заходи з підвищення привабливості туристичного підприємства.

Список використаних джерел

1. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів: монографія. Львів: ІРД НАН України, 2006. 288 с.
2. Дяченко Т. О., Скібіцька Л.І. Організаційна культура та корпоративний імідж підприємства: Навчальний посібник для студ. екон. Вузів. К.: Освіта України, 2011. 114 с.
3. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг. К.: Альтерпрес, 2006. 436 с.
4. Шупік Б.В. Зарубіжний досвід у регулюванні туризму. Держава та регіони. 2009. №1. С.200-207.
5. Ястремська О.О. Імідж підприємства: види та значення. Управління розвитком : Збірник наук. статей. Х. : Вид. ХНЕУ, 2006. № 8. С. 11-12.

УДК 930.85:341.16:477.87

Павло ПЕНЯК

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, м. Ужгород
penyak.pavlo@gmail.com

НЕМАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ЗАКАРПАТТЯ: ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ В СФЕРІ ТУРИЗМУ

Відвідуючи ті або інші країни, ми насамперед знайомимося з культурною спадщиною, намагаємося пізнати духовні цінності, традиції, вірування, зрозуміти уклад життя тих етносів, які населяють їх. І відповідь на таке розуміння ми знаходимо в глибинах народної культури, що проявляється в матеріальній і нематеріальній культурній спадщині кожної нації.

Концепція нематеріальної культурної спадщини (НКС) була запропонована в 1990-х роках як аналог світової спадщини ЮНЕСКО, що приділяє основну увагу матеріальній культурі. У 2003 р. була прийнята Конвенція із захисту НКС, а Україна приєдналася до неї в 2008 р. [8]. У цьому документі виділено наступні елементи НКС: усні традиції та форми вираження, в тому числі мова як носій НКС; виконавські мистецтва, у тому числі акторська гра, музика, співи, танці; звичаї, обряди, свята; знання та звичаї, що відносяться до природи і всесвіту; знання та навички, пов'язані з традиційними ремеслами [8]. Для цілей цієї Конвенції до уваги береться лише та НКС, яка є сумісною з існуючими міжнародними договорами з прав людини, з вимогами взаємної поваги між спільнотами, групами та окремими особами, а також сталого розвитку [13].

Сьогодні НКС далеко не в повній мірі використовується на Закарпатті для створення інноваційного туристичного продукту, незважаючи на те, що вона має значний потенціал для розвитку пізнавального туризму. Правда, певні позитивні кроки в цьому напрямі вже зроблено. Так, у 2019 р. комунальний заклад «Обласний організаційно-методичний центр культури» Закарпатської обласної ради почав реалізацію проекту «Онлайн ХАБ для нематеріальної культурної спадщини Закарпаття» за підтримки Українського культурного фонду [9]. Його

мета – це збереження й популяризація традиційної народної культури краю. Командою проекту було створено сучасний веб-ресурс з інтерактивною картою та зручним інтерфейсом, який допомагає віртуально відвідати цікаві куточки регіону, дізнатися про традиції місцевого населення у ковальстві, лозоплетінні, ткацтві тощо. В рамках проекту проводяться майстер-класи з метою передачі знань й навичок, пов'язаних з традиційними промислами [9].

Найбільш яскравими елементами нематеріальної культурної спадщини Закарпаття є вовноткацтво Гуцульщини, народне музикування, Колочавська ріп'янка, гуцульська бриндзя, мереживне ткацтво, Лисичівське ковальство, Петрівська субітка. У липні 2022 р. до Національного переліку елементів НКС України Міністерство культури та інформаційної політики України включило 21 новий елемент, серед яких і три представники Закарпаття: гуцульська бриндзя, сливовий леквар, а також традиція лозоплетіння в с. Іза Хустського району [6; 7].

Як відомо, в Україні було започатковано унікальний проект «Гуцульські сирні плаї», який реалізується в межах партнерської програми «Культура. Туризм. Регіони» Українського культурного фонду й Державного агентства розвитку туризму. Це історико-культурний та туристичний маршрут карпатськими стежками, в основі якого лежить ознайомлення рекреантів та всіх зацікавлених з давніми традиціями місцевого населення в сироварінні [5]. Гуцульська бриндзя – це овечий сир, який виготовляється в Українських Карпатах, а сама назва походить від румунського слова «branza» – сир. У 2020 р. гуцульська овеча бриндзя стала першим харчовим продуктом в Україні, що отримав географічне зазначення походження – Protected designation of origin (PDO) [5].

Столицею лозоплетіння не тільки в Україні а й в Центральній Європі вважається село Іза. Воно привабливе і з точки зору атрактивного об'єкту, бо кожного року тут функціонує імпровізований ринок вишуканих плетених виробів, можна придбати не тільки оригінальні сувеніри, що створені зі звичайної виноградної лози, а й комплекти плетених меблів. Село відоме і єдиною в Україні фермою по розведенню плямистих оленів, яка користується неабиякою популярністю серед туристів [1, с. 12; 3, с. 90; 11].

До переліку давніх ремесел, які побутували на Закарпатті і є важливою складовою НКС, відноситься лисичівське ковальство. Свою назву воно отримало від села Лисичова Мукачівського району, де ще на початку XVIII ст. почала функціонувати кузня, що нині збереглася як музей-кузня «Гамора» [2, с. 70]. Це унікальний пам'ятник ковальського ремесла, оригінальність якого полягає в тому, що для приведення в дію ковальських молотів вагою до 125 кг під час виготовлення залізних виробів сільськогосподарського призначення використовується сила падаючої води з річки Лисичанка. За часів входження Закарпаття до складу Чехословаччини (1919 – 1939) тут працювало 16 майстрів, які виготовляли крім нехитрих знарядь праці (лопати, мотики, деталі плугів), також і деталі для металічної фігурної огорожі, металічних ліжок [3, с. 123].

У переліку елементів НКС Закарпаття фігурує і гастронадщина, яка репрезентована ріп'янкою – традиційною й найпоширенішою стравою серед жителів с. Колочава Хустського району. Основним інгредієнтом для неї є картопля, яку в селі називають ріпа. Від цього слова і походить назва «ріп'янка».

Ця страва представляє розварену на пюре картоплю з додаванням пшеничного борошна грубого помолу, іншою складовою може слугувати кукурудзяне борошно або манна крупа. З 2013 р. в другу неділю червня в Колочаві щороку проводиться традиційний фестиваль ріп'янки, мета якого – це популяризація цього смаколику не тільки серед жителів села, але і серед туристів, що відвідують ці дивовижні місця для відпочинку [3, с. 108]. 13 липня 2018 р. елемент «Традиція приготування ріп'янки в с. Колочава Хустського району» включена до регіонального переліку елементів НКС краю [12].

Серед поціновувачів народної культури, давніх традицій Закарпаття викликає значне зацікавлення старовинний звичай, що пов'язаний з вогнем. Кожного року 12 липня на свято Петра і Павла у гірських селах Вишка, Люта, Тихий Ужгородського району розкладають великі ватри, які називаються субітки. За повір'ям, їх розпалювання символізує очищення людини від усіх негативів й захист села від злих духів. Найбільша кількість заходів проводиться у с. Вишка, де відбувається фестиваль «Петрівські субітки», у програмі якого, крім мистецької частини, фаєр-шоу та запалення субітки [10].

Як відомо, одним із давніх напрямів народно-ужиткового мистецтва на Закарпатті є ткацтво. Особливо давні традиції воно має в Рахівському районі, де виготовляються вироби з овечої шерсті широкого асортименту: килими, скатертини, рушники, пояси, ліжники. Останні широко застосовуються в повсякденному житті: їх стелять на лавиці, підлозі чи на ліжку, використовують як ковдру чи верхній одяг, особливо взимку. З метою збереження та популяризації традицій вовноткацтва в с. Кваси проводиться фестиваль-ярмарок «Барви карпатського ліжника» [4]. Це дійство носить не лише розважальний, але й просвітницький та побутово-етнографічний характер. У його програмі, крім проведення ярмарку та масових гулянь, чільне місце займають майстер-класи по виготовленню різних виробів з овечої шерсті.

Використання НКС, в тому числі і в туристичній сфері, є необхідною умовою для збереження культурного розмаїття в умовах зростаючої глобалізації, є одним із елементів у налагодженні міжкультурного діалогу і вихованні поваги до різних способів життя. Не можна не підкреслити і важливість НКС як потенційного туристичного ресурсу в контексті охоронної діяльності ЮНЕСКО.

Список використаних джерел:

1. Алдон М. Столиця лозоплетіння дивує продукцією всю Європу. Карпатський об'єктив. 2014. 17.07. С. 12.
2. Кузан В., Ньорба В., Пеняк П. Іршавщина. Край зачарованої долини. Ужгород: Красвиди Карпат, 2006. 72 с.
3. Федака С. Населені пункти і райони Закарпаття. Історично-географічний довідник. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014. 264 с.
4. Вовноткацтво Гуцульщини – Онлайн-ХАБ нематеріальної культурної спадщини Закарпаття. URL: <https://nks.zakfolkcenter.info> (дата звернення: 25.10.2022 р.).
5. Гуцульська овеча бриндзя. Що це та як виробляється ? URL: <https://seedsandroots.Net> (дата звернення: 24.10.2022 р.).

6. До переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України внесли традицію лозоплетіння в Ізі та гуцульську бриндзю. URL: <https://zakarpattya.net.ua> (дата звернення: 24.10.2022 р.).
7. Закарпатський сливовий леквар внесено до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України. URL: <https://zakarpattya.net.ua> (дата звернення: 24.10.2022 р.).
8. Нематеріальна культурна спадщина. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 24.10.2022 р.).
9. Онлайн-ХАБ для нематеріальної культурної спадщини Закарпаття. URL: <https://ucf.in.ua.>archive> (дата звернення: 25.10.2022 р.).
10. Петрівська субітка – Онлайн-ХАБ нематеріальної культурної спадщини Закарпаття. URL: <https://nks.zakfolkcenter.info> (дата звернення: 25.10.2022 р.).
11. Село Іза – центр лозоплетіння на Закарпатті. URL: <https://prokarpaty-tour.info> (дата звернення: 24.10.2022 р.).
12. Традиційна страва «ріплянка» с. Колочава Хустського району Закарпатської області. URL: <https://uccs.org.ua>novyny> (дата звернення: 25.10.2022 р.).
13. Що таке нематеріальна культурна спадщина? URL: <https://demcult.org>shho-tak...> (дата звернення: 25.10.2022 р.).

УДК 911.3

Наталія СМОЧКО

*доктор географічних наук, професор
Мукачівський державний університет, м. Мукачево
natasmochko@gmail.com*

Лідія ТИМОШЕНКО

*старший викладач
Львівський державний університет фізичної культури ім. І. Боберського,
м. Львів
Lida.Lwow.@gmail.com*

Руслан ПОЛЯК

*здобувач спеціальності 106 Географія освітнього ступеня Магістр
Мукачівський державний університет, м. Мукачево*

ЕКОПОСЕЛЕННЯ: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ ТА ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Згідно визначення із Глобальної мережі екопоселень (GEN), екологічне поселення (екопоселення) — це альтернативне або традиційне поселення, створене для регіональної інтеграції екологічного, економічного, соціального та культурного аспектів сталого розвитку з метою відновлення соціального і природнього середовища [2].

Спільна мета Глобальної мережі екопоселень полягає в тому, щоб об'єднувати та підтримувати екопоселення, інформувати світ про них та

розвивати відроджувальний рух – надихати, масштабувати та сприяти тому, щоб громади та люди з усіх верств суспільства стали активними учасниками переходу до стійкої і регенеративної присутності людини на Землі [2].

Екопоселення відносять до альтернативних поселень, які з'явилися у світі в 1960-і роки, в період наростання соціально-екологічної кризи, як реакція на негуманну і екологічно нестійку систему взаємовідносин в сучасному суспільстві.

Вперше термін «екопоселення» був введений Робертом Гілманом, яким виділяє такі характерні риси екопоселення, а саме:

- 1) людський масштаб (такий, за якого всі в громаді знають один одного і при цьому кожен відчуває, що може впливати на напрям розвитку громади, масштаб має не перевищувати 500 чоловік);
- 2) повнофункціональне поселення, тобто поселення з усіма рисами людської діяльності, які мають бути представлені в збалансованій пропорції;
- 3) людська діяльність безпечно інтегрована у природне середовище;
- 4) підтримує здоровий розвиток людини;
- 5) може успішно існувати невизначено довгий час [1].

Екопоселення мають бути повністю самодостатніми або ізольованими від навколишньої громади. В ідеалі екопоселення матиме стільки робочих місць, скільки людей, які працюють в екопоселенні; але деякі селяни поїдуть працювати за межі села, а деякі робочі місця в селі будуть виконувати люди, які проживають за межами села.

Екопоселення – це поселення людей, які прагнуть створити модель стійкого (збалансованого) життя. Це може бути новим поселенням або відродженням селом. Вони є прикладом моделі розвитку, яка об'єднує в собі декілька головних принципів: висока якість життя, збереження природних ресурсів, розвиток холістичного (цілісного) підходу до життя і людини, що, в свою чергу, має на увазі екологію людської домівки, залучення всіх членів поселення до прийняття загальних рішень, використання екологічних технологій.

Одним із найважливіших принципів існування екопоселень є інтеграція людини в природне середовище, тобто людська діяльність нешкідливо інтегрована в природний світ та притаманна рівність між людьми та іншими формами життя, щоб люди не намагалися домінувати над природою, а радше знаходили своє місце в ній. Відповідно, щоб реалізувати цей принцип необхідно:

- будувати з екологічно чистих матеріалів;
- використовувати відновлювані джерела енергії;
- поводитися з твердими, рідкими та газоподібними відходами з будівель екологічно чистим способом;
- мають мінімальну потребу в моторизованому транспорті;
- будувати таким чином, щоб мінімально впливати на землю та місцеву екологію.

Українські екопоселення мають ряд спільних рис із зарубіжними екопоселеннями: створення самодостатнього екологічного, технологічного, енергозберігаючого та економічного циклу 70 життєзабезпечення поселення на базі дбайливого ставлення навколишнього середовища; використання

альтернативних біотехнологічних систем, що забезпечують біоутілізацію відходів, очищення і захист навколишнього природного середовища; раціональне використання природних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Gilman R., & Gilman, D. (1991). Eco-villages and sustainable settlements Communities. URL: <https://www.context.org/iclib/ic29/gilman1/>
2. Global Ecovillage Network (GEN). URL: <https://ecovillage.org/>

3. МОНІТОРИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ **СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ** **В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ**

УДК 338.48

Людмила ЛОЗОВА

аспірантка Херсонського державного університету, м. Івано-Франківськ
liudmilalozova74@gmail.com

ВИМУШЕНІ ПЕРЕМІЩЕННЯ У ТRENДАХ РОЗВИТКУ **ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ**

Сьогодні Україна переживає найбільш глобальну кризу за період свого незалежного існування. Внаслідок повномасштабної війни, яка триває в нашій країні від 24 лютого 2022 року немає жодної сфери зокрема соціально-економічного життя українців, яка б не зазнала змін, руйнувань чи не була повністю знищена окупантами в певних регіонах нашої країни.

Щороку туризм, як одна з провідних ланок третинного сектору України мала вагомий внесок у структурі ВВП нашої країни. Зокрема за 2021 рік цей показник становив 4% від загальної суми ВВП країни – 5 трлн. 459, млрд грн., не зважаючи на складний процес відновлення після активної фази в боротьбі з COVID-19. Український туризм починав налагоджувати та відновлювати своє функціонування відповідно до нових стандартів світової безпеки. Високо зріс попит на внутрішній туристичний продукт. Сьогодні туризм, як сфера бізнесу в Україні майже зник [1, 2].

У відносно спокійних регіонах нашої країни, готелі, хостели та інші заклади розміщення сьогодні мають своїх відвідувачів. Нажаль, це не туристи в класичному розумінні споживача цієї сфери, а тимчасово переміщені особи. Які змушені в результаті війни покинути свій дім. Комусь взагалі вже немає куди повертатися бо їх житло зруйновано. Таке соціальне навантаження досить сильно економічно та соціально впливає на ситуацію в регіонах, які ВПО обирають для переміщення. Це проявляється в зростанні цін на житло, інфраструктурному навантаженні.

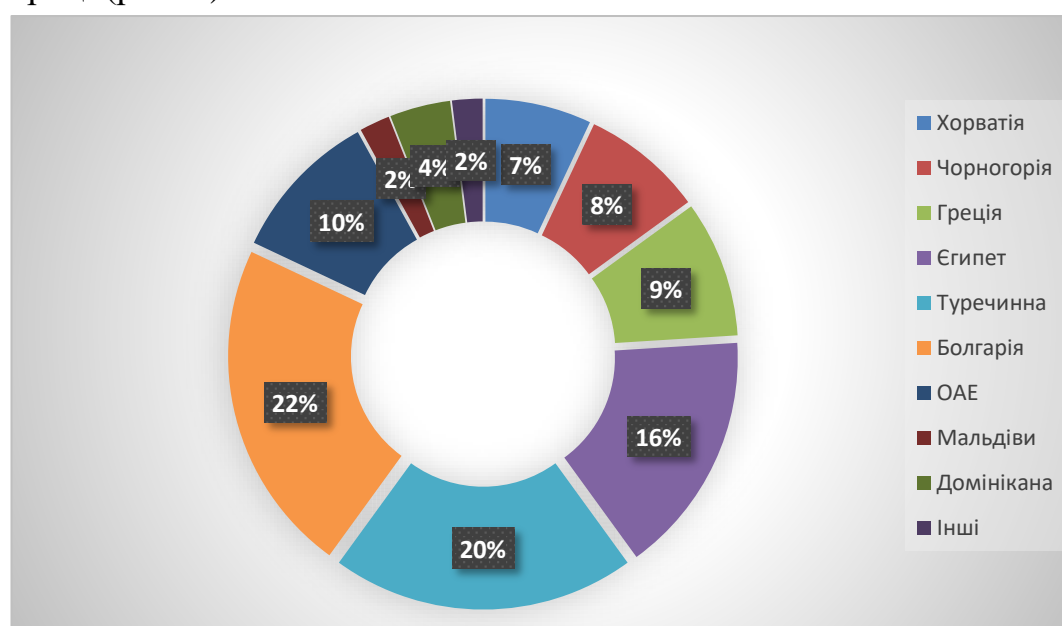
Війна дуже серйозно змінила туристичний бізнес в Україні. Багато туристичних агенцій до сьогодні не відновили свою роботу, з міркувань безпеки. Велика кількість туристичних об'єктів сьогодні надані для прихистку переміщеним особам. Клієнти, які бронювали свої тури, до початку війни втратили кошти та не скористалися ними. Український повітряний простір сьогодні закритий для цивільної авіації, туристичні агенції організують тури через повітряні коридори таких країн-сусідів: Польща, Молдова, Литва. Прокладання нових авіаційних шляхів відповідно супроводжуються зростанням цін на авіабілету та тури в середньому (табл. 1).

**Порівняння середніх цін на закордонний відпочинок
у 2021 та 2022 роках в зарубіжних країнах**

№	Країна	Період відпочинку (для двох)	Ціни на тури в 2021 році	Ціни на тури в 2022 році
1	Болгарія	7 днів	23-25 тис. грн.	38-45 тис. грн.
2	Єгипет	7 днів	41-50 тис. грн.	80-95 тис. грн.
3	Туреччина	7 днів	45-53 тис. грн.	100-105 тис. грн.

* Складено автором за даними [5]

Головні запити серед українських туристів в цьому році – відпочинок на морі. Сьогодні узбережжя Чорного та Азовського морів для українців є недоступними через активні бойові дії та постійні ракетні, мінні загрози. Головними напрямками відпочинку стали країни, які мають хоча б один з таких критеріїв, як: вихід до моря, є можливість відвідування їх на власному автотранспорті, достатньо бюджетний сегмент відпочинку. Бажання відпочити біля моря сформувала список основні країни, які обрали українці для відпочинку в 2022 році (рис. 1).

Рис. 1. Частка туристів, що виїхали на літній відпочинок в 2022 році до зарубіжних країн [5]

Великих змін зазнав не лише міжнародний, але й внутрішній туризм в Україні. Сьогодні він дуже обмежений, туроператори працюють на 20-30% по внутрішнім запитам туристів на відміну від минулого року. Причорноморський туристичний район в цьому році внаслідок часткової або повної окупації, активних бойових дій та постійних ракетних обстрілів частково або повністю не

функціонував. Єдиними винятками стали обласні центри м. Одеса та м. Запоріжжя, які влітку в дуже обмеженому режимі працювали, але відвідувачами міст стали не туристи, а переважно внутрішньо переміщені особи, які переїхали до міст та мали бажання відвідати певні туристичні та культурні об'єкти.

Головними напрямками внутрішнього туризму в Україні стали відносно безпечні місця, нашої країни, які мають значну віддаленість від лінії фронту: Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька області. У квітні почали відновлюватися екскурсії до Львова, Карпат [2.3].

Після закінчення війни Україну чекає активна фаза відбудови, яка неодмінно вплине й на активізацію туристичної сфери. Один із прикладів, коли туризм отримав у країні нове життя – Хорватія. У 1990 році під час війни існування цієї сфери майже повністю припинилося, але після завершення військових дій в країні почалися масові рекламні компанії направлені на популяризацію рекреаційно-туристичних об'єктів країни. Приклад Ізраїлю, який зберігає свій туристичний статус під час постійної війни із Палестиною. Досвід Грузії, яка стала значно відомою не лише на політичній арені, але й серед звичайного населення після 2008 року в ході війни з Росією [4].

Щоб відродити туристичну сферу в Україні Державна агенція з розвитку туризму вже запропонувала кілька напрямів [6,7]: сформувати нові змісти для внутрішнього туризму; розробка туристичних програм по місцям ЗСУ; розвиток туризму на Сході та Півдні країни.

Внаслідок того, що ворог продовжує активно знищувати інфраструктуру й завдавати величезних втрат країні в цілому бізнес та логістика держави дуже сильно страждає. Сьогодні головним завданням для всієї країни є звільнення своїх окупованих територій. Відновлення цілісності своїх державних кордонів станом до 1991 року. Відбудова інфраструктури, відновлення житлового фонду щоб мільйони українців могли повернутися додому.

Список використаних джерел:

1. Sanjay K. Sustainable tourism research. Journal of Sustainable Tourism. 2019. Vol. 17 no 12. P. 5-16. DOI: [org/10.1080/09669580802582480](https://doi.org/10.1080/09669580802582480) (date of access: 16.10.2022).
2. Theriault D. Vulnerable Teaching in deisure studies. Journal of Leisure Studies and Recreation Education. 2022. Vol. 37 no 1. P.1-10. DOI:[org/10.1080/1937156X.2020.1760744](https://doi.org/10.1080/1937156X.2020.1760744) (date of access: 20.10.2022).
3. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua> (дата звернення (19.09.2022)).
4. Світовий туристичний досвід. URL: <https://journals.ua> (дата звернення (07. 10 .2022)).
5. Туризм в Україні під час війни. URL: <https://www.rbc.ua> (дата звернення (11. 10 .2022)).
6. Туристична галузь після війни: чи можлива реанімація та антикризове управління? URL: <https://blog.liga.net> (дата звернення (01.10.2022)).
7. Туристична галузь: важливий шлях до відновлення. URL: <https://www.epravda.com.ua> (дата звернення 20.10.2022).

Тетяна ЛУЖАНСЬКА
кандидат географічних наук, доцент
Мукачівський державний університет, м. Мукачево
tetyana.Luchanska70@gmail.com

Іванна ПОПОВИЧ
здобувачка спеціальності «Географія» освітнього ступеня «Магістр»
Мукачівський державний університет, м. Мукачево

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДИСТАНЦІЙНОГО ЗОНДУВАННЯ ЗЕМЛІ

Дистанційне зондування Землі (ДЗЗ) (фр. *sonder* – досліджувати, розвідувати; лат. *distantia* – відстань, дистанція) – процес вивчення закономірностей побудови й розвитку географічної оболонки Землі, який включає комплекс заходів і засобів для збирання інформації про об'єкт, територію або явище без безпосереднього контакту з ним.

ДЗЗ як вид спостереження поверхні Землі авіаційними і космічними засобами, спорядженими різноманітними видами знімальної апаратури має важливе практичне значення.

У світі нараховується понад два десятки космічних апаратів віддаленого зондування Землі, а в безпосередньому впровадженні програм супутникових спостережень, беруть участь 25 країн. Нині космічні технології знімання земної поверхні дозволяють підвищити ефективність досліджень у різних галузях геології: геологічному зніманні та пошуку корисних копалин, неотектонічних дослідженнях, геоєкології тощо. Кількість спектральних діапазонів, в яких може здійснюватися знімання з космічних апаратів, постійно зростає [2, с. 18].

Дистанційні методи не тільки прискорюють процес дослідження природних ресурсів, але й дають принципово нову інформацію про природу Землі, її окремі компоненти, явища та процеси, які звичайними методами отримати неможливо.

Методи ДЗЗ із космосу мають такі переваги:

- 1) висока оглядовість, можливість одержання одночасно інформації про великі території;
- 2) можливість переходу від дискретної картини значень показників стану навколишнього природного середовища в окремих пунктах території до безперервної картини просторового розподілу показників;
- 3) можливість одержання інформації про важкодоступні райони;
- 4) високий рівень генералізації зображення [4, с. 34].

Ера ДЗЗ із космосу почалася після виведення на орбіту 23 липня 1972 р. американського супутника ДЗЗ Landsat-1. Він був обладнаний камерами для отримання фотографічного зображення Землі у видимому та ближньому інфрачервоному діапазоні.

18 жовтня 2001 р. на орбіту було виведено перший комерційний супутник QuickBird американської компанії DigitalGlobe, дані якого на комерційних засадах стали доступними всім бажаючим.

До матеріалів ДЗЗ належать будь-які дані, отримані за допомогою сенсорів, сканерів, оптичних пристроїв, радарів і фотоапаратів, установлених на супутниках або літаках. Споживачами даних ДЗЗ є державні та урядові відомства, національні військові та розвідувальні органи, наукові установи, організації з контролю різних відомств, виробничі фірми, у тому числі держави, які не мають власних засобів ДЗЗ.

Указом Президента України від 29.02.1992 р. було створено Національне космічне агентство України (із 2011 р. – Державне космічне агентство України, ДКАУ), одним з основних пріоритетних завдань якого є розвиток національної системи спостереження Землі з космосу.

Перевагами ДЗЗ можна вважати:

- оперативність;
- незалежність від погодних умов, добового або сезонного періоду;
- можливість дослідження великих територій, у тому числі важкодоступних місць;
- можливість проведення комплексного моніторингу, що охоплює різні характеристики об'єктів дослідження;
- відображення динаміки процесів;
- картографування потенційно небезпечних ділянок.

Для дистанційних досліджень природних ресурсів Землі використовують цілий арсенал технічних засобів. Це штучні супутники Землі, орбітальні станції, літаки-лабораторії, наземні засоби приймання та оброблення інформації, мережа наземних і морських полігонів, обладнаних рухомими та стаціонарними засобами для дистанційних, контактних і приземних досліджень.

Сучасні системи ДЗЗ дозволяють вирішувати з космосу такі завдання:

- створення й оновлення топографічних та спеціальних карт і планів, у тому числі до масштабу 1: 2000;
- створення цифрових моделей рельєфу з точністю до 1-3 м по висоті;
- контроль за будівництвом об'єктів інфраструктури транспортування та видобутку нафти й природного газу;
- лісовпорядні роботи, точна автоматизована інвентаризація й оцінювання стану лісів;
- інвентаризація сільськогосподарських угідь, створення планів землекористування тощо;
- моніторинг стану посівів, оцінювання засміченості;
- виявлення шкідників і хвороб сільськогосподарських культур, прогнозування врожайності;
- автоматизоване створення великомасштабних карт і планів рослинності, ландшафтів та природокористування;
- оновлення топографічної підоснови для розробки проектів генеральних планів перспективного розвитку міст, схем територіального планування муніципальних районів;
- інвентаризація й моніторинг стану транспортних, енергетичних, інформаційних комунікацій;
- широке коло завдань у галузі охорони навколишнього середовища.

Стрімке зростання науково-технічного космічно-знімального арсеналу, впровадження технологій гіперспектральних знімачів з високим рівнем розрізнення, вимагає відповідних технологій їхньої інтерпретації.

Основою сучасних дистанційних досліджень є цифрова обробка, дешифрування та геологічна інтерпретація матеріалів космічних зйомок (МКЗ) залежно від особливостей знімальної апаратури, ландшафтних та геологічних умов територій, що вивчаються [5, с. 47].

Геоінформаційні технології (ГІС) використовують для вирішення завдань управління та планування, пов'язаних з аналізом великої кількості географічних даних, частиною яких є так звані позиційні дані, що можуть характеризувати теперішнє, минуле або майбутнє місце розташування об'єктів.

Уже створені архіви й банки даних цифрових знімків величезної території земної кулі. Їх відносна доступність для користувача (пошук, замовлення й отримання в системі Інтернет), проведення зйомок будь-якої території за бажанням користувача, можливість наступної обробки й аналізу фотографій із космосу за допомогою різних програмних засобів, інтегрованість із ГІС-пакетами та ГІС-системами перетворюють союз ГІС-ДЗЗ на новий потужний засіб географічного аналізу.

Список використаних джерел:

1. Анисенко О.В. Розвиток дистанційного зондування землі в Україні. Агросвіт. № 7. 2017. С. 52-57.
2. Байрак Г.Р., Муха Б.П. Дистанційні дослідження Землі: Навчальний посібник. Львів, Видавн. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. 712 с.
3. Баралдін О., Миколенко Л. Використання даних дистанційного зондування Землі для створення актуальних електронних ресурсів. Сучасні досягнення геодезичної науки та виробництва. Вип. 1 (21). 2011. С. 162-167.
4. Зацерковний В.І., Тішаєв І.В., Віршило І.В., Демидов В.К. Геоінформаційні системи в науках про Землю: монографія. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2016. – 510 с.
5. Дистанційне зондування Землі. Інформаційні технології збирання, оброблення та використання даних аерокосмічного спостереження Землі: Зб. наук. статей ДП «Дніпрокосмос». Д.: Проспект, 2007. Вип. 1. 207 с.

Наталія СМОЧКО

*доктор географічних наук, професор
Мукачівський державний університет, м. Мукачево*

Беата ВОЛЬНА

*Гуманітарно-природничий університет ім. Яна Длугоша,
м. Ченстохова, Польща*

Олександр ЛІНЧУК

*здобувач спеціальності 106 Географія освітнього ступеня Магістр
Мукачівський державний університет, м. Мукачево*

РЕЛОКАЦІЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Міністерство економіки України з перших тижнів війни реалізує програму з релокації українських підприємств, що перебувають на території бойових дій або із районів, які постраждали від активних бойових дій в більш безпечні райони. Наразі здійснюється переміщення підприємств в один з 9 регіонів країни: Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Вінницька, Волинська та Рівненська області.

На сьогодні існують 2 шляхи релокації бізнесу:

- власним коштом;
- скориставшись урядовою програмою.

Крім того, в деяких областях (наприклад, у Львівській) передбачені програми з наданням фінансової допомоги для релокованих підприємств. В інших областях існують окремі програми по ОТГ, є відповідальні працівники ОМС за релокацію, а також багато громадських ініціатив допомагають із супроводом бізнесу в новій громаді [6].

Щоб релокуватися через офіційну державну програму від Мінекономіки, підприємство повинно заповнити відповідну заяву, вказавши свою спеціалізацію, можливості виробництва, потреби у виробничому приміщенні, сировині, кількість працівників, а також необхідність поселення співробітників за новою локацією, а також зазначити спосіб транспортування [6].

Для цифровізації процесу релокації ДП «Прозорро. Продажі» спільно з E-Tender та eDocs за ініціативи Мінекономіки, за підтримки Мінцифри й національного проєкту Дія.Бізнес запустили платформу цифрової взаємодії для допомоги в релокації, яка дозволяє подавати бізнесу заявку та отримати допомогу в переміщенні свого обладнання на безпечні території України. Користування платформою для усіх користувачів безкоштовне [1].

За програмою релокації в більш безпечні регіони переміщено 761 підприємство, 80% з них вже відновили роботу на новому місці [2].

Пріоритет надається підприємствам оборонного комплексу та тим, які забезпечують життєдіяльність населення та економіки. Проте жодних підстав у відмові щодо переміщення немає. Після позитивного рішення підприємство отримає пакет державної підтримки, що включає:

- підбір місця розташування для потужностей підприємства;
- допомога з перевезенням на нову локацію;
- сприяння в розселенні працівників та пошуку нових співробітників;
- підтримка у відновленні логістики, закупівлі сировини та пошуку ринків збуту [5].

Пріоритет мають стратегічні підприємства та компанії, які виробляють товари першої необхідності. Підприємства, які мають змогу самотужки перевезти своє обладнання, отримують допомогу з логістичних питань.

Пріоритет у черговості релокації надається підприємствам, які можуть самостійно забезпечити демонтаж та перевезення своїх потужностей до найближчої станції АТ «Укрзалізниця».

Під час заповнення заявки важливо максимально деталізувати інформацію про підприємство, що спростить та пришвидшить процес подальшого транспортування [3].

Серед релокованих підприємств, які вже відновили свою діяльність на новому місці, найбільшу частку складають:

- підприємства у сфері оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (40,24 % від загальної кількості релокованих підприємств);
- переробної промисловості (31,71 %);
- інформації та телекомунікацій (6,34 %);
- професійної, наукової та технічної діяльності (5,85%);
- будівництва (4,15%).

Найбільше підприємств релокувалося до Львівської (30% релокованих підприємств), Закарпатської (17%), Чернівецької (11%), Івано-Франківської (8%), Хмельницької (7%) та Тернопільської (7%) областей. Станом на 24.10.2022 на платформі зареєстровано 1863 заявки підприємств на переміщення, 623 з цих підприємств відмовились від релокації у зв'язку з деокупацією територій, на яких вони розташовані [2].

Наразі реалізація урядової програми з допомоги релокації бізнесу здійснюється на основі таких нормативно-правових актів:

- Постанова Уряду №305 від 17.03.2022, яка регламентує безоплатне перевезення майна вітчизняних підприємств, установ та організацій згідно з переліком, який формується Міністерством економіки і передається до Міністерства інфраструктури;

- Розпорядженням Уряду №245-р від 25.03.2022: передбачає план невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію [6].

Також діють регіональні програми щодо тимчасового переміщення підприємств. Зокрема, у Закарпатській області:

- 1) створено спеціальний чат-бот в Телеграмі для комунікації з підприємцями, які мають бажання перенести виробництво <https://t.me/EvacuatedEnterprisesZKbot>;

- 2) для місцевих компаній: Закарпатська обласна військова адміністрація

просить місцеві суб'єкти господарювання, які можуть на своїй території розмістити підприємства, які переміщені із зони бойових дій, надати таку інформацію: площа приміщення/земельної ділянки, яка може бути надана в користування (оренду); наявність підключення до електромереж/потужність у кВт; наявність каналізації; наявність водопостачання. Цю інформацію необхідно надіслати на електронну адресу: economy@carpathia.gov.ua;

3) центр підтримки підприємців Дія.Бізнес в Ужгороді. Консультації по переведенню бізнесу, допомога в пошуку місця, комунікація з громадами, допомога в підборі персоналу та запуску бізнесу в регіоні;

4) агентство регіонального розвитку та транскордонного співробітництва «Закарпаття». Допомога бізнесу по налагодженню партнерств з громадами та релокації у Закарпаття і сусідні транскордонні регіони, підтримка пошуку фахівців та запуску бізнесу в регіоні [4].

Процес релокації українських підприємств дозволяє вирішити проблему безпечного функціонування бізнес-суб'єктів, які стануть основою відбудови економіки в громадах – їхніх первинних локаціях.

Список використаних джерел:

1. Платформа для релокації бізнесу в безпечні регіони. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/antikrizovi-risenna/programa-uradu-sodo-timcasovogo-peremisenna-pidpriemstv-z-postrazdalih-pid-cas-vijni-regioniv>
2. Програма релокації: 761 підприємство переміщено в більш безпечні регіони. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=d152dcfe-7bde-49df-a69a-8d7f9586fc13&title=ProgramaRelokatsii>
3. Програма Уряду щодо тимчасового переміщення підприємств з постраждалих під час війни регіонів. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/antikrizovi-risenna/programa-uradu-sodo-timcasovogo-peremisenna-pidpriemstv-z-postrazdalih-pid-cas-vijni-regioniv>
4. Програми підтримки щодо тимчасового переміщення підприємств з постраждалих регіонів. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/antikrizovi-risenna/programi-pidtrimki-sodo-timcasovogo-peremisenna-pidpriemstv-z-postrazdalih-regioniv>
5. Релокація бізнесу в Україні та в ЄС. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/213880_relokatsiya-bznesu-v-ukran-ta-v-s
6. Релокація бізнесу в умовах війни: варіанти та покрокова інструкція. URL: <https://www.prostir.ua/?news=relokatsiya-biznesu-v-umovah-vijny-varianty-ta-pokroкова-instruktsiya>

5. РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА, МЕНЕДЖМЕНТ ТА МАРКЕТИНГ ТУРИЗМУ

УДК 338.48:332.1

Вікторія ГРИЦЬКО

доктор філософії, викладачка

*Відокремлений структурний підрозділ «Гуманітарно-педагогічний фаховий
коледж Мукачівського державного університету», м. Мукачево*

viktoriagricko@gmasl.com

Дар'я ДЕКЕТ

здобувачка спеціальності Початкова освіта

*Відокремлений структурний підрозділ «Гуманітарно-педагогічний фаховий
коледж Мукачівського державного університету», м. Мукачево*

deketdasa1@gmail.com

ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Умовою розвитку зеленого туризму в Україні зумовлюється з невідкладним розв'язанням соціально-економічних проблем сучасного українського села. Оскільки за період незалежності України в сільській місцевості спостерігалось значне зменшення населення, зростання безробіття, масова міграція. Зелений туризм міг би зупинити ці процеси та дав би перспективу українським селам, підвищити матеріальний добробут та частково забезпечити зайнятість мешканців [2]. Успішний прогрес села та сільського способу життя є активний розвиток невиробничої діяльності, тому що аграрне виробництво нездатне забезпечити матеріальне благо мешканцям сільських територій. Активним важелем розвитку економічного та соціального стану села є саме розвиток зеленого туризму.

Дослідженням проблем розвитку зеленого туризму та функціонування особистого сільського господарства займалися В.І. Биркович, А. Т. Матвієнко, Ю. Грицку-Андрієш, В. Грицку та інші.

Останнім часом держава робить спроби законодавчого врегулювання діяльності у сфері сільського зеленого туризму, але ці спроби не призвели до позитивного законодавчого врегулювання, що могли призвести до динамічного та ефективного розвитку. І тому, у сучасному законодавстві, чіткого визначення зелений туризм нема. В Україні найпопулярнішим видом зеленого туризму є сільський зелений туризм.

Сільський зелений туризм – це специфічна форма відпочинку в приватних господарствах сільської місцевості з використанням майна та трудових ресурсів особистого селянського, підсобного або фермерського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості та культурної, історичної та етнографічної спадщини регіону [1]. Цей вид туризму передбачає перебування туристів в приватному господарстві. Ключовою особою в організації такого виду відпочинку є родина, що веде до її зайнятості.

Розвиток саме цього виду туризму пропагує українську культуру, історію, автентичну атрибутику, оскільки наша держава має багато пам'яток та традицій. Це слугує одержати відпочинок в умовах красивої природи, екологічно чистих продуктів. Саме такі переваги має наш регіон. Закарпатська область є найперспективнішим туристичним регіоном держави через те сільський зелений туризм є важливим.

Пріоритетність розвитку сільського зеленого туризму в Закарпатті зумовлена такими чинниками, як:

- значний рекреаційний потенціал;
- географічна близькість до потенційно важливих європейських ринків;
- історична спадщина, значна кількість зразків місцевої архітектури;
- етнокультурна самобутність регіону;
- сприяння вихованню національно-патріотичних почуттів [3].

Закарпатська область включає 83% сільських поселень всієї території, в яких проживає 63 % населення (в Україні загалом – 32 %). Тому впровадження сільського зеленого туризму відкриваються широкі можливості для Закарпатської області.

Отже, розвиток сільського зеленого туризму призведе до підвищення рівня регіональної економіки, оскільки збільшить зайнятість саме сільського населення, а також сприятиме збереженню культури, історії та традицій краю.

Список використаних джерел:

1. Биркович В.І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України. Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник. 2008. №1 (6). С.138-143.

2. Матвієнко А.Т. Зелений туризм як напрямок вирішення проблеми зайнятості сільського населення в Україні. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2014_22%281%29

3. Грицку-Андрієш Ю., Грицку В. Географія сільського зеленого туризму у закарпатській області. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2014. Випуск 34. С. 48-55.

УДК 35.071.6:316.4(477)

Василь ПАПП

доктор економічних наук, професор

Мукачівський державний університет, м. Мукачево

Неля БОШОТА

кандидат економічних наук

Мукачівський державний університет, м. Мукачево

РОЛЬ ПРОЦЕСУ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

На сьогоднішній день багато населених пунктів України потребують оновлення та реорганізації, а для цього необхідне формування стратегії

перспективного розвитку, з метою формування ефективної структури економіки та створення нових робочих місць.

З метою забезпечення раціонального використання земельних ресурсів та ефективного управління ними на території України було запроваджено процес децентралізації влади (процес делегування повноважень і доходів бюджету від державних органів місцевій владі) та добровільне створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) із сіл, селищ міського типу та міст [3]. Оскільки цей процес в Україні набирає обертів, необхідно вивчати організацію, оптимізацію та раціональність всіх процесів у нових об'єднаних територіальних спільнотах.

Основні цілі політики децентралізації включають відхід від централізованої моделі управління в країні, забезпечення здатності місцевого самоврядування побудувати систему ефективної територіальної організації суспільства, створення життєздатних територіальних громад, які б забезпечили сприятливі умови для проживання та забезпечення економічного і соціального розвитку на їх території.

Необхідним є також детальне вивчення принципу добровільності, який є базовим у процесі децентралізації, але не в повній мірі забезпечує раціональне управління земельними ресурсами [1]. Після створення ОТГ, в деяких із них радіус доступності до шкіл, дитсадків, лікарень та інших важливих інфраструктурних інституцій може бути порушений. Тобто може виникнути ситуація, що принцип добровільності об'єднання територіальних громад на даний час недосконалий і необхідно враховувати адміністративно-територіальний поділ країни, регіонів, інфраструктуру, принцип цілісності та інші характеристики окремих територій.

Враховуючи вище викладене, необхідно детально та системно проаналізувати території та надати рекомендації щодо формування об'єднаних територіальних громад. Це дозволить при створенні ОТГ врахувати ефективне використання інженерної, виробничої та соціальної інфраструктури, необхідний доступ до неї [4].

Також є багато проблем у новостворених об'єднаних територіальних громад у сфері землеустрою. Тому, щоб не порушувати принцип раціонального використання земельних ресурсів, необхідно створити базу даних землекористування на території кожної ОТГ, внести зміни до законодавства [2]. Зокрема, для кожного району області необхідно провести аналіз території, надання рекомендацій щодо формування громади та створення схеми перспективного поділу територій. Це дозволить створити ефективну та раціональну систему, яка буде працювати і створить умови для гідного життя громадян з урахуванням ефективного використання та нормативної доступності інженерної, промислової та соціальної інфраструктури.

Отже, реформа децентралізації суттєво розширила повноваження і фінансові можливості органів місцевого самоврядування, що є запорукою їхньої спроможності вирішувати основні завдання соціально-економічного розвитку громад та надавати якісні послуги їх жителям.

Список використаної літератури:

1. Гладій В. Реформування системи місцевого самоврядування: досвід Вишеградської групи. Грані. 2015. № 1(12). С. 57-63.
2. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні: колективна монографія: за заг. ред. Р. М. Плюща. Київ : РІДНА МОВА, 2016. 744 с.
3. Могілевський В. С. Роль децентралізації публічної влади в становленні та розвитку місцевого самоврядування в Україні. Вісник ЦВК. 2017. Вип. 1 (35). С. 60-65.
4. Шевченко О. В., Романова В. В., Жаліло Я. А. та ін. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні : наук. доп. за наук. ред. д-ра екон. наук Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2020. 153 с.

УДК 347

Василь ПІГОШ

кандидат економічних наук, доцент

Мукачівський державний університет, м. Мукачево

pigoshvasya@gmail.com

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПОДІЛУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН

У корпоративному праві наявною є проблематика щодо розуміння корпоративних правовідносин як певного роду співіснування майнових, немайнових та організаційних відносин. Корпоративні правовідносини являють собою нерозривну єдність двох типів відносин, що становлять нове явище, втілене в поняття корпоративних правовідносин [2].

Частиною 1 статті 167 Господарського кодексу України [1], передбачено, що корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочність на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частини прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

Кібенко О. Р. наголошує, що «все те, що так чи інакше пов'язане з діяльністю господарських товариств, підпадає під регулювання норм корпоративного права» [2].

Як наслідок, корпоративні правовідносини поділяють на два види: внутрішні й зовнішні.

Внутрішніми корпоративними відносинами вважаються відносини, які виникають всередині господарського товариства, а зовнішніми – ті, що виникають у процесі здійснення ними підприємницької діяльності.

Внутрішні корпоративні правовідносини, у свою чергу, поділяються на три

групи: 1) відносини між учасниками товариства; 2) відносини між господарським товариством і його учасниками; 3) відносини між різними органами господарського товариства.

Зовнішні корпоративні відносини, на думку Кібенко О. Р., можуть бути приватно-правового та публічно правового характеру. Основну масу приватноправових корпоративних відносин складають відносини цивільні й трудові; публічно-правові корпоративні відносини можуть проявлятися в адміністративних, фінансових, кримінально-правових та багатьох інших галузях [2, с. 32].

Думку попереднього автора поділяє О. О. Макарова. Дослідниця вважає, що «корпоративні відносини – це система відносин, що складаються між учасниками об'єднання (акціонерами) і відокремленим від акціонерів апаратом управління (менеджментом), а також між менеджментом та іншими зацікавленими особами такого об'єднання (працівниками, партнерами, державними органами), які стали результатом компромісу інтересів об'єднання, його учасників і менеджменту» [4].

Науковці поділяють корпоративні правовідносини на внутрішні, які в основному є приватноправовими, і зовнішні, які є відносинами між корпорацією та іншими (партнерами, кредиторами, біржами, спеціалістами фондового ринку, державними органами, що здійснюють контроль за діяльністю корпорації).

Позицію теорії «комплексного правовідношення» підтримує В.М. Кравчук, який вважає, що «правова природа корпоративних відносин не може і не повинна пояснюватися лише з позиції теорії цивільного права. Окремі відносини, які входять до складу корпоративних, є зобов'язальними (наприклад, відносини щодо сплати внесків до статутного капіталу), а отже й цивільними, окремі – управлінськими (наприклад, відносини щодо скликання та проведення загальних зборів учасників), окремі – трудовими (наприклад, відносини між головою виконавчого органу й товариством), окремі – фінансовими (наприклад, відносини щодо емісії цінних паперів)» [3].

Досить поширеним є виділення корпоративних відносин у вузькому та в широкому значенні. У вузькому – це внутрішні відносини в корпорації, пов'язані з участю акціонерів (учасників) та контроль за діяльністю товариства; в широкому значенні – відносини, що виникають у зв'язку з підприємницькою діяльністю корпорації в якості юридичної особи.

Таким чином, достовірне визначення поняття «корпоративних правовідносин» має не лише теоретичне, а й практичне значення для вирішення питань про підвідомчість корпоративних спорів. Поділ корпоративних відносин на внутрішні і зовнішні (у широкому і у вузькому значенні), доцільно проводити саме за суб'єктами, звертаючи увагу при цьому, що усі відносини – це відносини щодо участі в товаристві.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. №436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
2. Кибенко Е. Р. Корпоративное право Украины. Учебное пособие. Харків :

Еспада, 2001. 288 с.

3. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах : монографія. Львів: Край, 2009. 474 с.

4. Макарова О. А. Корпоративное право : учебник. Київ : Істина, 2008. 720 с.

УДК 640.4(075.8)

Валерій РУДЕНКО

доктор географічних наук, професор
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці
v.rudenko@chnu.edu.ua

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЄКТУ «HERITAGE» («СПАДЩИНА»)
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ОСВІТНІЙ ПРОГРАМІ «МЕНЕДЖМЕНТ
ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ» ЧЕРНІВЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

З липня 2012 р. до кінця 2023 р. у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича та Сучавському університеті Штефана чел Маре тривають роботи щодо реалізації проєкту «Історична та етнографічна спадщина – частина сталого розвитку туризму на Буковині (HERITAGE)» за Програмою для транскордонної співпраці Румунія-Україна-Республіка Молдова, що фінансувався Європейським Союзом (MIS-ETC Code 829) [1].

На даний час іде впровадження отриманих результатів виконаного проєкту у практику рекреаційно-туристичної діяльності регіону. Серед важливих напрямів цієї роботи є освітньо-науковий.

Зупинимось на ньому детальніше. Так, зокрема, у процесі підготовки магістрів-менеджерів на географічному факультеті ЧНУ ім. Ю.Федьковича за спеціальністю 073 «Менеджмент» здобувачам належить освоїти обов'язкову дисципліну «Менеджмент туристичної індустрії» за однойменною освітньою програмою. Широке використання обширних матеріалів експедиційних і камеральних досліджень за проєктом HERITAGE («Спадщина») є одним із підґрунть успішного виконання робочої програми за вказаною освітньою компонентою «Менеджменту туристичної індустрії». Йдеться, насамперед, про пізнання, з одного боку, розроблених виконавцями проєкту «Спадщина» 32 туристичних маршрутів по Чернівецькій області та Сучавському повіті, а, з другого боку, про 430 об'єктів історичного та етнографічного туризму названого регіону, які розміщені на офіційному сайті проєкту «Спадщина» – www.heritage-ua-ro.org [2].

Як відомо, розроблені туристичні маршрути історичного та етнографічного туризму по Чернівецькій області та Сучавському повіту включають: 8 міжнародних маршрутів (4 автомобільних, 2 велосипедних та 2 піших); 20 регіональних маршрутів (по 10 – у Чернівецькій області і 10 – у Сучавському повіті); 4 маршрути виокремлені по містах Чернівці та Сучава. Загальна

протяжність цих 32 туристичних маршрутів складає 3642 кілометри, у тому числі: міжнародних маршрутів – 1322 км (36%), регіональних по Чернівецькій області – 1076 км (30%), регіональних по Сучавському повіту – 1220 км (34%), по м. Чернівці – 13 км, м. Сучава – 11 км. Варто відзначити, що туристам пропонується 12 автомобільних маршрутів, що простягаються на 2493 км, тобто один маршрут має в середньому 208 км. Шість велосипедних маршрутів простягнулися на 755 км (126 км – на одну подорож). Шість пішохідних маршрутів – 292 км незабутніх вражень (близько 50 км пішої ходи туриста на один маршрут). Нарешті, любителів кінної їзди ваблять чотири маршрути загальною протяжністю 78 км.

Основна цінність проекту «Спадщина», що є однією з основ успішної підготовки магістрів-менеджерів туристичної індустрії у ЧНУ ім. Ю.Федьковича, – досліджені та ґрунтовно описані 430 історико-етнографічних туристичних об'єктів Чернівецької області та Сучавського повіту. По кожному з цих об'єктів подана детальна інформація про координати, адміністративну приналежність, адресу, першу згадку, етнічну групу та категорію об'єкту. Описуються, оцінюються найважливіші особливості основних елементів (складових) історико-етнографічної спадщини як фундаменту сталого розвитку туризму на Буковині. Кожен об'єкт висвітлюється серією унікальних фотографій, що безумовно, кличуть туристів до нових подорожей та нового пізнання. Безсумнівно, наявні матеріали за проектом "Спадщина" є підґрунтям для подальшого дослідження туристично-рекреаційного потенціалу України, Румунія та їх регіонів.

Список використаних джерел:

1. Buchko Z. Map of historical and ethnographic tourism of Chernivtsi Region and Suceava Country : Proget: Historical and ethnographic heritage – part of the sustainable development of tourism in Bukovina (HERITAGE) MIS-ETC Code 829 / Z. Buchko, T.A.Cristea, V.Efros, L.Popescu, V.Rudenko, I.Skrypnyk, V.Smirnov. Suceava : Stefan cel Mare University of Suceava, 2015. P. 1-2.
2. Historical and ethnographic heritage – part of the sustainable development of tourism in Bukovina (HERITAGE) MIS-ETC Code 829. URL: <http://www.Heritage-ua-ro.org>.

6. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

УДК 796.5:1

Діана ГРИНЮК

кандидат географічних наук, асистент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

grynukdiana@gmail.com

Наталія СМОЧКО

доктор географічних наук, професор

Мукачівський державний університет, м. Мукачеве

glebaN@gmail.com

ФІЛОСОФІЯ СТАЛОСТІ ТУРИЗМУ: ЕТИМОЛОГІЯ ПОНЯТЬ, СУЧАСНІ ТРАСФОРМАЦІЇ ПІД ВПЛИВОМ ВИКЛИКІВ ПЕРІОДУ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Світова індустрія туризму досить болуче відчула вплив пандемії COVID-19 на своє існування. Нині, в постковідний період максимально на часі сталий розвиток туризму з метою надолужити втрачене. Саме туристична сталість створює прагматичний зв'язок між потребами місцевих жителів, використанням природних ресурсів і активним туризмом. Таким чином, ініціативи сталого розвитку мають вирішальне значення для економіки держави в цілому. Не секрет, що COVID-19 мав згубний вплив на всю індустрію гостинності. Протягом цієї епідемії соціальні, економічні, релігійні та культурні заходи були перервані по всьому світу.

Нині поступово, у різних туристичних напрямках, кризи, пов'язані з COVID-19, вирішуються, і туристичні напрямки знову відкриваються для міжнародних туристів [3]. Проте очікується, що міжнародний туризм повернеться до рівня допандемічного 2019 року до 2024 року або пізніше [6]. Таким чином, розробка стратегій сталого туризму має вирішальне значення для сприяння стійкості до відновлення міжнародного попиту.

Виклики макросередовища на цьому не закінчуються, а набувають своєї гостроти з 24 лютого 2022 року у зв'язку з терористичною діяльністю агресорів в Україні. Відповідно, весь світ під загрозою та потерпає від невизначеності в час криз. Саме тому актуальність концепції «сталості» в межах планети не втратить своєї гостроти і на перспективу. Тим більше, що концепція істотно відрізняється від теорії не лише своєю «незавершеністю», але й недостатньою верифікованістю. Наукові пошуки та дискусії повинні бути продовжені найближчим часом, допоки світова спільнота шукає рецепти сталості. Туристичний бізнес як інтернаціональна компонента третинного сектору та світової економіки має слугувати відновленню потенціалу територій та досліджуватись в аспекті синергетичного розвитку і надалі.

Очевидно, щоб почати розуміти значення сталого туризму у прикладному аспекті, потрібно почати з розуміння термінів «збалансований» і «стійкий розвиток». Проте, перш ніж перейти до цього, слід згадати про передумови: «Sustainable development» – загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі. Отже, припускаємо, що сталий туризм не виснажується і має ресурс до відновлення [5]. Відповідно до «Комісії Брундтланд» (Brundtland Commission – Міжнародна (Світова) Комісія з навколишнього середовища і розвитку), сталий розвиток слід розуміти як «задоволення потреб сьогодення без шкоди щодо здатності майбутніх поколінь задовольняти свої потреби». Політика сталого розвитку підкреслює майбутній вплив будь-якої конкретної політики чи ділової практики на людей, екосистеми та економіку в цілому. Розглянемо наступні терміни більш детально. Згідно Кембриджського словника «стійкість» це здатність продовжувати працювати на певному рівні протягом певного періоду часу. Мова йде про те, що товари та послуги мають вироблятися таким чином, щоб не використовувати ресурси, які неможливо замінити, і не завдавати шкоди навколишньому середовищу в цілому. «Сталість» – здатність тривати (функціонувати) протягом певного періоду часу. «Відновлення» – повернути щось до попереднього стану. «Вичерпність» – використовувати або споживати обмежений ресурс [2, 6].

Сталий розвиток має потужні економічні, екологічні та соціальні наслідки за рахунок дотримання основних принципів розвитку. Розвиток індустрії туризму також пов'язаний з основними відомими аспектами сталості, що регламентуються сучасним світом. Аналіз нових шляхів, присутніх у сучасному світі, є важливим для індустрії туризму, оскільки глобальні економічні, соціальні та екологічні механізми постійно розширюються, оновлюються та набувають нових рис. Сталий розвиток краще розглядати як компетенцію вищого рівня, яка передбачає координацію низки різних факторів. Розвиток сталого туризму сприяє добробуту приймаючої громади, сприяє освіті з питань сталого розвитку та захищає навколишнє середовище; він також забезпечує кращий, більш результативний, досвід туризму та сприяє культурному обміну між туристами і місцевими жителями. З огляду на «філософію сталого розвитку» можна вважати, наприклад, що сучасний оздоровчий туризм є «стійким туризмом», оскільки:

1. Туристи, що вирушають на оздоровлення (за діями та культурно-ментальними ознаками) чутливі до таких питань, як сталість та екологія (занепокоєння та дії, спрямовані на захист навколишнього середовища) та усвідомлюють їх.

2. Оздоровчий туризм – це «регенеративний туризм», тобто туристи прагнуть залишити місцевий пункт призначення у кращому стані, ніж вони його відвідали (оздоровчий туризм як «особистісно-відновлювальний» туризм).

3. Оздоровчий туризм є частиною «руху» відповідального туризму з метою «створення кращих місць для життя людей і кращих локалітетів для відвідування» [1, 5].

В той же час, туристи здійснюють багато видів діяльності, які негативно

впливають на стійкість локації. З «антиекологічною» поведінкою туристів можна впоратися за допомогою ефективних стратегій сталого управління. Отже, політика сталого туризму та управління DESTИНАЦІЯМИ розширюють можливості місцевих громад і сприяють вимогам туристів через управління та контроль діяльності туристичних DESTИНАЦІЙ. Незважаючи на значні дослідження, сталий розвиток туризму залишається динамічним процесом, який постійно стикається з новими викликами. Однак, наразі існує відсутність стійкості в результаті такого швидкого та непередбачуваного зростання впливових чинників як мікро- так і макросередовища, що призводить до нестійких рішень у туристичному секторі.

Планування та управління мають вирішальне значення для розвитку туризму. Крім того, щоб досягти стійкості, туристичні напрямки повинні розробити відповідну політику для свого сталого розвитку. З іншого боку, екологічні та культурні ресурси є важливими факторами для розвитку туристичної DESTИНАЦІЙ, тому цими ресурсами слід керувати та розвивати відповідально саме через політику сталого туризму та управління. Встановлено, що соціально відповідальна практика туристичних напрямків сприяє сталому розвитку достатньо швидко [2]. Отже, розробка стратегій сталого туризму має вирішальне значення для сприяння стійкості до відновлення міжнародного попиту. Усталене управління туристичними напрямками може сприяти довгостроковому екологічному, соціальному та економічному розвитку, а також може забезпечувати покращений туристичний досвід [6].

Традиційно, дослідники підкреслюють, що туристи з різними рівнями ціннісних орієнтацій мають різну інтенсивність опору трансформації «проєкологічного» ставлення. Туристи зацікавлені в багатьох екологічно небезпечних видах діяльності, проте не всі їхні дії є усвідомленими. Кілька результатів психологічних та нейронаукових досліджень, які проводилися зарубіжними науковцями репрезентують і підтверджують, що споживачі туристичних послуг (як і інші категорії населення) можуть фізіологічно адаптуватися до ситуації та прийняти рішення задовго до того, як свідомість почне свою оцінку. Отже, філософія сталості суспільства в цілому напряму пов'язана з концепціями та стратегіями, що ним вибудовується під впливом низки об'єктивних та суб'єктивних чинників [4]. Відповідно, це корелюється як в світі «ментального», особистісного сприйняття, так і у сфері соціально-економічного середовища (мікро-, макросередовища), локалітету, DESTИНАЦІЙ, туристичного бізнесу в цілому.

Список використаних джерел:

1. Гринюк Д.Ю., Степанець І.О., Борисова О.В. Туристичне краєзнавство: Гадяч та його околиці. Навчальний посібник. КНУ імені Тараса Шевченка. 2022. с. 123 <https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2022/06/posibnyk-turystychne-krajeznavstvo-gadyach-ta-jogo-okolytzi-2022.pdf>
2. Roman, M.; Niedziolka, A.; Krasnodebski, A. Respondents' involvement in tourist activities at the time of the COVID-19 pandemic. Sustainability 2020, 12, 9610.
3. Pitrelli, M.B.; Goel, S. After a Long Wait, Some of Southeast Asia's Most

Popular Islands Are Reopening to Travelers. CNBC Travel. 2021. Available online: <https://www.cNBC.com/2021/09/28/where-can-i-travel-in-southeast-asia-here-whats-open-for-tourists.html>

4. Shablii, O., Zastavetska, L., Dudarchuk, K., Illiash, I., Smochko, N. (2018). The main problems of healthcare and wellness tourism in Ukraine. Journal of Geology, Geography and Geoecology, 27(2), 337-345. <https://doi.org/https://doi.org/10.15421/111858>

5. Sharpley, R. Tourism and sustainable development: Exploring the theoretical divide. J. Sustain. Tour. 2000, 8, 1-19.

6. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). Impact Assessment of the COVID-19 Outbreak on International Tourism. 2020. Available online: <https://www.unwto.org/impact-assessment-of-the-covid-19-outbreak-on-international-tourism>

УДК 338.48(091)(477.8)(043.2)

Тетяна ІСАК

викладач природничих дисциплін

Відокремлений структурний підрозділ «Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж Мукачівського державного університету», м. Мукачеве

antal-tan@i.ua

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АДАПТИВНОГО ТУРИЗМУ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Одним з важливих засобів пізнання навколишнього світу, оздоровлення, реабілітації, відпочинку, сьогодні є туристична діяльність. Сучасною вимогою суспільства є розвиток таких туристичних відносин, за яких могли би почувати себе комфортно всі верстви населення. Одним з таких напрямків розвитку є адаптивний туризм, порівняно молодий напрям для туристичної галузі України, але надзвичайно затребуваний у майбутньому зважаючи на повномасштабні військові дії в Україні.

Адаптивний туризм – це комплекс взаємовідносин соціального, психологічного, медичного, спортивно-оздоровчого та іншого характеру, які обумовлюють специфіку туристичного продукту при наданні туристичних послуг особам з особливими потребами. Соціокультурна реабілітація осіб з обмеженими можливостями розглядається як комплекс заходів, спрямованих на надання допомоги цій категорії громадян в досягненні та підтримці оптимального ступеня їх участі у взаємодії і комунікації з суспільством [1].

Соціальна значимість такого виду туризму зростає, оскільки людям з обмеженими можливостями сьогодні важко існувати без допомоги інших. Тому саме адаптивний туризм включає різноманітні механізми адаптації та самоадаптації, реабілітації людей з проблемами здоров'я, за активної участі самих реабілітантів. Для інтеграції осіб з інвалідністю у суспільство необхідним

є забезпечення максимально зручних умов життя і побуту людей з обмеженими фізичними можливостями, зокрема створення «безбар'єрного» середовища, в якому особи з обмеженими можливостями матимуть можливість без ускладнень користуватися усіма елементами інфраструктури, відвідувати будь-які об'єкти як житлового, так і громадського призначення, вільно пересуватися транспортом та мати доступ до інформації [2].

У 2006 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла Конвенцію про права осіб з інвалідністю, де визначені основні принципи щодо забезпечення прав інвалідів у різних сферах їх життєдіяльності. Понад 180 держав (в тому числі Україна), які ратифікували конвенцію, зобов'язані вживати заходів щодо створення умов для повного залучення інвалідів в усі аспекти життя, а також максимальній реалізації їхніх фізичних, розумових, соціальних та професійних здібностей [3].

Враховуючи історичні події які склались сьогодні в Україні, а саме військові дії, з'являються нові категорії громадян які потребують реабілітації та оздоровлення – а саме учасники та постраждалі внаслідок війни. На сьогодні перспективними напрямками розвитку туризму для таких людей є лікувально-оздоровчий туризм в межах реабілітаційних центрів, санаторії, курортів. В Україні фактично є три регіони, умови яких дозволяють задовольнити потреби в рекреаційних послугах людей з особливими потребами. Це Кримський, Причорноморський та Карпатський.

Карпатський регіон об'єднує такі західні області України: Львівську, Івано-Франківську, Закарпатську, Чернівецьку. Площа регіону – 56,6 тис км², що становить 9,4% території України [4]. Це один з староосвоєних регіонів, розташований в західній частині України. На фоні військової окупації та знищення інфраструктури перших двох, саме Карпати виступають фактично єдиною територією, яка в післявоєнний період може реалізувати попит населення на оздоровлення і відпочинок.

Об'єктивними умовами для розвитку адаптивного туризму в Карпатському регіоні є:

- наявність природно-ресурсної бази;
- вигідне географічне положення Карпатського регіону в центрі Європи та його транспортна доступність;
- наявність потужного рекреаційного потенціалу, що дає можливість розширити спектр надання рекреаційних послуг;
- у межах своєї території Карпатський регіон має достатню кількість пам'яток історії, архітектури та культури;
- для сфери послуг існує достатня кількість потенційної робочої сили;
- наближеність до кордону з чотирма європейськими державами, робить Карпатський регіон інвестиційно привабливим, як для вітчизняних так і для зарубіжних інвесторів;
- територіальна віддаленість від інтенсивної зони бойових дій, та збереження більшості інфраструктурних об'єктів.

Питання інфраструктури туризму та доступності туристичних об'єктів для людей з обмеженими фізичними можливостями стоїть надзвичайно гостро як для Карпатського регіону так і для всієї України. Але оскільки в майбутньому ми прагнемо інтегруватися в європейську спільноту, то необхідно відповідати стандартам та нормам що прийняті в демократичних сучасних суспільствах. Відбудовуючи і створюючи сприятливі умови для життя післявоєнної України, необхідно враховувати європейський досвід в галузі адаптивного туризму, та пристосовувати його до власних реалій.

Список використаних джерел:

1. Барна Н.В., Коротєєва А.В. Інклюзивно-реабілітаційний туризм. Навч. посібник. Київ. 2020. 125 с.
2. Лихоносова Г.С., Леснікова Ю.І. Безбар'єрний туризм як забезпечення потреб соціально відторгнутих людей. Бізнес-навігатор. 2018. Вип. 2-2 (45). С. 76-79.
3. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
4. Розміщення продуктивних сил України: Підручник / За ред. проф. Є.П. Качана. К.: ВД «Юридична книга», 2001. 552 с. :іл.

УДК 796.011.1:338.48-52:341.38(043.2)

Федір МОРОЗ

старший викладач

Мукачівський державний університет, м. Мукачево

fedirmoroz19@gmail.com

ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК МОЛОДІ – ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМКІВ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

В даний період знизилася увага до туризму як сфери педагогічної, виховної діяльності, патріотичного виховання молоді, активного відпочинку, корисного проведення дозвілля громадян України. Необхідність розвитку спортивно-оздоровчого туризму вимагає нового відношення до цього питання.

Враховуючи, що на сьогодні найгострішою проблемою країни є діти і молодь, які продовжують втрачати останні здорові моральні орієнтири, а також беручи до уваги ту обставину, що більшість населення не може оговтатися від стресу і знайти в собі сили для виживання в екстремальних ситуаціях, держава і громадські інститути повинні затребувати спортивно оздоровчий туризм, як одну з найбільш сучасних технологій продукування у людини здорових, духовних і фізичних якостей [4, с. 173].

Заняття туризмом у системі фізичного виховання виділені в особливу групу, тому що дозволяють більшою мірою, у порівнянні з іншими видами, опановувати знаннями, уміннями й навичками, потрібними в житті кожній людині.

Під час походу відбувається формування почуття колективізму, підпорядкування особистісних інтересів суспільним; виховуються витривалість і морально-вольові якості людини. При вирішенні освітніх завдань закріплюються знання з краєзнавства, природознавства, топографії, отриманих студентами до походу.

Систематичні заняття спортом і туризмом допомагають формувати у нашої молоді такі цінні якості як патріотизм, відчуття колективізму, мужність, наполегливість, вміння долати труднощі. Туризм відволікає молодь від різних шкідливих впливів та звичок. Статистика вказує на прямий зв'язок між розвитком масового спорту та туризму і зменшенням різного роду правопорушень.

Виховні, освітні, оздоровчі та спортивні завдання в туризмі відносяться до категорії загальних завдань, тобто їх вирішення здійснюється в тісній єдності та не залежить від віку та ступеня спеціальної фізичної підготовленості тих, що беруть в них участь. Постійне перебування під впливом фізичних навантажень в туристичних походах, сприяє оптимальній роботі практично всіх систем організму. Особливо корисним є активний туризм, що впливає на м'язову, серцево-судинну, дихальну системи, суглоби і зв'язки. Під час подолання різних природних перешкод беруть участь всі без винятку групи м'язів [3.с.79].

Туризм служить важливим засобом гармонійного розвитку студентів, зміцнення їхнього здоров'я, виховання сучасної людини активним членом суспільства. Туризм як суспільно-соціальне явище покликаний охороняти й зміцнювати здоров'я людей, забезпечувати змістовне дозвілля населення. Також туризм є одним з найбільш масових і доступних засобів фізичного вдосконалення людей на сучасному етапі розвитку суспільства. Використання туризму як активного засобу виховання особистості дозволяє позитивно впливати на формування життєво необхідних студентові вмінь і навичок, удосконалювання його рухові здібності, здійснювати розвиток морально-вольових і інтелектуальних якостей. Крім того, туризм надає можливість брати участь студентам у різноманітних суспільно корисних справах. Заняття туризмом не можна розглядати як короточасну розвагу, як самоціль для задоволення насамперед особистих інтересів людини, у відриві від розумового, трудового, морального та естетичного виховання [2.с.213].

Широке й уміле використання природних оздоровчих факторів – свіжого повітря, сонячних променів і води – становить одне з важливих завдань туристських походів, покликаних не тільки відновлювати сили стомленої людини, але й гартувати організм, підвищувати його стійкість до простудних і інфекційних захворювань. Оздоровчі завдання вирішуються за допомогою правильно організованого графіка проходження маршруту із дотриманням оптимального режиму фізичних навантажень і активного відпочинку, використання позитивного впливу природних факторів на всі функції організму, дотримання правил особистої й суспільної гігієни.

Вирішення спортивних завдань у туризмі сприяє створенню бази загальної фізичної підготовленості та спеціальної фізичної підготовленості для участі в змаганнях з туристської техніки [1.с.81].

Оздоровча дія активного туризму на людину здійснюється не тільки за рахунок фізичної активності, існує багато інших аспектів, які заслуговують на увагу. До таких слід віднести загартування, чіткий режим міцний сон, характер і режим харчування, корисне стомлення, нервово-психологічне розвантаження тощо.

Підсумовуючи це питання, необхідно ще раз зазначити про роль туризму у вихованні молоді. В комплексному підході до вирішення завдань виховання молоді важливе місце належить фізичній культурі, спорту і туризму як масовому та діючому засобу патріотичного, морального, трудового та естетичного виховання.

Список використаних джерел:

1. Сокол Т.Г. Організація туристичної діяльності в Україні: навч. посіб. К.: Музична Україна, 2002. 256 с.
2. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу. Ніжин: Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2010. 336 с.
3. Федорченко В.К., Форменко Н.А., Скрипник М.І., Цехмістрова Г.С. Педагогіка туризму. К.: Видавничий дім «Слово», 2004. 296 с.
4. Щур Ю. В. Спортивно-оздоровчий туризм. Навчальний посібник. К: Альтерпрес, 2003. 232 с.

УДК 358.08

Ігор СМІРНОВ

доктор географічних наук, професор

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

smyrnov_ig@ukr.net

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ ТУРИЗМ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ ТА В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД (НА ПРИКЛАДІ М. КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО)

Місту Кам'янцю-Подільському з його унікальною ресурсною базою для розвитку різноманітних напрямків туризму приділяється багато уваги в туристичній, географічній та історичній літературі [1]. Як же живе в часи російської агресії проти України Кам'янець-Подільський, туристичне диво України №1? Це тилове донедавна місто через російські провокації у Придністров'ї зараз теж має шанси стати прифронтовим. Але навесні 2022 р. до нього курсували евакуаційні потяги з Києва, якими рухалися тимчасово переміщені особи – громадяни України, які покинули місця свого постійного проживання у Східній та Центральній Україні через загрози жахів російської агресії. Багато з цих людей хотіли б дізнатися більше про місто та місцевість, куди їх привела трагічна доля біженців. Тому крім оголошень про можливість

отримання безкоштовно речей в стокових центрах для біженців, місцева влада могла б надавати оголошення для них про безкоштовні екскурсії, а точніше – безкоштовні пішохідні екскурсії по місту та околицях. Такий волонтерський туризм напевно користувався б значним попитом серед тимчасово переміщених осіб. Можливість проведення таких екскурсій є дуже гарною нагодою проходження практик для студентів туристичних фахів місцевого Національного університету, а також – агротехнічного, де напевно діють краєзнавчо-туристичні гуртки, а також коледжів – архітектурно-будівельного, культури і мистецтв, індустріального, харчового та Центру професійно-технічної освіти). Така екскурсійна практика дозволила б поглибити знання студентів про туристичні ресурси свого міста та краю (в ході підготовки матеріалу для екскурсії), набути навички спілкування з туристами, отримати інформацію про агресивні дії російських військ на Сході та Півдні України від безпосередніх свідків. Екскурсії могли б проводитись на підставі загально-кафедрального зразку або авторські – згідно наукових інтересів студентів – екскурсологів. Темі екскурсій можуть охоплювати різноманітні напрямки туризму (туристичні ресурси міста і краю це дозволяють): історико-архітектурний, середньовічно-оборонний, національно-патріотичний, воєнний, містичний, геотуризм (на прикладі каньйону р. Смотрич), екстремальний (скелелазання відвісними скельними стінами каньйону, політ на повітряних кулях) тощо. За умови знаходження спонсорів – волонтерів можливі автобусні екскурсії до Хотинської фортеці та до м. Чернівців, до м. Хмельницького та Меджибіжського замку, а також до смт Жванця на р. Дністер та руїн місцевого замку, до м. Мельниці-Подільської у Тернопільській області, де знаходяться Окопи Святої Трійці – бувші польські укріплення, побудовані в часи турецької окупації Кам'янця в кінці XVII ст. Жванецький замок та Окопи входять до числа семи замків околиць міста, екскурсії до яких можна запропонувати допитливим відвідувачам м. Кам'янця-Подільського [2]. Решту цього списку складають руїни колишнього могутнього замку в с. Панівцях (7 км від міста), замок та синагога оборонного типу XVII ст. у с. Сатанові (50 км), замок у м. Старокостянтиніві (на північ від м. Хмельницького), руїни замків у с. Сутківцях та Чернокозинцях (на відстані 20 та 15 км від м. Кам'янця-Подільського відповідно). Крім відвідин середньовічних замків цікавими можуть бути екскурсії до стародавнього монастиря Бакоти на р. Дністер, Національного природного парку «Подільські Товтри» та Природного заповідника «Медобори» (біля с. Сатанова).

Екскурсії до цих та подібних пам'яток українського оборонного здобутку були б особливо корисні для дітей шкільного віку. У цьому контексті ще одна пропозиція для волонтерського туризму, а саме – викупити за кошти спонсорів наявні примірники та замовити друк додаткового накладу книги авторства Аніти Майданюк «Дітям про Кам'янець» [3], котра містить коротку історію цього прекрасного древнього міста Поділля, викладену у цікавій, доступній для дітей формі, з гарними ілюстраціями та подарувати кожній дитині шкільного віку з родин тимчасово переміщених осіб, які завітали до Кам'янця (знову ж таки – шляхом надання оголошення про таку можливість біля стокового центру – з уточненням: для учасників екскурсій). А для дорослих відвідувачів міста

найкращим сувеніром під час екскурсії був би короткий складаний путівник по м. Кам'янцю-Подільському з планом міста, що допоможе краще орієнтуватися на місцевості, знайти найкоротші маршрути з центру міста до Національного історико-архітектурного заповідника («Старе місто») та до Старого та Нового замків («Стара фортеця»). Знову ж таки тут потрібна допомога спонсорів, яких у Кам'янці, сподіваємось, не забракне. Прикладом може бути Дмитро Зволейко, видавець, один із фундаторів друкарської справи на Поділлі, директор підприємства «Видавництво Абетка – Світ», який підготував і видав тисячі книжок, серед яких чільне місце займають видання про рідне неповторне місто Кам'янець-Подільський [4]. З ними можна знайомитися і придбати у найбільшому книжковому магазині міста – фірмовому «АБЕТКА», що знаходиться на одній з головних вулиць міста – Князів Коріатовичів.

Сподіваємось, що дана стаття, її пропозиції та рекомендації стануть в нагоді багатьом містам і селам України, зокрема Західної, що відчувають нині в умовах російської агресії значний вплив вимушено переміщених осіб. Разом з тим, це є приклад можливостей розвитку туризму в Україні за сучасних складних обставин, в умовах воєнного стану та залучення студентів туристичних (і не тільки) фахів та вишів до цих процесів, а в подальшому – в післявоєнний період і до відновлення туристичної галузі в країні.

У цьому контексті можна зупинитись на напрямках відновлення та розвитку туризму в м. Кам'янці-Подільському в післявоєнний період. На нашу думку, перше, що треба зробити (вже зараз!) – це відремонтувати хідники (тротуари) на вулицях міста, що є у знищеному стані навіть у центрі. Ходити такими тротуарами, що являють собою маленькі товтри (кам'яно-асфальтові бугри) незручно та нищівно для взуття. Власне, проходячи вулицями міста, можна зауважити, що хідники на них колись були – від зроблених ще за «губернських» часів (коли Кам'янець був центром Кам'янець-Подільської губернії) – це хідники з прямокутних кам'яних плит, встановлені безпосередньо біля будинків, де у минулому, мабуть, містилися якісь важливі губернські установи – адміністративні (суди), медичні (лікарні), освітні (гімназії, у т.ч. приватні) тощо. Та вони становлять поодинокі винятки серед «моря» залишків асфальтового покриття тротуарів радянських часів, коли один неякісний асфальт накривався шаром іншого, а потім їх усіх «з'їдала» ерозія – як стихійна (переважно водна), так і антропогенна (амортизація від руху містян). В результаті маємо таку ситуацію, коли сучасний Кам'янець перетворився у «місто розбитих хідників». І це за умов, коли біля міста працює один з найбільших в Україні гірничо-цементних комбінатів та асфальто-бетонний завод. Думається, місцева влада тут точно не доробляє, і для «туристичної перлини», як позиціонує Кам'янець місцева влада, така ситуація є неприйнятною і не сприяє туристичній комфортності міста. Тому, на нашу думку перш, ніж запрошувати туристів (українських та іноземних) до міста, слід виконати якісний ремонт його вулиць. І вже після цього можна говорити про розвиток готельно-ресторанної інфраструктури, яка представлена на сьогодні досить непогано: є у значній кількості великі та невеликі готелі та ресторани, кав'ярні, у т.ч. у підвальних приміщеннях відновлених історичних будинків Старого міста.

Список використаних джерел:

1. Смирнов І.Г., Любіцева О.О. Розвиток Кам'янця на Поділлі, як комплексної туристичної дестинації: ресурси культурно-пізнавального, національно-патріотичного, містичного та меморіального туризму. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія. Вип. 4 (81). 2021. С. 47-55.
2. Кам'янець-Подільський, Хотин, Меджибіж. Туристична карта. К.: ТОВ ВМК «Ортелій», 2011.
3. Майданюк А. Дітям про Кам'янець / Аніта Майданюк. – Кам'янець-Подільський: В-во Абетка, ФОП Сисин Я.І. 2015. 44 с., іл.
4. Юрков В., Юркова Г. 7 чудес Кам'янця на Поділлі (дійсність і легенди). Кам'янець-Подільський: ПП Зволейко Д.Г., 2011. 56 с.

7. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ШЛЯХ ДО УСПІХУ В ТУРИСТИЧНОМУ БІЗНЕСІ

УДК: 338.48

Олександр ГЛАДКИЙ

*доктор географічних наук, професор, академік НАН ВО України
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ
o.gladkey@knu.edu.ua*

НОВІТНІ МУЛЬТИМЕДІЙНІ ТА ІТ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА

В наші часи учені та практики виділяють наступні ключові сервіси та технології, які може використовувати туристичне підприємство у своїй діяльності. Це: планувальники подорожей та маршрутів, засоби проведення віртуальних екскурсій, засоби порівняння та резервування, програми гідів, туристичні інформаційні довідкові системи із загальною та специфічною інформацією про обраний туристичний напрямок, динамічні карти, технології відстеження поточного місцезнаходження об'єкту у просторі, офлайн інформаційні системи, географічні цифрові карти, засоби доповненої реальності, засоби обміну досвідом, ігрові туристичні системи та симулятори [1].

Технології мультимедіа та ІТ дозволяють забезпечити на туристичному підприємстві одночасну роботу із графічними, аудіо та відеофайлами, наочно продемонструвати переваги туристичного продукту споживачеві, реалізувати активні рекламні заходи для просування туристичних послуг на ринок, створення віртуальних екскурсій та подорожей.

Мультимедійні та ІТ засоби туристичного підприємства поділяються на апаратні (комп'ютер з мультимедіа монітором та аудіо системою) та програмні (користувацькі програми та проблемно орієнтовані мови програмування, що враховують особливості мультимедіа). Вони ефективно застосовуються для 1) покращення рівня якості надаваних туристичних послуг; 2) реструктуризації технології функціонування бізнесу; 3) оптимізації керованості туристичного підприємства; 4) мінімізації трансакційних витрат; 5) автоматизації бізнес процесів; 6) залучення резервів та ресурсних потужностей; 7) підвищення гарантій безпеки; 8) покращення параметрів ресурсної ощадливості.

Так, для надання туристичних послуг підприємства активно використовують наступні елементи ІТ та мультимедіа: 1) програми з ведення електронної комерції (споживач здійснює покупку в режимі реального часу не виходячи зі свого будинку); 2) віртуальні магазини і віртуальні туристичні бюро, які можуть приймати платежі за турпослуги, бронювати путівки, квитки, укладати договори з клієнтами, повідомляти їх про вільні місця, путівки та ін.; 3) соцмережі, що надають можливість публікувати посилання на віртуальні тури, сферичні панорами в режимі перегляду 360о з мітками на гео-картах, описами і

позначеннями, мультимедіа альбоми із територіально пов'язаними фотографіями (за допомогою спеціальних плагінів Thunderpenn і Woobox або через створення ряду відеороликів на YouTube і в системі Google Earth); 4) групи в месенджерах та електронні розсилки з аналогічними функціями; 5) віртуальні екскурсійні тури (створюються за допомогою програм Easypano Studio 2005, 360 Degrees Of Freedom Developer Suite, SP_STITCHER 3.2), що сприяють розширенню можливостей донесення інформації про туристичний продукт до споживача в повному обсязі; 6) туристські довідники і каталоги, що випускаються як в книжкових виданнях, так і на лазерних дисках, в мережі Інтернет та в відеопристроях мультимедіа; 7) електронні каталоги, що дозволяють віртуально подорожувати різноманітними маршрутами, проглядати їх в активному режимі, отримувати додаткову дорожню інформацію про засоби розміщення, сервісу, туристичного, медичного, транспортного, інформаційного обслуговування тощо (також в цих каталогах наводяться інформація про правила оформлення туристських документів, туристські формальності, моделі поведінки туриста в екстремальних ситуаціях і т.д. Клієнт може сам спланувати програму туру та самостійно обрати його оптимальні параметри (ціна, система пільг, система транспорту, сезон і ін.) [2;3].

Використання мультимедійних технологій оперативно надає потенційному клієнту інформацію про будь який тур, що цікавить його, і тим самим дозволяє швидко і безпомилково обрати відповідний туристичний продукт.

На базі проведеного дослідження можна визначити наступні основні напрямки підвищення ефективності функціонування підприємства за умов активного використання мультимедійних технологій:

- підвищення оперативності розміщення та пошуку інформації;
- активізації просування та збуту туристичних послуг;
- підвищення рентабельності роботи з клієнтами;
- рівня якості їх обслуговування.

Список використаних джерел:

1. Атанасов М., Йона О. Вплив інформаційних технологій на розвиток підприємства. Гармонізація суспільства – новітній напрямок розвитку держави : Всеукр. наук. конф. аспірантів та молодих вчених, 25 березня 2014 р. : матер. конф. Одеса, ОНЕУ. С. 54-61.
2. Борисов Є. А. Тривимірна візуалізація туристичних об'єктів та маршрутів як елемент інформаційного забезпечення діяльності турагенств. Гірський інформаційно-аналітичний бюлетень: науково-технічний журнал. 2013. № 12. С. 302-305.
3. Височан О. С. Використання GDS-систем діяльності туристичних підприємств. Бізнес Інформ. 2011. № 6. С. 78-82.
4. Етапи створення віртуальних турів. URL : <http://vtour5.com>

КУРУМИ ЯК ЕКСКУРСІЙНІ ОБ'ЄКТИ В НАУКОВОМУ, ОСВІТНЬОМУ І ПІЗНАВАЛЬНОМУ ТУРИЗМІ

Однім з елементів новизни в туризмології як комплексному напрямку наукових досліджень в туризмі визначається пошук новітніх напрямів і варіативне планування туристичної діяльності. І як вважають вчені – туризмологи «планування на основі діагностики стану туристичного ринку повинно стати основою державної туристичної політики» [1, с. 41]. Тезисний характер публікації не дозволяє зупинитися на всіх напрямках й прикладах актуальних змін в туристичної діяльності, насамперед завдяки всебічному погляду на проблеми розвитку туризму. Зупинимось на формуванні політики креативного підходу до методики навчання фахівців в сфері туризму, конкретно на поєднанні навчального, наукового, та пізнавального туризму, який корелюється с популярної екскурсійної діяльністю.

По-перше, визначимо алгоритм підготовки фахівців, здатних конструювати нові туристичні маршрути. Хто повинен обмірковувати, створювати, готувати, розробляти абсолютно чи відносно новітні туристичні маршрути? Безумовно, команда однодумців, до якої входять всі охоплені навчанням на чолі з викладачем, який виконує функцію фасилітатора-людини, що забезпечує успішну групову комунікацію. Успіх сумісної праці можна очікувати як що студенти оволодіють навичками творчої діяльності. Можна навчити бути творчою людиною? Треба навчати! Пропонуємо ввести до робочих програм суміжних дисциплін психолого-педагогічного циклу вкрай необхідні розділи «Стадії творчого процесу», «Креативність і творчість: загальне й унікальне», «Ознаки творчої (інноваційної) поведінки», «Система генерування ідей» та ін. Запровадження педагогічних інновацій до туристичної діяльності актуально з точки зору педагогічної стратегії, яка чітко проголошена в розділі 7 «Провідні педагогічні стратегії» Педагогічної Конституції Європи [2, с. 7], в статті 7.1. «Суспільство знань потребує креативності, глобальної компетентності та мобільності, критичності та нестандартності...». По-друге, до цілісної системи новітнього туристичного маршрута в якості рівнозначної складової входять крім вищезначеного «творчого компоненту» туристичні дестинації – об'єкти певного регіону, які приваблюють туристів, це можуть бути не тільки видатні природні або історико-культурні об'єкти, а й такі, що є притягальними і корисними для вузького кола споживачів. По-третє, виокремлення екскурсійних об'єктів на новітньому маршруті, ранжування їх з точки зору туристичної привабливості, виділення головних і другорядних об'єктів, природничої та історико-культурної значущості, транспортної досяжності та багатьох інших показників. По-четверте, визначити унікальний екскурсійний об'єкт, здатний

поєднати наукову, освітню та пізнавальну мету туристичного маршруту. Як яскравий приклад наведемо маршрут до Польщі до Свентокшиського національного парку до однієї з 8 охоронних зон до зони Святий Хрест, де розташовані куруми – рухливі скупчення у вигляді кам'яних потоків і розвалів із щербенисто-брилового матеріалу на схилах різної крутизни (3-45°), що утворилися в палеогеографічних умовах із суворим кліматом і сезонною мерзлотою. Мені особисто пощастило в червні спостерігати ці унікальні утворення, які є не тільки пам'ятками природи, але й археологічними, етнографічними, палеонтологічними екскурсійними об'єктами наукового, освітнього і пізнавального призначення.

Список використаних джерел:

1. Любіцева О.О., Бабарицька В.К. Туризмознавство: вступ до фаху: підручник. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008, 335 с.
2. Педагогічна Конституція Європи. Стаття 7.1. /www.argue.org/. 12 с.

УДК 338.48-32(076.)

Володимир КАЗАКОВ

кандидат географічних наук, доцент

Криворізький державний педагогічний університет, м. Кривий Ріг

vl.kazakov1970@gmail.com

Вікторія ПАЦЮК

кандидат географічних наук, доцент

Криворізький державний педагогічний університет, м. Кривий Ріг

viktoriia.patsiuk@gmail.com

ЗМІСТ ЕКСКУРСІЙ ІНДУСТРІАЛЬНОЇ ТЕМАТИКИ

Екскурсії індустріальної тематики (ЕІТ) – вид інноваційних пізнавальних екскурсій. Це екскурсії до виробничих просторів, які мають особливу специфіку. Мета ЕІТ – показати людям різноманітні об'єкти індустріальної спадщини, працюючі підприємства, технологічні процеси, кінцеву продукцію, техніку. ЕІТ – це змістова серцевина індустріального туризму [2].

Автори цієї роботи – гіді практики з багаторічним стажем роботи в туризмі, є членами Всеукраїнської асоціації гідів і Національної туристичної організації України. Володимир Казаков – найкращий гід України 2021 року за версією Ukraine Tourism Awards 2021 та власник турагенства «Кривбастур». В екскурсійній практиці Кривим Рогом авторами накопичений значний досвід розробки і проведення ЕІТ та індустріальних турів.

На сьогодні у світі склалися 2 організаційні форми ЕІТ: 1) тематичні екскурсії до: об'єктів індустріальної спадщини (старих і непрацюючих заводів, фабрик, кар'єрів, відвалів, об'єктів транспорту тощо), музеїв промислової тематики та працюючих підприємств; 2) екскурсії до індустріального об'єкту в

рамках комплексного туру, де окрім виробничих об'єктів, туристи відвідують інші локації непромислової тематики. За змістом ЕІТ – пізнавальні, навчальні, профорієнтаційні, екстремальні [1].

Тема, мета і завдання ЕІТ. Тема ЕІТ повинна відображати індустріальну спрямованість, прив'язуватися до індустріальної місцевості (промзони, робітничі селища) або окремих індустріальних об'єктів відвідування. ЕІТ – відвідування технічних або техногенних об'єктів, тому їх метою є розширення знань у людини з історії розвитку промисловості краю, діючої індустрії, техніки та технологій, індустріальної спадщини.

Відбір, вивчення і оцінка об'єктів ЕІТ. Об'єкти цих екскурсій – це зоровий матеріал, на основі якого вибудовується розповідь і, відповідно, розкривається тема. Об'єкти ЕІТ переважно однопланові і найчастіше вузької змістової інформації. Об'єкти ЕІТ – заводи, комбінати, фабрики, окремі їх цехи, шахти, об'єкти транспортних комунікацій, кар'єри, штольні, відвали та відстійники, провалля шахт, електростанції та водосховища, залишки історичних індустріальних об'єктів і територій, селища робітників, музеї індустрії тощо.

Особливе місце при організації ЕІТ мають фестивальні заходи з індустріальною тематикою: «ExtraShift» (Німеччина, Рур), «Industriada» (Польща), «ІндастріалФест» (Кривий Ріг, з 2017 року).

Кожен потенційний об'єкт ЕІТ має пройти оцінку за наступними критеріями: можливість доступу та огляду об'єкта, пізнавальна цінність і популярність об'єкта, екзотичність і унікальність, виразність і збереженість об'єкта, місцезнаходження. Без урахування зазначених критеріїв неможливо обґрунтувати вибір об'єкта ЕІТ і розробити її маршрут.

Складання маршруту ЕІТ та його оцінка на місцевості. Маршрут ЕІТ – це переважно маршрут територією підприємств або техногенних об'єктів. При розробці маршруту слід враховувати 2 складові – транспортну (доступні під'їзди, переїзди та від'їзди) і пішохідну (шляхи переходів до і між екскурсійними об'єктами). Нитка маршрутів може бути лінійною, кільцевою та комбінованою. Екскурсія не повинна бути переобтяжена об'єктами та фактами.

Вимоги до тексту ЕІТ. Текст має бути достовірним, але гід має подавати цю інформацію надзвичайно доступною мовою, роз'яснюючи численні технічні терміни або взагалі їх замінюючи розмовними аналогами. Текст екскурсії до діючого підприємства має бути погоджений з адміністрацією, підготовлений за участю працівників виробничників. Радимо мінімум цифр, специфічних технічних аббревіатур, більше яскравих аналогів, прикладів, міфологізмів та ін. Гід має пробудити інтерес до техніки, індустріальної культури!

Комплектування «портфеля екскурсовода» ЕІТ. Специфіка ЕІТ диктує до «портфеля екскурсовода» гіда включати зображення техніки, невеликі зразки продукції, фото промисловців, плани і фото з історії будівництва та роботи підприємства, технічна документація, макети техніки, технічні засоби, які допоможуть показати характеристики обладнання або промислової сировини.

Визначення методичних прийомів показу та розповіді проведення ЕІТ. Продумані наперед прийоми визначають те наскільки гід фахово розповість і покаже екскурсійний об'єкт. Для ЕІТ ми рекомендуємо наступні прийоми:

- 1) показу – зорового спостереження та порівняння, попереднього огляду, панорамного показу, зорової реконструкції, асоціації або зорової аналогії, руху;
- 2) розповіді – екскурсійної довідки, опису і характеристики, пояснення, співучасті, запитань-відповідей, завдань та дослідження.

Техніка проведення ЕІТ. Головне в техніці подібних екскурсій – це необхідність пішохідних переходів виробничими територіями та техногенними об'єктами. Необхідний попередній інструктаж з техніки безпеки, дотримання робочого спецодягу та взуття екскурсантами.

Технологічна карта (паспорт) ЕІТ. Розробляється у класичній табличній схемі. Паспорт маршруту ЕІТ якихось особливостей тут не має.

Пробний варіант ЕІТ. Бажано провести для невеликої групи екскурсантів. Пробна екскурсія до діючого підприємства здійснюється за участі або присутності представника підприємства.

Компетентності професійної майстерності гіда ЕІТ. Гід має знати: техніку, її назву та зміст, характер експлуатації, призначення, режим роботи тощо; технології, які використовуються на виробництві; структуру підприємства та виробництва; кінцеву продукцію, її властивості, призначення, географію продаж тощо; історію підприємства, стан сучасного розвитку та проєкти майбутнього; історію технологічних змін виробництв та промислових революцій у регіоні; рис ментальності людей промислового краю і окремих робітничих професій; особливості сучасних та історичних професій на промисловості; аналоги виробництв і підприємств в Україні та Світі; правила техніки безпеки та охорони праці. Гід ЕІТ повинен уміти: користуватися певними зразками техніки; показати те, як працює техніка; зробити «легке» навчання екскурсантів для роботи з технікою; доступною і зрозумілою мовою розповісти про складні технічні предмети та технології; працювати з макетами техніки, демонструвати і пояснювати їх; розкрити сутність технічних професій і сутність культур індустріальних професійних спільнот; показати та розкрити сутність пам'ятників і пам'ятних знаків індустріальної тематики; розкрити тему картин і фотографій індустріальної тематики; навчити екскурсантів найбільш вдало робити фотографії індустріальних об'єктів.

Особливих навичок, як компетентнісних характеристик, гіду не обов'язкові – тобто, наприклад, щоби розповісти про технологію розробок залізної руди, зовсім не треба безпосередньо вміти бурити, підривати породу, керувати великовантажником тощо. Гіду достатньо лише знати про ті навички, які застосовуються у технічних професіях на різних виробництвах.

При цьому наявність у гіда спеціальної технічної освіти – не обов'язкова вимога, достатньо мати підготовку на спеціальних навчальних тренінгах, але обов'язково з практичною складовою. Інший варіант підготовки гіда – перепідготовка науковців або працівників підприємств на гідів.

Список використаних джерел:

1. Казаков В.Л. Екскурсійний потенціал міста Кривого Рогу як передумова становлення туризму в промисловому регіоні // Стратегія розвитку національного туризму і його кадрове забезпечення. Матер. Міжнар. наук.-практ.

конф. Київ, 2015. с. 88-92.

2. Viktoriia Patsiuk. Features of industrial tourism formation in Ukraine (on the example of Kryvyi Rih) // *Le patrimoine industriel au XXI siècle. – XVI Congress TICCIH Lille region, 6-11 September 2015. P. 263.*

УДК 911.3:30/33 (477.8)

Михайло ЛЕПКИЙ

кандидат географічних наук, доцент

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Lepkiym@gmail.com

Володимир ПОДОЛЯК

кандидат технічних наук, доцент

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД ДО РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

З метою врегулювання сфери туризму на загальнодержавному рівні, розроблено низку нормативно-правових актів, законів, нормативів, постанов, методичних рекомендацій, якими сформовано пріоритетні напрями розвитку даної сфери в Україні. Задля забезпечення умов прискороного розвитку даної галузі, перетворення її у високоефективну, інтегровану у світовий ринок галузь розроблено Стратегію розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Стратегія визначає інтегрований підхід до формування та реалізації державної політики у сфері туризму та курортів.

Важливими питаннями є розвиток креативності у сфері туризму. За ініціативи громадського об'єднання «Творча майстерня «Штука» спільно із Британською радою в Україні та Центром міської історії Центрально-Східної Європи у 2011 році було презентовано проект «Творимо креативні міста в Україні». Його ідея - зробити доступною інформацію про концепцію творчих міст, поширити напрацьовані задуми в рамках ініціативи «Місто майбутнього», поділитися досвідом для використання креативності у розвитку міст та громад України, підвищення туристичного іміджу територій. Важливим є те, що нині все частіше у розвитку міст і територій обирається шлях інноваційності й креативності, який дозволяє привернути увагу та збільшити туристичний потік певного регіону держави.

На сьогодні важливим механізмом регіонального розвитку є виконання умов суспільного договору на основі взаємодії громадян, представлених через інститути громадянського суспільства, включаючи вільну економіку і державу. Способами формування паритетності інтересів двосторонніх груп учасників регіонального та локального туристичного розвитку є: соціальні, організаційно-структурні, економічні, комбіновані інструменти і заходи, що мають здійснюватися на принципах законності, прозорості, гласності, компетентності, пріоритету інтересів громади. У цьому контексті важливою є демократизація

регіонального життя, довіра громадян до влади.

До важливих конкурсних способів узгодження інтересів відносяться такі інструменти, відповідно до яких взаємодія реалізується тоді, коли підприємство виграє конкурс, організований по спеціальній, заздалегідь розробленій схемі за участю регіональної влади, але при певному залученні до цього процесу місцевих громадянських ініціатив, груп дій, наприклад, комітетів мікрорайонів, громадянських груп дій, органів самоорганізації населення – друзів природи, товариств співвласників спільного житла багатоквартирного будинку, тощо. До цієї групи входять найбільш поширені механізми соціального замовлення: рівня Президента України (конкурс інноваційних програм місцевого розвитку, Конкурс благоустрою міст і поселень), муніципального соціального замовлення, тендера, конкурсу соціальних проектів, конкурсів для громадянських ініціатив по різних номінаціях, конкурсу на одержання кредиту і т.п. [2].

До соціально-технологічних відносяться способи взаємодії соціальних технологій (ноу-хау), продуктованих державними чи регіональними інституціями на основі вивчення позитивного закордонного досвіду.

Організаційно-структурні механізми характеризуються тим, що влада разом із громадськими територіальними об'єднаннями утворює нову організаційну структуру, якій делегується частина функцій на вирішення соціально значимих завдань через залучення громадян і суспільних об'єднань за фінансової підтримки з боку влади [3]. Це різні форми соціального партнерства, екологічної взаємодії громадянських груп дій і органів місцевого самоврядування і т.п. Наприклад, аналіз показує, що домогосподарства, що надають послуги гостинності, самоорганізуючись у співтовариства на добровільній основі, безпосередньо виступають ефективною ланкою територіального управління конкретного локалітету.

Регіональний контракт виступає соціальним договором між органами місцевого самоврядування регіонального рівня й урядом держави, що має за мету реалізацію державної стратегії регіонального розвитку, регулює взаємні зобов'язання й відповідальність сторін щодо зазначених у контракті заходів.

Експерти відзначають, що в умовах українських реалій контракт міг би ухвалюватися між урядом й обласною державною адміністрацією терміном на п'ять років, що передбачає дотримання двосторонніх вимог і зобов'язань. Оформлення відносин між державою й регіоном у формі контракту засвідчило б перехід державного менеджменту у відносинах з регіонами від адміністративного управління через підпорядкованість або командування до управління через взаємодію на основі програмно-цільового методу. Це фонди розвитку місцевого співтовариства (поєднують риси конкурсних, технологічних та інших способів), ярмарки соціальних проектів тощо. Важливою також є політика узгодження планів розвитку територій з «стейхолдерами», адміністраціями технопарків, спеціальних економічних зон та інших акторів регіонального і локального туристичного розвитку [5].

Прогнозний аналіз практики використання інструментів узгодження інтересів влади, бізнесу й населення відображає процес становлення в країні подібних механізмів, властивих розвинутих економікам. Експертами галузі

визначено основні методи узгодження двосторонніх груп інтересів регіональних інститутів, бізнесу і громадськості в процесі регіонального і локального туристичного розвитку, а саме: конкурсні; соціально-технологічні; організаційно-структурні; процедурні; комплексні або комбіновані форми, а ефективно апробованими способами забезпечення врахування інтересів учасників реалізації стратегії визнано соціальний договір, регіональний контракт, організаційні інновації – створення Асоціації домогосподарств з надання готельних послуг та інших органів самоорганізації населення, вищі узгоджувальні збори між ланками регіонального управління.

Список використаних джерел:

1. Гонтаржевська Л. І. Ринок туристичних послуг в Україні: Навчальний посібник. Д: Східний видавничий дім, 2008. 180 с.
2. Грабовенська С.П. Маркетинг як складова туристичної дестинації. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/grabovenska2.htm
3. Крикавський Е. Логістичне управління: Підручник. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2005. 684 с.
4. Лютак О.М., Романчик Д.Л. Туристичний продукт як основний елемент забезпечення конкурентоспроможності туристично-рекреаційного кластера. Економічні науки. Серія: Облік і фінанси. 2013. Вип. 10 (2). С. 141-150
5. Матвійчук Л., Барський Ю., Лепкий М., Карпюк І., Подоляк В. Напрями фінансового забезпечення розвитку туристичної галузі України в сучасних умовах. URL: <https://doi.org/10.18371/.v4i39.241444>

УДК 911.3:30/33 (477.8)

Ольга ЛЮБИЦЕВА

доктор географічних наук, професор

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

Loa13@ukr.net

Сергій СИРОВЕЦЬ

кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

Lgtinfo@ukr.net

ПРОГНОЗУВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СФЕРІ ТУРИЗМУ

Сфера туризму є інформаційно насиченою діяльністю, індустрією з високим рівнем конкуренції, що потребує достовірних прогнозів щодо тенденцій її розвитку. В сучасних умовах важливим є системний механізм гармонізації погодження інтересів учасників регіонального і локального туризму, якісно нова партнерська модель взаємодії між учасниками туристичного ринку.

У сфері туризму інформація про туристичні об'єкти та туристичну інфраструктуру, умови і фактори розвитку даної сфери стає головним ресурсом.

Важливим є розробка пріоритетних інноваційних туристичних продуктів і наукового обґрунтування регіональної системи їх інформаційно-картографічного забезпечення. Застосування новітніх інформаційних технологій є одним з найбільш перспективних і важливих напрямків прогностичних досліджень у туристичній діяльності, що включає систематизацію інформації про туристичні ресурси і подальшу оцінку туристично-рекреаційного потенціалу певної території [3].

Сфера туризму зазнала значного впливу науково-технічного прогресу, активно впроваджуючи сучасні інформаційні технології. Їх запровадження має велике значення для розвитку суспільства, оскільки вони активно перетворюють інші технології матеріального і нематеріального виробництва, формують новий, творчий стиль роботи, спосіб життя в цілому. Глобалізація суспільних процесів, інтеграція України у світову систему сфери туризму зумовлює потреби використання новітніх інформаційних систем та телекомунікаційних технологій в інноваційному розвитку даної сфери. Внаслідок входження України до світової мережі інформаційних комунікацій вдосконалюються умови функціонування інформаційних систем, зокрема, збільшується кількість підприємств інформаційної інфраструктури, покращується якість каналів зв'язку, урізноманітнюються технічні засоби та інформаційні технології у сфері обслуговування [2].

Туристична сфера нині, в кризових умовах пандемії коронавірусу COVID-19, постраждала чи не найбільше, передусім через численні обмеження щодо пересування і карантинні вимоги до самого туриста чи рекреанта [4, с. 196]. Сучасні трансформаційні умови під час військового стану, пандемія становлять новий вектор розвитку для сфери туризму України – соціально-економічну орієнтацію з врахуванням принципів соціального партнерства, мобільності, економічної рівноваги та адаптивності новим законодавчим актам, що потребує подальшого дослідження потенціалу розвитку територій.

Нині прогнозування розвитку сфери туризму як соціально-економічної системи спирається на досить всебічний та глибоко розроблений апарат економіко-математичних методів і моделей. Проблемам моделювання та прогнозування розвитку туризму в Україні присвятили свої роботи Р. Балашова, М. Барна, В. Данилов, Г. Кармелюк, С. Мельниченко, М. Скопень, О. Янковий та інші. Наукові дослідження стану та динаміки розвитку туризму в Україні в умовах трансформації національної економіки та пандемії характеризуються недостатнім застосуванням економетричних методів та моделей. Тому важливим є вивчення міжнародних наукових напрацювань у дослідженні туристичної галузі засобами економетричного моделювання.

Нині важливою компонентою побудови сучасних інформаційних систем супроводу туристичної діяльності є системи нагромадження то опрацювання досвіду, отриманого попередниками, аналізу та поширення сучасної інформації.

Серед організацій, що займаються дослідженнями новітніх інформаційних технологій в сфері електронного туризму, виділяють наступні:

1) Міжнародна федерація інформаційних технологій у сфері подорожей і туризму (International Federation of IT and Travel & Tourism, IFITT). Заснована в

Ірландії у 1992 році. Значного поширення набули дослідження в сфері інформаційних, рекомендаційних систем, системи підтримки прийняття рішення для туристів. Однією з таких систем є MobiAR-AR (Augmented reality, доповнення реальності) платформа, що створена під операційну систему Android. Розроблена також система підтримки прийняття рішень SIGtur/E-Destination, яка дозволяє користувачам ефективно використовувати час подорожі залежно від їх персональних особливостей.

2) Кооперативний дослідницький центр у галузі туризму (CICtourgune). Заснований в Іспанії з метою координації наукової, технологічної діяльності в сфері туризму, а також персональної мобільності, що забезпечує конкурентоспроможність сфери туризму. Найвідомішими проектами організації є knowTOUR, SmarTUR, E-Compass, ToT, CLOUD DESTINATION тощо.

3) «Сховище ідей цифрового туризму» (The Digital Tourism Think Tank). Заснована організація у Великобританії як наукова ініціатива, яка спрямована на забезпечення інтелектуального лідерства цифрових технологій та маркетингу в туризмі, об'єднує команду фахівців у різних галузях індустрії туризму. Члени організації розробили Сайт туристичного напрямку, який базується на контенті, що створюється користувачами, і містить оригінальний погляд на зміст інформації, доступної мандрівникові [1].

Для успішної діяльності сфери туризму необхідно використовувати постійний потік інформації для прийняття важливих управлінських рішень. Крім глобальних дистриб'юторських систем, отримати інформацію можна за допомогою публічних інформаційних порталів та власних сторінок в Інтернеті. Інформаційні портали надають широкий спектр інформації про сферу туризму, можливість вибору та замовлення туру, створюють належні умови для ознайомлення з новинами туристичного бізнесу, країн, отримати значний обсяг інформації про особливості подорожі та інше. Однією з новітніх технологій є використання електронного довідника-каталогу, до функцій якого входить вибір продукту сфери туризму, автоматизованості туристичних підприємств, оформлення замовлення. Висока ефективність каталогу зумовлена значним обсягом інформації на web-сторінках, яку презентують різними мультимедійними методами [3].

Таким чином, на сучасному етапі новітні інформаційні системи розглядають як необхідний засіб забезпечення технологічного процесу, моделювання, моніторингу та прогнозування екологічних, економічних та інноваційних процесів у сфері туризму.

Список використаних джерел:

1. Мельниченко С. Інформаційні технології в туризмі: теорія, методологія, практика: монографія. К.: Київський національний торговельно-економічний університет, 2008. 493 с.

2. Пандемія COVID-19 та її наслідки в сфері туризму в Україні (Оновлення до документу «Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні»). URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf>

3. Скопень М. Комп'ютерні інформаційні технології в туризмі: Навчальний посібник для студ. вищих навч. закл.. Київський університет туризму, економіки і права. К.: Кондор, 2005. 308 с.

4. Смирнов І., Любіцева О. Туристичний бізнес під час пандемії COVID-19: світовий та український досвід. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. 2020. № 3(2). С. 196-207.

5. Янковий О.Г., Яшкіна О.І. До проблеми вибору математичної форми трендів при прогнозуванні соціально-економічних показників. Вісник соціально-економічних досліджень. Збірник наукових праць ОДЕУ. 2003. № 14. С. 341-346.

УДК 528.9:338.48-53:7/8-047.23(043.2)

Лариса МЕДВІДЬ

*кандидат економічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет, м. Мукачево
me_lar@ukr.net*

КАРТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИВЧЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ТА ТУРИСТИЧНИХ ЛОКАЦІЙ

Туризм постає як один із найважливіших соціокультурних феноменів сучасного буття, якому властиві мобільність, візуалізація та експансія споживчих пріоритетів. Він трансформувався не лише у вискоєфективний сектор економіки, а й у сферу соціально значущих послуг, механізм міжкультурних комунікацій, інструмент пізнання і самореалізації, засіб збереження унікальних культур і територій. Тому особливої актуальності набувають питання картування як інструменту вивчення культурних та туристичних локацій та просування нової цифрової культури в туристичній діяльності, яка базується на взаємодії з спеціально розробленими моделями, графічними зображеннями та віртуальними образами туристичних об'єктів.

Культурне картування – це складання карти культурного сектора, яка розкриває його «широту» і «глибину», його потреби і можливості, є базою для формування культурної політики, а також створює передумови для інтелектуального втручання з метою стимулювання росту і розвитку сектора [1].

Картування культурних та туристичних локацій ґрунтується на поєднанні методів візуального представлення даних за допомогою геоінформаційних систем та медійних технологій. Його запровадження дозволяє сформувати новий погляд на традиційне використання місцевих культурних і туристичних ресурсів, вдосконалити зміни культурного середовища населених пунктів. Картування культурних та туристичних локацій використовує систему знаків, параметри яких дозволяють виявити соціокультурний, туристичний, економічний ресурс території. Воно є дієвим комунікативним засобом для розкриття туристичного потенціалу та дозволяє картографічними засобами відображати розміщення та збереженість культурних цінностей.

Культурне картування широко використовується в різних дослідженнях та

спрямовується на створення сприятливих умов для складання стратегічного плану розвитку культурних і туристичних локацій та їх розбудови. Характер картування залежить від потреб і цілей практичного використання, а також від специфіки потреби. На глобальному рівні картографування передбачає визначення потенціалу соціокультурних послуг в загальноєвропейському культурному просторі; цінності української культури; перспектив поширення українського культурного продукту в європейському культурному середовищі. Локальне картування відображає культурний і туристичний потенціал України; культурний і туристичний потенціал українських міст і сіл; культурний потенціал окремих закладів.

Для картування культурних та туристичних локацій важливим є формування ефективної інформаційної, мультимедійної та інтерактивної системи даних та створення потужного інформаційного порталу, який містить повну інформацію про країну, її історію та культуру, здобутки та потенціал, туристичні ресурси. Інструментами картування є Атласна геоінформаційна система культурної спадщини, Атлас «Населення України та його культура і природна спадщина», які доповнюються сервісом Google Street View пошукової Інтернет-мережі Google, який дозволяє здійснювати віртуальні подорожі містами.

Поява нових суб'єктів і споживачів картування визначає різноманіття використовуваних картографічних моделей, серед яких виділяють просторово-графічне картування, аналогове картування, інформаційно-графічне картування, інтелект- картування тощо. Спільним для всіх цих видів картування є використання систематизованих інформаційних масивів і інтелектуальних продуктів для створення нового продукту.

Проведення культурного картографування в Україні є поширеним явищем, воно відбувається з ініціативи місцевої влади із використанням власного ресурсу, або за ініціативою громадського сектору із використанням грантових коштів європейських фондів. Застосовуючи методологію, розроблену проектом Creative Cities Canada, у Львові започаткували створення культурної карти. Серед українських міст культурні карти мають Львів, Вінниця, Мелітополь, Дніпро, Луцьк, Миколаїв, Мелітополь, Одеса, Херсон та інші.

Розвиток інтернет-технологій розширив можливості використання картографічних практик й модифікує методи культурного картографування. Одним із прикладів використання сучасних комп'ютерних технологій в картуванні є інтерактивні карти, які збільшують інформаційне навантаження звичайних карт, роблять туристичні об'єкти більш доступнішими та наочно представленими. База локацій туристичних інтерактивних карт з описом об'єктів культурної спадщини постійно поновлюватиметься. доступними і динамічними культурні й туристичні території.

В процесі розвитку туризму картографування культурних та туристичних об'єктів сприяє їх залученню до туристичної галузі, забезпечує дослідження та розвиток культурного туризму. Інструменти картографування дозволяють виявляти і відображати на карті просторову концентрацію туристичних об'єктів і прогнозувати напрямки розвитку креативних індустрій в регіоні та країні. Завдяки аналізу інформаційних та просторових запитів картографування дає

можливості оцінювати доступність туристичних ресурсів для різних груп населення, вести пошук об'єктів культури та туризму на карті, визначати власне місце розташування, прокладати маршрути, вимірювати відстані, а це підвищує ефективність прийняття управлінських рішень в галузі туризму. Разом з тим, програмне забезпечення картографування туристичних і культурних локацій щороку вдосконалюється.

Список використаних джерел:

1. Brown J. Exploring Cultural Leadership Ecosystems and Their Role in Urban Regeneration URL: <https://naplesforumonservice.com/wp-content/uploads/2021/02/Brown-Jan1-1.pdf>

УДК 911.3

Наталія СМОЧКО

доктор географічних наук, професор

Мукачівський державний університет, м. Мукачєво

Володимир ЯЦУК

здобувач спеціальності 106 Географія освітнього ступеня Магістр

Мукачівський державний університет, м. Мукачєво

Анастасія ШЕРЕМЕТА

здобувачка спеціальності 242 Туризм освітнього ступеня Магістр

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

УСПІШНІ КЕЙСИ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА ТА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ЧАС

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року практично паралізувало життя не лише громадян України, але й у перші дні майже усіх державних установ.

Успішний малий і середній бізнес – це основа економіки країни. Саме тому держава підтримує і створює сприятливі умови для українських підприємців та пересічним громадянам, які постраждали від воєнних дій, реалізувалася через розробку та реалізацію наступних успішних кейсів діджиталізації суспільства та економіки, зокрема: еДокумент, еПідтримка, еРобота, Програми «Пошкоджене майно» та інші [2]. еДокумент – тимчасовий цифровий документ на період воєнного стану з паспортними даними та карткою платника податків [2]. еПідтримка у розмірі 6500 грн – для громадян в областях, де велися найактивніші бойові дії [2].

Програма для малого та середнього бізнесу еРобота. Це можливість отримати фінансову допомогу від держави, яку не потрібно повертати. Отримання гранту передбачає реалізація бізнес-ідеї, відкриття власної справи чи вкладення коштів у розвиток уже активного бізнесу. Документальне оформлення здійснюється через портал Дія. Також функціонує окремий сайт еРобота, де є можливість детальніше дізнатися про програму, обрати напрям і подати заявку

на отримання гранту. Гранти надаються за такими напрямками, що відображено в таблиці 1 [3].

Таблиця 1

Мікрогранти на реалізацію бізнес-ідеї на платформі eРобота

Назва	Сума гранту	Умови
Своя справа	до 250 тис. грн.	Подати заявку можуть українці, які планують відкрити чи розвивати власну справу. Кошти можна витратити на придбання обладнання, сплату оренди тощо
Новий рівень	для переробних підприємств до 8 млн грн.	Програма покриває не більше 70% вартості проекту, а отримувач гранту має створити до 25 робочих місць
Свій сад	до 400 тис. грн за гектар	Кошти мають бути спрямовані на розвиток розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства
Своя теплиця	до 7 млн грн за 2 гектари	Гранти покривають до 70% вартості проекту. Кошти можна витратити на створення тепличного комплексу, закупівлю посівних матеріалів чи технічного обладнання
ІТ-стартап (стадія розробки)	гранти до 3,5 млн грн.	Програма націлена на створення нових компаній та робочих місць у сфері ІТ
Старт в ІТ (у стадії розробки)		Гранти на навчання у сфері ІТ. Кошти можна витратити на навчання в сертифікованих школах. Пілотний проєкт – ІТ Generation

Програма доступного кредитування житла з пільговими ставками 3% для чотирьох категорій або 7% – для всіх інших категорій «Оселя в застосунку Дія». Отримати державний пільговий кредит можна навіть під час війни. Адже багато українців втратили домівки через повномасштабне вторгнення, і зараз їм необхідно якомога швидше отримати нове житло. Тому держава пропонує зробити це за найбільш вигідними умовами [1].

Також успішно реалізуються Програми «Пошкоджене майно» – подача інформації про пошкоджене майно для фіксації збитків, чат-бот «Турботник» для допомоги переселенцям, військовим і бійцям територіальної оборони та чат-бот «СВОІ» – для покращення взаємодії місцевої влади і громадян у 21 громаді в 9 областях.

Список використаних джерел:

1. Отримати нову домівку за вигідними умовами від держави: запускаємо послугу «Оселя в застосунку Дія». URL: <https://thedigital.gov.ua/news/otrimati-novu-domivku-za-vigidnimi-umovami-vid-derzhavi-zapuskaemo-poslugu-eoselya-v-zastosunku-diya-doluchaytesya-do-beta-testu-dlya-zakhisnikiv-vchiteliv-ta-medikiv-1>
2. Офіційний веб-сайт Міністерства цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua>
3. Розвиток українського бізнесу і нові робочі місця: подайте заявку на отримання гранту від держави на сайті eРобота. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/rozvitok-ukrainskogo-biznesu-i-novi-robochi-mistsya-podayte-zayavku-na-otrimannya-grantu-vid-derzhavi-na-sayti-erobota>

8. ФІЛОСОФІЯ, СОЦІОЛОГІЯ, КУЛЬТУРОЛОГІЯ ТУРИЗМУ.

УДК 94:796.5(043.2)

Віта КОТУБЕЙ

*доктор філософії, старший викладач
Мукачівський державний університет, м. Мукачево
vitalakotubej@gmail.com*

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН ТУРИЗМУ

Сучасні умови глобалізації змушують нас розглядати історико-культурний феномен туризму як один з вирішальних чинників розвитку суспільства. Адже значення туризму полягає не тільки в тому, що він є однією з найпотужніших галузей економіки, а й у тому, що він є сферою людської життєдіяльності світоглядного значення.

Наше суспільство, як визнають усе більше й більше аналітиків, стрімко розвивається у напрямку, коли весь прогрес визначається передусім структурою виробництва, розподілу й використання знань. Бо людська спільнота в найближчому майбутньому перетвориться на своєрідний «інноваційний простір», однак цей простір не може існувати без історико-культурної спадщини. Тому людина як свідомий член суспільства повинна ставити своєю метою насамперед активне вивчення навколишнього культурного простору. А це можливо через розвиток туризму де, сфера культури і мистецтва посідає особливу, надзвичайно важливу роль.

Туризм (як національний, так і міжнародний) – продукт тривалого історичного розвитку. Передумови його появи лежать в глибоку давнину. Культура і туризм взаємно переплітаються з розвитком людства і самі вимагають нового розвитку. Культурологія туризму відіграє важливу роль в гуманітарній освіті та естетиці, в області економіки і культурного обміну.

У культурологічному аспекті туризм сприяє збереженню культурної спадщини та історичних цінностей, формуванню взаємного інтересу людей різних національностей, веде до зростання толерантності та поваги між ними, стабілізації міжетнічних та міжнародних відносин, що є надзвичайно актуальним в ХХІ ст.

Варто зазначити, що поняття «культурний туризм» уперше офіційно на міжнародному рівні застосовано в матеріалах Всесвітньої конференції з культурної політики (1982 р.), де зазначається, що це відмінний від інших вид туризму, що враховує культури інших народів [1, с. 171].

Дослідники М. Кляпа та Ф. Шандора зауважують: «культурний туризм – це відвідання історичних, культурних або географічних визначних пам'яток. Основна мета культурного туризму – ознайомлення з туристськими визначними пам'ятками (пам'ятками історії, архітектури, мистецтва, природними та етнічними особливостями, сучасним життям народу)» [3, с. 233].

Про значення розвитку історико-культурного туризму наголошує у своєму дослідженні О. Шершеньова: «В умовах розбудови української держави історико-культурний туризм, зокрема його розвиток в малих історичних містах, стає дієвим засобом раціонального використання вільного часу, проведення змістовного духовного збагачення дозвілля, вивчення історії рідного краю, залучення молоді до пізнання історико-культурної спадщини» [2, с. 102].

Основними ресурсами історико-культурного туризму є пам'ятки матеріальної і духовної культури створені у процесі історичного розвитку даної території, які мають суспільно-виховне значення, становлять пізнавальний інтерес та є об'єктами туристського показу. До групи історико-культурних ресурсів належать пам'ятки історії, історико-архітектурні пам'ятки, мистецтва, етнографічні та пам'ятки народної творчості [1]. Однак, як зауважують іноземні науковці історико-культурний туризм – це не лише продукт минулого, це також сучасний туристичний продукт пов'язаний з способом життя та культурою різних регіонів.

За кордоном велику увагу приділяють збереженню культурної спадщини і організації культурного туризму. Міжнародна рада з питань пам'яток і визначних місць (ICOMOS), Панєвропейська федерація культурної спадщини (Europa Nostra) координують зусилля країн з проблем використання пам'яток історії і культури в туризмі в Європі та світі в цілому, що сприяє соціокультурному та економічному розвитку країн та регіонів, розвиває міжкультурний діалог.

Нажаль в Україні на сьогодні історико-культурна спадщина використовується не в повній мірі. Через воєнні дії велика кількість історико-культурних пам'яток зруйновано, вивезено, і в наслідок цього пізнавальні функції туристичної галузі окремих регіонів зводяться до мінімуму, що значною мірою впливає на формування спільної ідентичності та консолідації громадян різних регіонів.

Список використаних джерел:

1. Божко Л. Д. Культурний туризм як важливий чинник соціально-культурного розвитку регіонів України. Х. ХДАК, 2011. 300 с.
2. Історико-культурний туризм в малих містах України як чинник формування національної гідності української молоді // Духовно-творчий потенціал студентської молоді: психолого-педагогічні проблеми формування та реалізації: матеріали III Всеукраїнської наукової конференції (18 травня 2006 р., м. Рівне). Рівне: РДГУ, 2006. С. 102-104.
3. Кляп М. П., Шандор Ф. Ф. Сучасні різновиди туризму. К.: Знання, 2011. 334 с.
4. Мальська М. П., Занько Н. М., Країнознавство: теорія та практика. К., 2012. 259 с.

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ГЕОГРАФІЇ ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

У географії, як і в інших науках постійно розвиваються два процеси – диференціації та інтеграції. У результаті процесу диференціації постійно ускладнюється внутрішня структура географії, з'являються нові перспективні напрями її розвитку. Однією зі спеціальних географічних дисциплін і є географія туризму, яка вивчає багатовимірно природно-соціально-економічні процеси.

Географія туризму – відносно молода науково-практична галузь географії. За внутрішньою сутністю вона є суспільно-природничою наукою. Тому у своєму розвитку вона орієнтується на теоретико-методологічні здобутки фізичної та суспільної географії та їх окремих складових частин.

Географія туризму – суспільно-природнича наука, яка вивчає просторові (регіональні) закономірності виникнення, формування, функціонування, розміщення і територіальної організації туристичних просторово-часових утворень [3, с. 60].

Географія туризму знаходиться у двох площинах наукового пізнання – природній і суспільній. Вона охоплює широке коло питань, що стосуються просторових аспектів розвитку туризму, туристичної індустрії, туристичного освоєння простору [3, с. 62].

Польські географи Я. Варшинська й А. Яцковський у праці «Основи географії туризму» (1978 р.) дотримуються думки, що термін «географія туризму» – дещо краще визначення, ніж «рекреаційна географія», а саму науку «Географія туризму» з її завданням і предметом дослідження вважають «міждисциплінарною та синтетичною, розміщеною на пограниччі природничих, економічних і суспільних наук, і це дає підстави трактувати її як окрему географічну дисципліну» [2].

Географія туризму – дисципліна, що вивчає країни і регіони, які являють інтерес для туризму. Специфічний підхід географії туризму, що відрізняє дану дисципліну від інших напрямів географії, полягає в тому, що її цікавить не комплексне дослідження природи, населення і господарства тієї або іншої країни і не встановлення характеру взаємодії між людським суспільством і географічним середовищем, а вивчення і опис тих особливостей природи, клімату, ландшафту, флори і фауни країни, які роблять її привабливою як туристський об'єкт.

На наш погляд, географія туризму дуже тісно пов'язана з країнознавством та краєзнавством, які також є географічними дисциплінами. Саме країнознавство збирає, аналізує та узагальнює дані щодо конкретних територій та встановлює, як виявляються на них загальні закономірності, властиві фізичній та економічній географії.

Відомий географ-країнознавець Микола Миколайович Баранський, який сформулював завдання та методологічні основи країнознавства, вважав, що саме країнознавство має включати широке коло питань, що стосуються природи, історії, господарства, культури та політики країни. У статті «Країнознавство та географія фізична та економічна» М.М. Баранський вказує, що при створенні країнознавчих робіт виникають дві основні методичні проблеми: відбір фактичного матеріалу та ув'язування його між собою [1].

Проводячи короткий філософський аналіз проблем географії туризму, слід зазначити, що проблеми цієї спеціальної наукової дисципліни здебільшого схожі на проблеми інших наукових дисциплін. Але, на наш погляд, серед існуючих проблем насамперед необхідно приділити увагу наступним:

- проблема самоідентифікації;
- проблеми освіти, науки, управління;
- проблема самоорганізації;
- проблема напрямів розвитку в сучасному світі.

Проблема самоідентифікації є важливою для будь-якої науки, але, на наш погляд, її необхідно розглядати в історичному контексті. Особливо це актуально для географії, яка є однією з найдавніших, визначавши на різних етапах людського розвитку не лише напрямки, а й темпи та перспективи розвитку. Відповідно до Ю.Г. Тютюнник, «Географія принципово орієнтована на множинність як метод і факт (предмет дослідження), а не на загальності, єдиності, універсальності, цілісності тощо» [4, с. 50].

В останні десятиліття в філософії почав розвиватися новий напрямок – філософія складності. Дослідження великих систем показує, що саме «складність» визначає їх особливості найбільш універсальним способом, а в складних системах до мети веде не один шлях, а безліч альтернативних шляхів, кожен з яких має свої позитивні та негативні сторони. Проблема полягає у формуванні мети, враховуючи багаторівневість об'єкта дослідження чи проекту, та пошуку оптимальних шляхів для її реалізації. Важливим у географії є поняття «інформація», яке також має багатопланову структуру. Загалом це поняття має безліч значень, а в узагальненому сенсі інформація – це будь-який стан руху в навколишньому світі незалежно від його природи, який може сприйматися спостерігачем. В залежності від сфери діяльності це поняття має конкретизуватися, а також визначатися напрями та методологія його використання.

Таким чином, як сама географія як наука, так і її розділ – географія туризму, має безліч філософських аспектів, розробка яких сприятиме розвитку науки в методологічному плані.

Список використаних джерел:

1. Баранский Н.Н. Страноведение и география физическая и экономическая. *Известия ВГО*. 1946. № 1-2.
2. Кузик С. П. Географія туризму: навчальний посібник. К. : Знання, 2011. 271 с.

3. Смаль Ігор. Географія туризму : навчальний посібник. Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2011. 576 с.

4. Тютюнник Ю.Г. Філософія географії. Київ: Издательсько-печатний комплекс Університета «Україна», 2011. 204 с.

УДК 911.3

Наталія СМОЧКО

*доктор географічних наук, професор
Мукачівський державний університет, м. Мукачево*

Тетяна СЕМУРНИК

*здобувачка спеціальності 106 Географія освітнього ступеня Магістр
Мукачівський державний університет, м. Мукачево*

СУЧАСНІ МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН ВОЄННОГО ЧАСУ

Масштабність сучасних міграційних процесів і значимість тих соціальних, економічних, демографічних та інших змін, які вони вносять в життя країн та народів, потребує всестороннього дослідження цього феномена [1].

Німецький філософ Хаймо Хофмайстер побачив у війні феномен життя. Життя саме в єдності. Єдність – поняття, що має декілька значень, а саме – тісний зв'язок, згуртованість, цілісність, неподільність; поєднання в одному цілому, нерозривність зв'язку; схожість, цілковита подібність; спільність чого-небудь, зосередженість чогось в одному місці. Фундаментом для національної єдності мають стати демократичні цінності з візією спільного майбутнього [4].

Слюсаревський М. та Блинова О. у своїх наукових дослідженнях окреслили проблемний простір соціальної психології у вивченні міграційних процесів:

- вплив зміни місця проживання або працевлаштування людини на її соціальний статус у нових умовах (зміна галузі праці, соціального стану, рольових позицій тощо);
- психологічні проблеми соціальної мобільності та соціальної стратифікації;
- вплив на міграційну мобільність віку, статі, соціального походження, освіти, професії, кваліфікації, соціального статусу, національності тощо;
- динаміка особистісних настановлень, преференцій у свідомості та поведінці потенційних мігрантів;
- вплив старого і нового соціального оточення та референтних груп на міграційну поведінку індивідів і соціальних груп, на інтереси, очікування індивідів у зв'язку зі зміною місця працевлаштування і проживання;
- специфічні закономірності перебігу міграційних процесів, загальні та особливі характеристики міграційної поведінки, соціально-психологічні механізми їх регулювання;
- соціально-психологічна та етносоціальна інтеграція та адаптація мігрантів у новому соціумі;
- самоідентифікація мігрантів, у тому числі національна, можливі шляхи

культурного та етнокультурного розвитку мігрантів;

– соціально-психологічні основи конфліктів у іншому соціокультурному середовищі;

– фізичне та психічне здоров'я мігрантів;

– сім'я мігрантів, умови та чинники зміни сімейних цінностей мігрантів та членів їхніх родин;

– вплив засобів масової інформації на створення іміджу міграційних переміщень з метою працевлаштування за кордоном [3].

Міграційна криза, яка виникла внаслідок збройного нападу росії на Україну 24 лютого 2022 року характеризується особливою травматичністю, оскільки негативні наслідки зазначених подій викликані саме несподіваністю такої агресії. За даними Управління Верховного комісара у справах біженців Організації Об'єднаних Націй, тільки за лютий-березень 2022 року своє місце постійного проживання змінило 11,4 млн українців, а станом на 11 жовтня 2022 року від початку російсько-української війни зафіксовано 14 031 127 перетинів кордону з України (з 24.02.2022) [5]. Найскладнішими для врегулювання є проблеми інтеграції мігрантів в суспільне життя Європи, їх адаптація до нового соціокультурного простору, соціальне забезпечення прибулих мігрантів.

Міграція як складний суспільний феномен може бути і джерелом напруги, і водночас, шансом перспективного розвитку економіки, держави, суспільства [5].

Список використаних джерел:

1. Кривенко Ю.І. Соціально-філософський аналіз міграції як способу існування суспільства. URL:

<https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPK/article/view/8360>

2. Садова У. Я. Українська міграція в умовах глобальних і національних викликів XXI століття. Львів: Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України, 2019. – 110 с.

3. Слюсаревський М., Блинова О. Міграція як соціально) психологічне явище: види, функції, чинники та закономірності. URL: <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitogliad/svit-2015-10-5/svitoglyad-2015-5-9-slyusarevskiy-blinova.pdf>

4. Ярова Л. Єднання під час війни: українські реалії. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/18395>

5. Operational data portal. Ukraine refugee situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

9. ТУРИСТСЬКА ОСВІТА ТА КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ

УДК 371.3

Олександр БЕЙДИК

доктор географічних наук, професор

Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Б. Хмельницького,

м. Запоріжжя

aabeydik@gmail.com

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ МОДЕЛІ В ТУРИСТСЬКІЙ ОСВІТІ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Структурно-логічне (наочно-уявне) моделювання (СЛМ) – важіль і метод пізнання природно-географічної та суспільно-економічної дійсності, чинник конструювання ідеально-структурного фрагменту натурального (природні ландшафти) або синтетичного (антропосфера – міста, промислові комбінати) простору. Масив моделей достатньо диверсифікований і містить десятки складових [1], а наочні моделі, як самобутні твори, входять в «золоту обойму» цього масиву. В той же час СЛМ є елементом активних методів навчання (АМН), які були постійним рефреном при авторській викладацькій діяльності в провідних ЗВО України впродовж кількох десятиліть [2-6]. До блоку АМН, крім СЛМ (рис. 1-2, 4-5), входять тренінги, таблиці Шульте і Блока, опорні ресурсно-рекреаційні каркаси (рис. 3), тести, мнемотехнічні прийоми та технології, картографічні моделі.

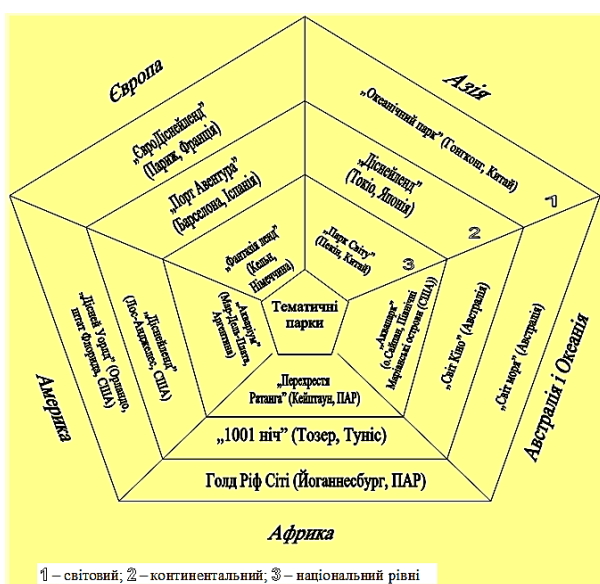
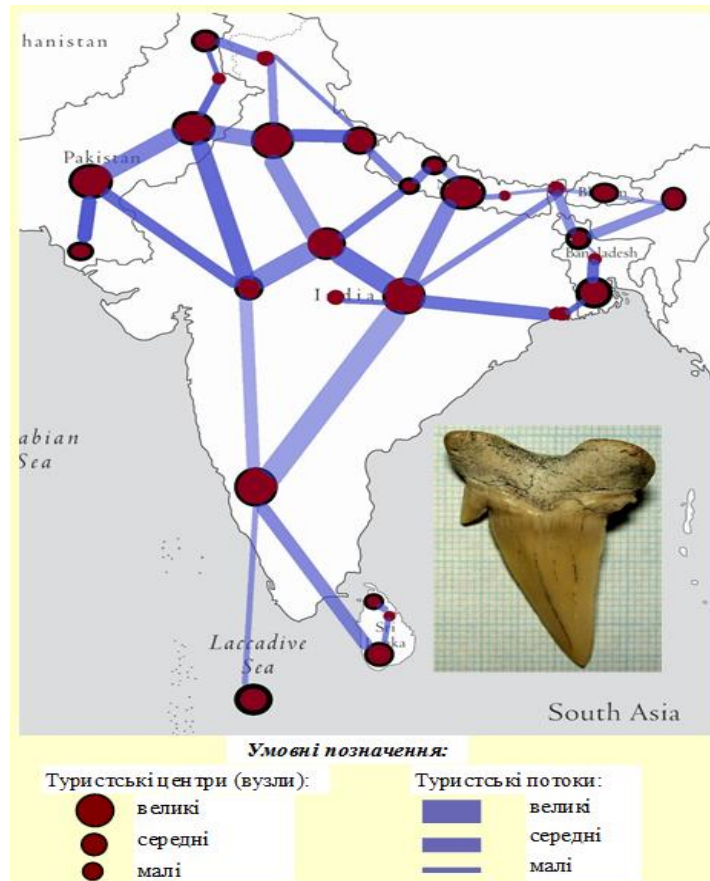

Рис. 1. Географія та ієрархія тематичних парків світу

Рис. 2. Географія та ієрархія світових ресурсів рафтингу

Рис. 3. Мезорайон Південна Азія (асоціація «Зуб прадавньої акули»)

Опорні ланки:

– *Індія*: національний парк Кеоладео, Сундарбан, індуїстські храми Конарак, Хампі, мавзолеї Хумаюна та Тадж-Махал, мечеть Кутб-Мінар, католицькі монастирі Гоа, Бомбей, Делі, Колката, Мумбай (Бомбей), Варанасі (Бенарес), Бхаратпур, Ченнай (Мадрас), Джайпур, Данделі, Казіранга.

– *Бангладеш*: Пахарпур, Дакка, Чіттагонг, Сундарбан.

– *Шрі-Ланка*: давні міста Полоннарува і Сигірія, Канді, Коломбо, Шрі-Джаяварденепура-Котте, Галле.

– *Непал*: Лумбіні, долина Катманду, національні парки Сагарматха, Чітван, оз. Пхева, оз. Рара.

– *Пакистан*: археологічні пам'ятки Мохенджо-Даро, Карачі, Лахор, Ісламабад, Равалпінді. *Бутан*: Тхімпху. *Мальдівська Республіка*: Мале.

Наведені нижче принципові моніторингові СЛМ оцінки чинників розвитку рекреаційно-туристських комплексів можуть застосовуватись при оперативному, коротко-, середньо-, довго- та далекострочковому плануванні суспільно-географічного (в т.ч. ресурсно-рекреаційного) регіонального розвитку (рис. 4-5).

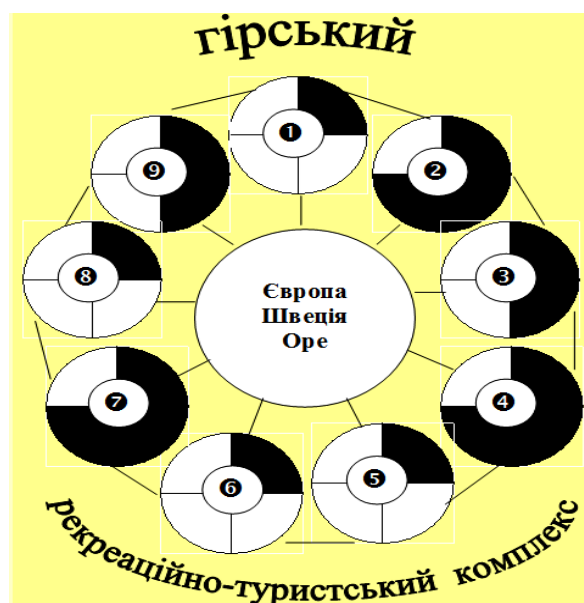

Рис. 4-5. Принципові моніторингові структурно-логічні моделі оцінки чинників розвитку рекреаційно-туристських комплексів (на прикладі РТК Хевіз, Угорщина та Оре, Швеція).

Рівні реалій та можливостей розвитку рекреаційно-туристських чинників

Чинники розвитку рекреаційно-туристських комплексів:

- 1) використання ГПП (геополітичне положення)
- 2) безпека
- 3) клімат
- 4) акваторія
- 5) рельєф
- 6) ГРТ (грунти–рослини–тварини)
- 7) АІК (архітектурно-історичні комплекси)
- 8) ТПЗ (транспорт–послуги–зручності)
- 9) деструкції

Слід зазначити, що як наведенні структурно-логічні моделі, так і їх наповнення, подаються в порядку обговорення, містять певний суб'єктивізм та відповідають часу їх створення. Останній свідомо опущений, адже основний меседж запропонованих сюжетів – показати їх принципові ознаки, а не загострювати увагу на деталях.

Список використаних джерел:

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування. К. : ВПЦ «Київ. ун-т», 2001. 395 с.
2. Бейдик О.О., Новосад Н.О. Унікальна Україна: географія та ресурси туризму: Навчальний посібник. К. Альтерпрес, 2013. 572 с.
3. Бейдик О.О. Застосування активних методів при викладанні рекреаційно-туристичних дисциплін у вищих навчальних закладах // Туристично-краєзнавчі дослідження: Збірник наукових статей. Випуск 7. К.: Інститут туризму ФПУ, 2007. – С. 214–227.
4. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 67838. Україна. Наукова стаття «Застосування таблиць Шульте при вивченні географічних та історичних дисциплін» / Бейдик О. О. (Україна). – 15.09.2016.
5. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 75011. Україна. Наукова стаття «Застосування таблиці Блока при вивченні рекреаційно-географічних дисциплін» / Бейдик О.О. (Україна). – 27.11.2017.
6. Тарасов В. К. Персонал-технология: отбор и подготовка менеджеров. Л.: Машиностроение, 1989. С. 175-185.

УДК [379.85:069.01]:378

Марина БЄЛІКОВА

кандидат історичних наук, доцент

Національний Університет «Запорізька Політехніка», м. Запоріжжя

belikova.marina@outlook.com

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ЕКСКУРСОЗНАВСТВА ТА МУЗЕЄЗНАВСТВА В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ

Прискорена світовою пандемією діджиталізація вищої освіти України стимулювала розвиток цифрових та комунікативно-технологічних компетенцій викладачів та студентів. Навчальна платформа Moodle використовується в системі дистанційного навчання Національного університету «Запорізька політехніка» для асинхронного навчання, синхронно відбуваються заняття в Google Meet/[Zoom](#), додатково використовуються можливості створення закритих груп в мобільних додатках [Viber/Telegram](#) для організації учбової діяльності студентів, надання зворотного зв'язку та допомоги.

Методологію дослідження зумовлено «теорією поколінь». Покоління Z в Україні пов'язують з 2001 р., коли почалося входження Інтернету до повсякденного життя. Вплив сучасної теорії поколінь враховується автором статті під час організації дистанційного навчання і викладання дисциплін «Організація екскурсійних послуг» та «Основи музеєзнавства».

Представники покоління Z вважають улюбленим методом навчання пошук і перегляд відео на YouTube. 55% з них відзначають, що YouTube сприяв їх

навчанню або особистому розвитку протягом 12-місячного періоду. 64% надають перевагу інтерактивним дискусіям в аудиторіях, 60% – вирішенню проблеми як найкориснішого інструменту для навчання, лише з 38% віддають перевагу навчанню, читаючи матеріали курсу, а 12% цінують навчання на слух, наприклад, лекції. Взаємодії та комунікації, командна робота, співпраця важливі для покоління Z. 80% студентів покоління Z вважають за краще вчитися з друзями, що дозволяє навчитися один у одного шляхом спостереження та участі, вирішувати проблеми за рахунок нових навичок, приймати рішення, які не придумали б поодиножці, і 60% готові поділитися своїми знаннями з іншими в Інтернеті [5].

Засоби навчання, адаптовані до особливостей покоління Z, передбачають релевантну до їх потреб навчальну програму, міждисциплінарні зв'язки, доступ до репрезентативного комплексу аналогічних інформаційних ресурсів за їхнім вибором, можливості обирати відповідні джерела, виконувати завдання у різних форматах та відповідно отримувати різні бали. Принцип експериментальності передбачає викладання, орієнтоване на соціальний попит, практичне рішення реальних проблем, використання інформаційних технологій за допомогою смартфонів. 78% студентів покоління Z мають потребу в сильних викладачах, які б керували їхнім процесом навчанням та розвитком. Отже, дослідження особливостей студентів покоління Z є корисним для організації дистанційного навчання.

На думку автора, дистанційне навчання надало можливість створювати більш релевантні особливостям покоління Z умови для навчання. По-перше, оскільки вони краще засвоюють інформацію з візуальним контентом, використовувалося максимально відео, фото, презентації. По-друге, взаємодії студентів та викладачів активізувалися в соцмережах та мобільних додатках, де студенти та викладачі можуть спілкуватися майже 24/7. Студенти уточнювали незрозумілі нюанси в чаті закритої групи або в особистих повідомленнях. Викладачі відносяться до поколінь BB, Baby Boomers, народжені у 1943-1963 рр., та X – «Невідоме покоління», народжені у 1964-1984 рр. Багатозадачність під час відеоконференцій була одним із найбільших викликів для викладачів: приймати нових учасників, відмічати присутніх, читати лекцію, перемикаючи слайди, дивитись питання в чаті та відповідати на них.

Особливості вивчення передбачають практичне застосування знань, коли студентам пропонується створити відеоекскурсію, де продемонструвати використання методів показу і розповіді [1]. Студенти відпрацьовували soft skills в малих групах, вдвох-трьох створювали спільне відео, таким чином організовувалася командна робота [4]. Прийшлося враховувати нові правила зйомки під час війни, тепер студенти показували кущі та краєвиди без локації, а відео на YouTube могли переглянути лише ті, хто мав посилання на нього [3].

Організація синхронного навчання за допомогою відеоконференцій з початком війни в Україні ще більше ускладнилася через нестабільність Інтернету, низьку якість зв'язку, тривалі повітряні тривоги, знаходження в одній кімнаті з іншими людьми, яким потрібно займатися власними справами і присутність інших небажана. Для окремих студентів, які проживають на

тимчасово окупованих територіях, де мережа Інтернет надає можливість тільки використання асинхронних форм навчання, виконане завдання пропонується відсилати на email викладача. В цьому випадку необхідний гнучкий персональний моніторинг та контроль результатів навчання. Записувати відео, щоб викладати за закритим посиланням на YouTube, є однією з можливостей вирішення питання, коли повітряна тривога триває кілька годин, тоді студент зможе подивитися лекцію у підходящий час [2].

Для ефективної організації викладання дисциплін, по-перше, необхідна матеріально-технічна забезпеченість викладачів та студентів (мобільні телефони, ноутбуки, комп'ютери); по-друге, методична забезпеченість дисципліни (силабус, методичні рекомендації). По-третє, важливою є психоемоційна готовність викладачів та студентів до самомотивації, самоорганізації та діяльності в умовах дистанційного навчання, пандемія та війна в Україні ускладнили ситуацію. По-четверте, необхідно розуміння, що треба поступово розвивати компетенції відносно інформаційних та комунікативних технологій.

Отже, особливості вивчення екскурсознавства та музеєзнавства в професійній підготовці майбутніх фахівців з туризму під час дистанційного навчання передбачають: доступність викладача в закритих групах, в месенджерах, соцмережах; зворотній зв'язок після отримання та під час виконання завдання; прозорість та регулярність комунікацій; забезпечення атмосфери довіри та гнучкість викладачів в наданні альтернативних каналів комунікацій та інформаційних джерел; адекватний моніторинг студентів, враховуючи їх місцезнаходження (безпечне/небезпечне місце під час війни, доступність та якість Інтернету для синхронного та асинхронного навчання); безперервна оптимізація комунікації та розвиток компетенцій інформаційних і комунікативних технологій для подальшого забезпечення навчання.

Список використаних джерел:

1. Борітеся – поборете Marina Belikovamuseumtour : <https://www.youtube.com/watch?v=FJ-aOiUUjrc&t=11s> (дата звернення: 20.10.2022).
2. Культурно-масова робота музеїв Marina Belikovamuseumtour : YouTube канал. URL: https://www.youtube.com/watch?v=80d51TaOZbU&list=PL0w00vrs-9h0hhy8_GcA0j5_cI0ajg_e (дата звернення: 19.10.2022).
3. Показуємо кущі та краєвиди без локації, розповідаємо про вулицю Marina Belikovamuseumtour : YouTube канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=K78X0KbkxGw> (дата звернення: 20.10.2022).
4. Такси на Дубовку! Marina Belikovamuseumtour : YouTube канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=EaIYqIhqliA&list=PL0w00vrs-9hUGo2KA2xOupkSWMtJDGxv&index=29> (дата звернення: 20.10.2022).
5. Kozinsky S. How Generation Z Is Shaping The Change In Education. Forbes : веб-сайт. URL: <https://www.forbes.com/sites/sievakozinsky/2017/07/24/how-generation-z-is-shaping-the-change-in-education/?sh=20dc966b6520> (дата звернення: 07.09.2022).

Галина ІЛЬТЮ

*кандидат політичних наук, доцент
Мукачівський державний університет*

Тетяна ЛУЖАНСЬКА

*кандидат географічних наук, доцент
Мукачівський державний університет*

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ НА ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

Розвиток українського суспільства спрямований на створення соціокультурного освітнього простору як ціннісного аспекту життєдіяльності особистості. Заклад вищої освіти є тим соціокультурним простором, в якому молода людина не тільки здобуває знання, але і новий досвід в житті та взаємодіє з іншими людьми і світом в цілому. ЗВО є цілісним, багатопрофільним, багатофункціональним освітнім комплексом, що характеризується наявністю системоутворюючих елементів, освітніх установ, що має високий освітній потенціал. Вплив соціокультурного простору Українських Карпат можна розглянути виходячи з досліджень учених С. Бричок, Т. Гавриленко, П. Горбенко, М. Грищенко, Н. Гупан, П. Дроб'язко, Г. Іванюк, О. Коберник, В. Кузь, І. Курляк, О. Любар, В. Мелешко, Д. Пенішкевич.

Актуальність і необхідність впливу соціокультурного простору на формування і розвиток особистості підсилюється низкою існуючих об'єктивних суперечностей між:

- потребою сучасного глобалізованого суспільства в громадянах з розвинутими соціокультурними цінностями й недостатнім рівнем їх сформованості у студентів;
- актуалізованим запитом українського суспільства на формування соціокультурних цінностей особистості та недостатньою теоретико-методичною обґрунтованістю їх формування у студентів;
- декларуванням у сучасному суспільстві ідей полікультуралізму, міжетнічної толерантності та відсутністю спеціальної методики формування соціокультурних цінностей студентів ЗВО;
- об'єктивним значенням освітнього середовища ЗВО для формування соціокультурних цінностей студентів та недостатньою практичною реалізацією його аксіологічного потенціалу.

Будь-яка соціокультура – це закономірне утворення, наслідок діяльності людини, у процесі якої продукуються духовні значення, норми та цінності, що об'єднують, згуртовують людську спільність у суспільство.

Соціокультурне середовище ЗВО розширює сферу життя здобувачів освіти та збагачує його зв'язки з навколишнім світом. Ключовими особливостями формування соціокультурного середовища є суттєвість характеру, структурованість, відкритість. Система освіти й виховання як соціальний інститут, що забезпечує соціокультурне становлення, покликана враховувати

особливості взаємин особистості й суспільства, бути спрямована на інтелектуальний розвиток й освоєння соціокультурного досвіду, що обумовлює підвищення ресурсу життєздатності й суспільства в цілому.

Вивчення впливу соціокультурного простору в кінці ХХ на початку ХХІ ст. здійснювалося крізь призму націотворення та державотворення, суспільних трансформацій та освітніх реформ. За визначених умов соціокультурний простір розглядається як історичне та етнокультурне явище, яке пов'язано з перебудовчими процесами в системі освіти України. У цей період проходить становлення різних видів освітніх середовищ (просторів) закладів загальної освіти, які формуються із врахуванням інформаційно комунікаційного та освітньо-культурного контекстів, шляхом надання пріоритетності національним цінностям, свободі й творчості, толерантності та гуманізму.

Список використаних джерел:

1. Заредінова Е.Р. Формування соціокультурних цінностей студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти: теорія і методика : монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. 372 с.
2. Сухомлинська, О. (2005). Історико-педагогічне дослідження та його «околиці» Шлях освіти. № 4. С. 43-47.

УДК 124.5:378.011.3-057.4:338.48:378.147(043.2)

Василь КОЧАН

кандидат філософських наук

Мукачівський державний університет, м. Мукачево

[*kvm.fil@gmail.com*](mailto:kvm.fil@gmail.com)

Павло ПЕНЯК

кандидат історичних наук

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

[*penyak.pavlo@gmail.com*](mailto:penyak.pavlo@gmail.com)

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ПРОФЕСІЙНО- ОРІЄНТОВАНИХ ДИСЦИПЛІН, ЯКІ МАЮТЬ ФІЛОСОФСЬКУ ОСНОВУ

В умовах сучасної цивілізації пошук і визначення цінностей як однієї з найважливіших основ для розбудови громадянського суспільства країни набули широкої популярності, оскільки саме цінності є тими орієнтирами в навколишньому середовищі, які визначають вибір цілі, норми поведінки, зміст; спрямовують вектор розвитку суспільства та відображають образ бажаного майбутнього. Саме тому в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Концепції розвитку освіти до 2025 року

наголошується на культуроцентричності, збереженні й примноженні національних виховних традицій, розвитку творчої особистості, гуманізації освіти [4; 9; 11].

Одним із головних завдань закладу вищої освіти сьогодні є важливість формування ціннісних орієнтацій в етичному, загальнокультурному, професійному рівнях. Аксиологічний підхід проголошує людину найвищою цінністю суспільства й самоціллю суспільного розвитку та дає змогу досліджувати явища з погляду закладених у них можливостей задоволення потреб особистості [4].

На сучасному етапі розвитку суспільства важливим завданням є підвищення ефективності підготовки фахівців у вищих навчальних закладах. Проблема підготовки фахівців сфери туризму обумовлена змінами у суспільстві, а саме орієнтацією на побудову суспільства сталого розвитку. Однією з характеристик освіти для сталого розвитку є її гуманізація та звернення до духовно-моральних цінностей людства, і на цій основі має будуватися індивідуально творча, ціннісна, відповідальна діяльність майбутнього фахівця в процесі навчання у ВНЗ [10; 13].

Закон України про вищу освіту декларує, що вища освіта – це сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти. Дане визначення актуалізує роль освіти у формуванні ціннісних орієнтацій особистості. Це зумовлює актуальність розгляду аксиологічного підходу до розвитку професійної відповідальності майбутніх фахівців туристичної галузі [10; 12].

Ціннісний підхід є найпріоритетнішою освітньою проблемою, оскільки проблема цінностей та ідеалів сьогодні виступає на перший план гуманітарних і соціальних наук, теорії й практики виховання [6; 7].

Ідею ціннісного підходу пов'язують із гуманістичною парадигмою освіти, реалізація якої передбачає звернення до моральних загальнолюдських цінностей і їх відтворення в нових поколіннях.

Проте для категорійного обґрунтування вихідних педагогічних понять і побудови їх системи необхідним є звернення до філософських та аксиологічних концепцій. Філософські поняття й категорії є призмою, крізь яку людина сприймає навколишній світ, тому вміння користуватися філософськими поняттями, зокрема, для визначення цінностей є важливою основою успішної теоретичної й практичної діяльності [5].

Як стверджує С. Гессен, «навіть найбільш часткові й конкретні питання педагогіки належать в основних своїх засадах до суто філософських проблем» [2]. Отже, педагогіка звертається до доробку філософії як пізнання універсальних смислів та еталонів людської діяльності, суспільствознавчих, гуманітарних наук як до методологічного базису в дослідженні проблем ціннісних орієнтацій.

Цінності є найвищими авторитетами, орієнтаціями, без яких неможливо досягти етичного прогресу, толерантності [4].

У різні роки проблема цінностей була провідною в системі філософських

роздумів багатьох дослідників.

Цінність як наукова категорія аналізується в різних галузях знання, а саме: філософії, психології, соціології, педагогіці тощо. Філософське тлумачення категорії цінність зосереджено навколо етичного змісту людського буття [14, С. 504].

Філософія – наука про всезагальні закони розвитку. Завдання філософської освіти – формування філософської свідомості. Цикл філософських дисциплін – філософія, історія філософії, філософія науки, філософські проблеми наукового пізнання, методологія наукових досліджень, філософія туризму, туризмологія, екскурсіологія, геофілософія (філософія географії) та ін. має ключове значення для формування навичок самостійного, критичного і логічного мислення, творчого, інтелектуального пошуку та неупередженого наукового аналізу, а також виховання соціально відповідальних особистостей з активною життєвою і громадянською позицією, з усталеними ціннісно-світоглядними орієнтирами, що відповідають духу сучасності та нагальним потребам розвитку суспільства [1].

Важливо зрозуміти, що соціально-філософський контекст будь-якого курсу дає змогу не тільки ознайомити студентів з основними ідеями творчого доробку мислителів, а й простежити, як саме ці ідеї вплинули на суспільство, що власне виводить філософію за рамки виключно філософії, відкриваючи перед майбутніми соціальними працівниками значно ширші обрії, виробляючи глибинне бачення багатьох процесів і проблем, які пізнаються лише з набуттям життєвого досвіду. Саме тому філософські дисципліни у вищих навчальних закладах загалом, та на факультетах соціології й соціальної роботи зокрема мають розвиватися, актуалізуватися згідно з вимогами до професійних компетенцій соціальних працівників [8, С. 38].

У секторі вищої професійної освіти усвідомлення студентом цінності об'єкта професійної дійсності формує особливий вид ставлення до нього – це ціннісне ставлення до своєї майбутньої професійної діяльності. У рамках аксіологічного підходу кожен учасник освітнього процесу визнається активним ціннісно-мотивованим суб'єктом діяльності, розглядається як суб'єкт пізнання, спілкування і творчості [3].

На нашу думку, визнання майбутнього фахівця суб'єктом культурної та соціальної дійсності передбачає не лише готовність засвоїти спеціальні теоретичні та практичні професійні знання і навички, а передусім – спроможність взяти на себе відповідальність виконувати соціокультурні функції професії, осмислити суспільну мету професійної діяльності, сприйняти свою професію як життєву цінність. Отже, виховання майбутнього фахівця потребує ціннісної орієнтації. Професійна освіта майбутніх фахівців з туризму має містити не тільки вузькоспеціальну підготовку, але й формувати, виховувати духовно багату індивідуальність фахівця, готувати до життя у мінливому світі, розвивати у нього здатність сприймати критично інформацію і приймати відповідальні рішення [10].

В процесі аксіологічного підходу до розвитку професійної відповідальності майбутніх фахівців, система освіти має формувати у студентської молоді внутрішню потребу жити і діяти відповідно до гуманістичних, загальнолюдських

цінностей. Аксиологічний підхід у розв'язанні проблем вищої освіти передбачає передусім формування гуманістичного типу особистості майбутнього фахівця. Найважливішим критерієм гуманізації вищої освіти стають не стільки набуті знання, уміння та навички, скільки усвідомлення й прийняття кожним студентом ціннісних ідеалів, прагнення до постійного самовдосконалення та саморозвитку [10].

Список використаних джерел:

1. Бистрицький Є. Чому філософія має бути обов'язковою дисципліною у вишах та академічних інститутах. URL : <http://blogs.pravda.com.ua/authors/bystrytsky/54c84e4990b7f/> (дата звернення: 25.10.2022 р.).
2. Гессен С.И. Основы педагогики. М: Школа-Пресс, 1995. 447 с.
3. Гринюк С. Освітня гібридизація як інструмент модернізації освітньої галузі. Актуальні проблеми сучасної науки : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 30-31 травня 2019 р.). Київ, 2019. С. 37-42.
4. Гринюк С. П., Желуденко М. О. Аксиологічний підхід до формування професійної компетентності в майбутніх фахівців. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-36-5/6> (дата звернення: 25.10.2022 р.)
5. Желуденко М.О. Різні підходи до визначення цінностей в аксиологічних теоріях. Теоретичні питання культури, освіти та виховання. 2004. Вип. 26. С. 30-33.
6. Жерносек І.П. Деякі ціннісні орієнтації молоді. Цінності освіти і виховання : наук.-метод. зб. / за заг. ред. О.В. Сухомлинської та ін. Київ, 1997. С. 39-41.
7. Ігнатенко П.Р. Аксиологія виховання: від термінології до постановки проблеми. Педагогіка і психологія. 1997. № 1. С. 118-123.
8. Коваль Г.В. Роль філософських дисциплін у підготовці майбутніх соціальних працівників. Наукові праці. Філософія. Випуск 250. Том 262. С. 34-38.
9. Освіта України : нормативно-правові документи : До II Всеукраїнського з'їзду працівників освіти / гол. ред. кол. В.Г. Кремень. Київ : Міленіум, 2001. 472 с.
10. Погорелова Т.Ю. Ціннісні орієнтації у процесі формування професійної відповідальності майбутніх менеджерів. URL : <http://www.repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/19294/1/pdf> (дата звернення: 25.10.2022 р.).
11. Проект Концепції розвитку освіти до 2025 року. URL: <https://eenu.edu.ua/uk/articles/prezentovano-proekt-koncepciyi-rozvitku-osviti-do-2025-roku> (дата звернення: 26.10.2022 р.).
12. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. №1556-VII : станом на 27.10.2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page#Text> (дата звернення: 26.10.2022 р.).
13. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 року. URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text> (дата звернення: 26.10.2022 р.).

14. Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; голов. ред. В. І. Шинкарук. К.: Абрис, 2002. 742 с.

УДК 911.3

Наталія СМОЧКО

*доктор географічних наук, професор
Мукачівський державний університет, м. Мукачеве
natasmochko@gmail.com*

Ольга КАПАЦ

*здобувачка спеціальності 106 Географія освітнього ступеня Магістр
Мукачівський державний університет, м. Мукачеве*

ГЕЙМІФІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Термін «гейміфікація» вперше виник у 1912 р., коли відома компанія «Крекер» у власну продукцію почала вкладати іграшку-сюрприз, що в подальшому стало популярним і серед інших компаній. Справжню популярність гейміфікація здобула в 2010 р. завдяки прикладам, які наочно продемонстрували характер і ефективність явища в дії, і була інтегрована у численні різноманітні структури та представлена широкій аудиторії [1].

Цінність ігрової технології полягає в тому, що, будучи за своєю суттю відпочинком, вона виконує освітню функцію, стимулює розвиток творчого потенціалу та самовираження кожного учня, але використовувати її потрібно дозовано [2].

У Законі України «Про освіту» зазначено, що «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей...» [5]. Один із шляхів реалізації означених цілей є впровадження елементів гейміфікації в освіті. Це сприяє підвищенню мотивації до навчання, стимулюванню творчої особистості, поліпшенню якості комунікації суб'єктів навчання тощо.

Дослідження показують, що використання ігрових механік впливає на усвідомлення сенсу діяльності, забезпечує виявлення рівня майстерності, сприяє автономії, а також створює взаємодію. Засновник і генеральний директор компанії Геймефектив (GamEffective) Гел Рімон виділив низку переваг використання гейміфікації у професійному середовищі, які можна також застосувати і в освітньому просторі (табл. 1) [4]:

Таблиця 1.

Особливості та переваги використання гейміфікації в професійному середовищі

Особливість	Характеристика
Об'єктивність	одним із принципів гейміфікації є перехід до постійного й автоматичного збору даних, що знижує вірогідність суб'єктивності співробітника компанії від настрою менеджера, в освітньому процесі – оцінки студента від настрою викладача.
Зворотній зв'язок	гейміфікація забезпечує співробітників/здобувачів автоматичним зворотнім зв'язком, який є одним з найбільш важливих елементів гейміфікації, оскільки дозволяє користувачам постійно розуміти, якість та доцільність власної діяльності. Зокрема, використовуючи різноманітні дошки лідерів можна усвідомлювати свою динаміку і порівнювати її із показниками, встановленими раніше, або порівняти свої досягнення із досягненнями інших осіб.
Визнання	психологічний комфорт є не менш важливим фінансової винагороди. Безумовно, важливим для людини є визнання її оточенням якості виконуваної нею роботи. Отже, гейміфікація може демонструвати, хто, як і наскільки якісно і серйозно виконує те чи інше завдання.
Майстерність	гра дозволяє покращити рівень умінь, що є одним з найбільш важливих аспектів професійного успіху. Гейміфікація крок за кроком дозволяє спрощувати важкі речі і спостерігати як із часом все нове стає легким.
Мотивація для всіх	гейміфікація стає інструментом покращення результативності лише лідерам рейтингу, але й кожному учаснику гри.
Перспектива	гейміфікація є ефективним способом донесення до співробітників подальших цілей спільної діяльності.
Навчання	можливість професійного зросту є важливим мотивом при виборі місця роботи, зокрема це можливо зробити, використовуючи інтерактивні платформи електронного навчання, які можуть бути інтегровані в аспекти роботи.

Ще однією перевагою використання гейміфікації у навчальному процесі є можливість забезпечення доступного зворотного зв'язку, що допомагає студентам досягти успіху в навчанні й підтримати позитивне ставлення до освіти. Однією із переваг гейміфікованого зворотнього зв'язку є його миттєвість, що дозволяє зробити визначення результатів навчання більш швидким.

Гейміфікація проявляється у трьох формах:

- 1) змагання зі зрозумілими цілями та правилами як основна складова ігрової мотивації;
- 2) гра без переможця, яка приємна своїм процесом;
- 3) естетика, мета якої візуалізувати, зробити зрозумілими та приємними цілі, завдання, підвищити видимість результатів [3].

Список використаних джерел:

1. Гейміфікація в системі сучасних технологій навчання. URL: https://dnpgov.ua/wp-content/uploads/2015/12/Gameplay_in_training_2019.pdf
2. Про освіту: Закон України від 5 верес. 2017 р. № 2145-VIII : [редакція від 19.01.2019] // Законодавство України / Верхов. Рада України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

3. Сергеева Л. Гейміфікація: ігрові механіки для мотивації персоналу / Л. Сергеева // Електронне наукове фахове видання «Теорія та методика управління освітою». – 2014. – № 2 (14). – 14 с.

4. Rimon G. (2016) 10 Surprising Benefits Of Gamification. – Date: July 20, 2016. URL: <https://elearningindustry.com/10-surprising-benefits-of-gamification>

5. The Seterra App for iOS and Android. Seterra. URL: <https://online.seterra.com>

ЗМІСТ

1. ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ІНФРАСТРУКТУРА ТУРИЗМУ	5
Shevchuk S. Regional model of recreational land USA	5
Заставецька Л., Заставецький Т., Таранова Н., Семеген О. Перспективи розвитку похмурого туризму у західному регіоні України.....	8
Лужанська Т., Зийнич В. Оцінка антропогенних ландшафтних комплексів.....	10
Питуляк М., Войціх Д. Рекреаційно-туристичний потенціал Чортківської ОТГ Тернопільської області.....	14
Питуляк М., Гуляйгородський В. Бальнеологічні ресурси Львівської області та їх використання.....	17
П'ятка Н., Лелик В., Оцінка водного режиму та гідроенергетичного потенціалу басейну р. Тиса.....	19
П'ятка Н., Терпай Г. Природоохоронна діяльність в басейнах малих річок Українських Карпат.....	21
Товт А., Товт К. Рекреаційно-туристичний потенціал Великоберезької сільської територіальної громади.....	23
Шуканова А., Дядченко Ю. Музеї при закладах освіти як осередки виховної роботи та об'єкти туристичного інтересу.....	26
2. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ МОДЕЛІ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ	28
Горват М., П'ятка Н. Еколого-економічні аспекти природокористування на прикордонних територіях України.....	28
Колотуха О. Еволюція поглядів на територіальну рекреаційну систему: від базової моделі до сучасних підходів.....	30
Лужанська Т., Сьомак В., Туряниця А. Роль міжсистемного аналізу в конструктивно-географічному прогнозуванні	33
Мальська М., Зінько Ю., Горішевський П. Сільські гостинні садиби і національні парки Карпатського регіону України в період пандемії: рекреаційно-туристичний аспект.....	36
Машіка Г., Текелій Д. Шляхи формування інвестиційного середовища в Карпатському туристичному регіоні	38
П'ятка Н., Шекура В. Еколого-економічні механізми природокористування України в умовах сучасних викликів.....	40
П'ятка Н., Шекура І. Еколого-економічні проблеми природокористування у лісовому господарстві Карпатського регіону.....	43
Смочко М., Соцька І., Магаль Р. Медико-географічне районування території України: теоретичний аспект.....	45
Стець А., Лужанська Т., Хлуд О. Роль «зеленої економіки» у суспільному житті суспільства.....	47

3. ПРОМОЦІЙНА ПОЛІТИКА В ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНІЙ СФЕРІ	49
Бучко Ж. Конкурси з розробки туристичних маршрутів: промоція культурного надбання та досвід для творчої молоді.....	49
Матвійчук Л., Мельник Д. Імідж як складова конкурентоспроможності підприємств сфери туризму.....	51
Пеняк П. Нематеріальна культурна спадщина Закарпаття: перспективи використання в сфері туризму.....	54
Смочко Н., Тимошенко Л., Поляк Р. Екопоселення: сутність поняття та принципи функціонування	57
4. МОНІТОРИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	60
Лозова Л. Вимушені переміщення у трендах розвитку туристичної галузі в період воєнного стану.....	60
Лужанська Т., Попович І. Практичне застосування технологій дистанційного зондування Землі	63
Смочко Н., Вольна Б., Лінчук О. Релокація та відновлення українського бізнесу в умовах війни.....	66
5. РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА, МЕНЕДЖМЕНТ ТА МАРКЕТИНГ ТУРИЗМУ	69
Грицько В., Декет Д. Зелений туризм як інструмент підвищення ефективності регіональної економіки.....	69
Папп В., Бошота Н. Роль процесу децентралізації у соціально-економічному розвитку об'єднаних територіальних громад.....	70
Пігош В. Основні аспекти поділу корпоративних правовідносин.....	72
Руденко В. Реалізація проєкту «heritage» («спадщина») Європейського Союзу в освітній програмі «менеджмент туристичної індустрії» Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.....	74
6. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	76
Гринюк Д., Смочко Н. Філософія сталості туризму: етимологія понять, сучасні трансформації під впливом викликів періоду невизначеності.....	76
Ісак Т. Перспективи розвитку адаптивного туризму Карпатського регіону в післявоєнний період.....	79
Мороз Ф. Фізичний розвиток молоді – як один із напрямків розвитку туризму в післявоєнний період	81
Смирнов І. Волонтерський туризм як пріоритетний напрямок розвитку туризму в умовах воєнного стану в Україні та в післявоєнний період (на прикладі м. Кам'янець-Подільського)	83

7. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ШЛЯХ ДО УСПІХУ В ТУРИСТИЧНОМУ БІЗНЕСІ.....	87
Гладкий О. Новітні мультимедійні та ІТ технології для організації діяльності туристичного підприємства.....	87
Зеленська Л. Куруми як екскурсійні об'єкти в науковому, освітньому і пізнавальному туризмі.....	89
Казаков В., Пацюк В. Зміст екскурсій індустріальної тематики.....	90
Лепкий М., Подоляк В. Інтегрований підхід до реалізації регіональної програми розвитку туризму.....	93
Любіцева О., Сировець С. Прогнозування використання новітніх інформаційних технологій в сфері туризму.....	95
Медвідь Л. Картування як інструмент вивчення культурних та туристичних локацій.....	98
Смочко Н., Яцук В., Шеремета А. Успішні кейси діджиталізації суспільства та економіки України у воєнний час	100
8. ФІЛОСОФІЯ, СОЦІОЛОГІЯ, КУЛЬТУРОЛОГІЯ ТУРИЗМУ	102
Котубей В. Історико-культурний феномен туризму.....	102
Кочан В. Філософські аспекти географії туризму України	104
Смочко Н., Семурник Т. Сучасні міграційні процеси як соціальний феномен воєнного часу	106
9. ТУРИСТСЬКА ОСВІТА ТА КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ.....	108
Бейдик О. Структурно-логічні моделі в туристській освіті та регіональному розвитку туризму.....	108
Белікова М. Особливості вивчення екскурсознавства та музеєзнавства в професійній підготовці майбутніх фахівців з туризму.....	111
Ільтьо Г., Лужанська Т. Особливості впливу соціокультурного простору на формування і розвиток особистості.....	114
Кочан В., Пеняк П. Аксиологічний підхід до формування професійної компетентності в майбутніх фахівців сфери туризму у процесі викладання професійно-орієнтованих дисциплін які мають філософську основу.....	115
Смочко Н., Капац О. Гейміфікаційні технології в процесі викладання географії.....	119

Електронне наукове видання

**МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ
ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

28 жовтня 2022 р.

**Збірник тез доповідей за матеріалами
III Міжнародної науково-практичної
Інтернет-конференції**

Відповідальний за випуск: доктор географічних наук, доцент Смочко Н.М.
Верстка: кандидат філософських наук, старший викладач Кочан В.М.

Формат 60x84 1/16
Гарнітура Times New Roman
Умовн. друк. аркушів – 12,5

Адреса видавництва:
Мукачівський державний університет,
вул. Ужгородська, 26, м. Мукачево, Закарпатська обл., 89600.
тел./факс (03131) 2-11-09, 3-13-43

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>